Psikolojik Danışmanlıkta Meslek Etiği ve Yasal Konular

Rahşan ÇETİNKAYA

5. Baskı

PEGEM AKADEMİ

Dr. Rahşan ÇETİNKAYA

PSİKOLOJİK DANIŞMANLIKTA MESLEK ETİĞİ VE YASAL KONULAR

ISBN 978-605-241-634-1
DOI 10.14527/9786052416341

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2020, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindeks.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere http://pegem.net adresinden ulaşılabilmektedir.

1. Baskı: Aralık 2009
5. Baskı: Şubat 2020, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türlüdür
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Salmat Basım Yayıncılık Ambalaj Sanayi Tic. Ltd. Şti.
Büyük Sanayi 1. Cadde 95/1
İskitler/ANKARA
Tel: 0312-3411020

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 26062

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Dr. Rahşan ÇETİNKAYA

1974 yılında doğdu. Muğla Anadolu Lisesi'nden 1993 yılında mezun olduktan sonra, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bölümü'nde lisans eğitimi gördü. 1998-2005 yılları arasında Araştırma Görevlisi olarak çalıştığı bu bölümde, aynı zamanda yüksek lisans ve doktora eğitimi aldı. Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) bursiyeri olarak Amerika Birleşik Devletleri Florida Üniversitesi'nde Ağustos, 2002-Haziran, 2003 tarihleri arasında Ziyaretçi Araştırmacı olarak bulundu. 2006 yılı boyunca Bursa'da özel bir eğitim kurumunda Okul Psikolojik Danışmanı olarak görev yaptı. Akademik kariyerine 2007 yılında geri dönerek Uludağ Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Ana Bilim Dalı'nda göreve başladı. 2016 yılında Doçent ünvanı aldı. Halen aynı kurumda doçent kadrosunda görev yapmaktadır. Psikolojik danışmanlık meslek etiği konusuna odaklanarak akademik çalışmalarını sürdürmektedir.

e-posta: srahsan@uludag.edu.tr

ÖN SÖZ

Ülkemizde Psikolojik Danışma ve Rehberlik (PDR) alanı, meslekleşme çabalarını sürdürmektedir. Bütün uğraş alanlarının ulaşmayı istediği saygın bir düzey olan meslekleşmenin en önemli ölçütlerinden biri ise, ilgili alanın bir meslek etiğine sahip olmasıdır. Bu nedenle, mesleğin adaylarına ve mevcut uygulayıcılarına meslek etiğinin öğretimi önemli bir konu haline gelmiştir. Buna bağlı olarak da, psikolojik danışman eğitiminde meslek etiği eğitimi artan bir öneme sahip olmaktadır. Meslek Etiği ve Yasal Konular dersi, 2007 yılından beri bütün PDR lisans programlarında zorunlu ders olarak okutulmaktadır. Yüksek Öğretim Kurulu (2018) tarafından yenilenen PDR lisans programında da, Meslek Etiği ve Yasal Konular dersinin yerini koruduğu görülmektedir. Mezuniyet yılı 2007'den önce olan psikolojik danışmanların ise, meslek etiği ile ilgili sürekli eğitim etkinliklerinde bulunmaları önem kazanmıştır. Ancak, bu konuda yararlanılabilecek Türkçe kaynaklar halen son derece sınırlıdır. On yıldır güncel baskılarını yapmaya devam eden bu kitap, ülkemizde psikolojik danışmanlık meslek etiği konusunda Türkçe yazılmış ilk kitap olma özelliğini taşımaktadır.

Bu kitapla psikolojik danışmanların, psikolojik danışman adaylarının ve psikolojik danışman eğitimcilerinin meslek etiği eğitimi ihtiyaçlarına cevap vermek hedeflenmiştir. Kitap, PDR lisans programlarında zorunlu ders olan Meslek Etiği ve Yasal Konular dersinin işlenmesinde ana kaynak olarak kullanılabilecek biçimde tasarlanmıştır. Aynı şekilde, lisansüstü düzeyde bu konuda verilecek derslerde kullanıma da uygundur. Meslek etiği konusunda bilgilenmek isteyen psikolojik danışmanların mesleki gelişim ihtiyaçlarına da cevap verecek niteliktedir. Bu amaçlar doğrultusunda, psikolojik danışmanlık meslek etiği konusundaki kuramsal temel ile önemli etik konulardaki en güncel yurtiçi ve yurtdışı alan yazınına bu kaynakta ayrıntılı biçimde yer verilmiştir. Konu sonu alıştırmalarıyla kuramsal bilgilerin tartışılıp değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Yine konu sonlarında verilen örnek durum senaryoları ile rol oynama ve tar-

tışma gibi öğrenci-merkezli, deneyimsel sınıf içi etkinliklere olanak sağlamak amaçlanmıştır. Genişletilmiş ve güncelleştirilmiş bu son baskıda, en yeni psikolojik danışmanlık meslek etiği kodlarına, alan yazınına kazandırılan en son görgül araştırma bulgularına, kapsamlı bir kuramsal temele ve meslek etiği bağlamında önemli bulunan yasal konulara daha geniş biçimde yer verilmiştir.

On yıldır bu kitabı sürekli güncellemelerle büyütme ve canlı tutma çabamda beni motive eden Türkiye'nin dört bir yanındaki meslektaş ve meslektaş adayı okuyucularıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, sorularıyla kitabı güncelleme çalışmalarıma ışık tutan öğrencilerime de minnettarım.

Dr. Rahşan Çetinkaya

2020, Bursa

İÇİNDEKİLER

Ön Söz v

1. BÖLÜM
PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK MESLEK ETİĞİNİN GEÇMİŞİ VE BUGÜNÜ

Meslek Etiği 1
Psikolojik Danışmanlık Meslek Etiğinin Geçmişi: A.B.D. Örneği 4
A.B.D.'de Güncel Psikolojik Danışmanlık Meslek Etiğinin Özellikleri ... 9
Türkiye'de Psikolojik Danışmanlık Meslek Etiğinin Geçmişi ve Bugünü 12
Meslek Etiği ve Psikolojik Danışman Eğitimi 14
Konu Sonu Alıştırmaları 19

2. BÖLÜM
PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK MESLEK ETİĞİNİN KURAMSAL TEMELLERİ

Zorunlu Etik ve İstekli Etik 21
Meslek Etiğinin Temelleri: Etik İlkeler, Erdemler, Kurallar ve Kodlar 22
Etik İkilemlerin Çözümü: Etik Karar Alma Modelleri 28
Konu Sonu Alıştırmaları 40

3. BÖLÜM
SINIRLAR VE ÇİFT YÖNLÜ İLİŞKİLER

Psikolojik Danışman ve Danışan Arasındaki Sınırlar 41
- Psikolojik Danışmanın Kendini Açması 43
- Hediye Kabul Etme 45
- Çift Yönlü İlişkiler 46

Duygusal ve Cinsel İlişkiler ve Etkileşimler 50
Erotik Olmayan Dokunma 52
Psikolojik Danışman Eğitimi ve Süpervizyon İlişkisinde Sınırlar ve Çift Yönlü İlişkiler 52
Çift Yönlü İlişkiler, Sınırlar ve Sanal Ortamlar 55
Konu Sonu Alıştırmaları 56
Örnek Durumlar 57

4. BÖLÜM
GİZLİLİK VE MAHREMİYET

Gizlilik ve Danışan Mahremiyeti.....59
Gizliliğin Sınırları: Koruma ve Uyarma Görevi 60
Tarasoff Davası 62
Okullarda Çalışan Psikolojik Danışmanlar ve Gizlilik.....64
Internet, Sosyal Medya, Gizlilik ve Danışan Mahremiyeti 69
Gizlilik, Danışan Mahremiyeti ve Kurumsal Zorunluluklar 70
Konu Sonu Alıştırmaları 71
Örnek Durumlar 71

5. BÖLÜM
AYDINLATILMIŞ ONAM

Danışan Hakları ve Aydınlatılmış Onam (Bilgilendirilmiş Rıza) 73
Ölçme, Değerlendirme ve Yorumlamada Aydınlatılmış Onam 75
Konu Sonu Alıştırmaları 76
Örnek Durumlar 76

6. BÖLÜM
KÜLTÜREL DUYARLILIK VE ÇEŞİTLİLİK

Psikolojik Danışmanlık Meslek Etiğinde Kültürel Duyarlılık 79
Grupla Psikolojik Danışmada Kültürel Duyarlılık ve Çeşitlilik 84
Ölçme, Değerlendirme, Yorumlama ve Raporlamada Kültürel Duyarlılık 85
Ayrımcılık Yapmama.....86
Psikolojik Danışmada Değerlerin Rolü 86
Julea Ward Davası 88
Konu Sonu Alıştırmaları 91
Örnek Durumlar 91

7. BÖLÜM
MESLEKİ SORUMLULUK

Stres, Tükenmişlik ve Psikolojik Danışmanın Rahatsızlığı.....93
Aktarım ve Karşı Aktarım.....96
Mesleki Yetkinliğin Sürdürülmesi ve Sürekli Eğitim 97
Etik Konularda Konsültasyon Yapma 98
Konu Sonu Alıştırmaları 99
Örnek Durumlar 100

8. BÖLÜM
BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ

Bilimsel Araştırmalarda Aydınlatılmış Onam 101
Tuskegee Frengi Araştırması 103
Küçük Albert Deneyi 105
Canavar Araştırması 106
Bilimsel Araştırmalarda Gizlilik ve Katılımcı Mahremiyeti 107
Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğinde Önemli Konular 108

Özensiz Araştırma....109
Yazarlık Hakkı ve Sırası....109
Duplikasyon....110
Dilimleme....111
Uydurmacılık....112
Çarpıtma....112
Aşırma (İntihal)....112
Bilimsel İnceleme Etiği....113
Çıkar Çatışması....114
Sahte Dergiler ve Kongreler....114
Araştırma ve Yayınlarda Daha Hümanist ve Post-Modern Kavramların Kullanılması....117
Bilimsel Araştırma Etiği ve Hesap Verebilirlik....118
Konu Sonu Alıştırmaları....119
Örnek Durumlar....119

9. BÖLÜM

PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK MESLEK ETİĞİ VE YASALAR

Okul Psikolojik Danışmanları ve Yasalar....121
Çocuk Cinsel İstismarı....123
Çocuk Cinsel İstismarının Zorunlu Bildirimi....125
Reşit Olmayanla Cinsel İlişki....130
Ergen Risk Alma Davranışları Bağlamında Yasalar ve Yönetmelikler....132
Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği ile İlgili Yasal Düzenlemeler....134
Meslek Etiği ve Vazifede İhmal....135
Konu Sonu Alıştırmaları....137
Örnek Durumlar....138

Kaynakça....139

1. BÖLÜM

PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK MESLEK ETİĞİNİN GEÇMİŞİ VE BUGÜNÜ

Bu ilk bölümde, psikolojik danışmanlık meslek etiği konusuna giriş yapılmakta, ardından Amerika Birleşik Devletleri'nde ve ülkemizde psikolojik danışmanlık meslek etiğinin geçmişine ve bugününe ilişkin bir derleme sunulmaktadır. Bölümün sonunda, günümüzde psikolojik danışman eğitiminde meslek etiğinin yeri konusunda bilgi verilmektedir. Konu sonu alıştırmalarıyla, kuramsal konuların tartışılıp değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

Meslek Etiği

Etik, kişinin davranışlarına yön veren ilkeleri, değerler sistemini, neyin iyi-neyin kötü, neyin doğru-neyin yanlış olduğunu ele alan felsefeye ait bir çalışma alanıdır. Etik (*ethos*) terimi ilk olarak Eski Yunan'da belli bir gruba ait davranışları, alışkanlıkları ve tutumları belirtmek amacıyla kullanılmıştır (Jacob ve Hartshorne, 2007). Etik ve ahlak kavramlarının sık sık birbirlerinin yerine kullanıldığı görülse de, ahlak kavramı herhangi bir davranışın doğru olarak kabul edilmesinde kültür ve dinin etkisini daha fazla içermektedir (Kerridge, Lowe ve McPhee, 2006). Ahlak kavramı ahlaki ilkeleri, erdemleri ve kuralları içine almaktadır. Ahlak, bütün toplumlarda ortak olan *evrensel ahlak* ile kültür ve din gibi etkenlerle şekillenen *topluma özgü ahlak* olarak ikiye ayrılmaktadır (Beauchamp ve Childress, 2001). Aynı yazarlar tarafından meslek ahlakı, herhangi bir mesleğin uygulayıcıları tarafından kabul edilen davranış standardı olarak tanımlanmaktadır. Geçmişte farklı meslek alanlarında bu tür standartları takip edenler ve birbirlerine aktaranlar olsa da, bu

standartların yazılı hale getirilerek resmileştirilmesi, yani etik kodlara dönüştürülmesi ihtiyacı, meslek etiği alanının doğuşuna ön ayak olmuştur.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü (2009) ise etiği, çeşitli meslek kolları arasında tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünü şeklinde tanımlamaktadır. Etik, *genel* (kuramsal) etik ve özel (uygulamalı) etik olarak ikiye ayrılmaktadır (Craig, 1998). Buna göre, genel etik soyut kavramlarla uğraşmakta ve bu kavramların özel olgularda şekillenmesi beklenmektedir. Örneğin, dürüstlük genel bir kavram olarak genel etik kapsamında tartışılabilmekte ve tümdengelimli bir yaklaşımla özel durumlarda nasıl yaşanabileceği genel etik kapsamında ele alınabilmektedir. Uygulamalı etik ise, tam tersine uygulamada karşılaşılan özel olgulardan yola çıkmakta ve bir takım etik kodlar bu şekilde oluşturulmaktadır. Örneğin, gizlilik ve mahremiyet konusunda psikolojik danışma alanında sıkça yaşanan olgulardan yola çıkılarak, tümevarımlı bir yaklaşımla gizliliğe ilişkin etik kodların belirlenmesi, uygulamalı etiğin uğraştığı türde bir konu olmuştur. Bu anlamda meslek etiği, uygulamalı etiğin bir alt alanı olarak değerlendirilmektedir. Buna göre, mesleğin uygulamasında yaşanan kimi durumlara ilişkin belirli bir davranış biçimine gerek duyulmuş ve mesleğin uygulayıcılarının bu standarda uygun hareket etmesi hedeflenmiştir. Meslek etiği, söz konusu mesleğin uygulamasında belli durumlarda mesleğin uygulayıcılarının nasıl davranacakları konusunda onlara yol göstermektedir.

Kurumsal etik ve *kişisel etik* kavramları da, meslek etiği ile ilgili olarak ele alınan kavramlardandır. Sperry'ye (2006) göre kurumsal etik, kurumsal ortamlarda etik uygulama için sistem yaklaşımını öngörmekte; kurumun bu anlamda dinamiklerini ve misyonlarını dikkate almaktadır. Günümüzde pek çok kurum ya da şirket yolsuzluk, rüşvet, adam kayırmacılık, hatalı ya da eksik hizmet verilmesi gibi etik olmayan durumların önüne geçebilmek amacıyla, çalışanlarının uyması gereken yazılı kurumsal etik kodlar ortaya koymaktadır. Kişi belirli bir kurumda işe başladığında, o kurumun etik kodlarını da

kabul etmiş sayılmakta ve bu kodlara tabi olmaktadır. Kişisel etik ise kişinin kendisine ait yargılarından, etik inanışlarından ve ilkelerinden oluşan değerler sistemine verilen addır. İdeal anlamda, kişinin mensubu olduğu mesleğin etiği, mesleğin uygulandığı kurumun etiği ve kişinin kendisine ait etik değerler sistemi örtüştüğünde, en elverişli ve en verimli uygulama koşulları sağlanmış olmaktadır.

Meslek etiği, *mesleki kimlik* ve *meslekle*şme kavramlarıyla da yakından ilgilidir. Herhangi bir mesleğin uygulayıcılarının gerçek anlamda mesleki kimliğe sahip olmalarından, kendi mesleklerinin başka mesleklerden ne şekilde farklılaştığını kavrayarak, kendi meslekleriyle özdeşleşmeleri kastedilmektedir. Meslekleşme ise, herhangi bir uğraş alanının meslek olarak anılmasında bir takım ölçütleri gerekli kılmakta olan bir kavramdır (Eraut, 1994; Parsons ve Dickinson, 2017). Buna göre, herhangi bir uğraş alanının bir meslek olarak anılabilmesi için o alana özgü -toplumun genelinin sahip olmadığı- bilgi ve becerilere sahip olunmalı, mesleğe yönelik bir eğitim alınmış olmalı, staj yapılmalı, mesleğe atılmadan önce bir sınavdan geçilmeli ve mesleğin uygulayıcılarının uyması gereken etik kodlar bulunmalıdır. Meslekleşme, bütün çalışma alanlarının ulaşmak istediği ve bu ölçütlerin sağlanmasıyla elde edilen saygın bir düzeyi ifade etmektedir (Wueste, 1994). Şüphesiz, günümüzde toplumda belli bir saygınlığa ulaşmış meslekler (örneğin, hekimlik gibi), belirtilen özellikleri taşıdıkları için ve o mesleklerin uygulayıcıları bu koşulları sağlamış oldukları için bulundukları noktadadırlar. Mesleğin getirdiği role özgü uygulama ve davranış standartlarını içeren meslek etiği, meslekleşme ve mesleki kimliğin kazanılması sürecinde en önemli ölçütlerden biridir. Meslek etiği sayesinde mesleğin sunduğu hizmetlerin standartlara uygun biçimde verilmesi sağlanırken, aynı zamanda meslekleşme sürecinde önemli yere sahip olan mesleki kimlik de güvence altına alınmaktadır.

Meslek etiği ve toplumsal sorumluluk kavramları arasında da alan yazınında sıkça bağlantı kurulmaktadır (Kultgen, 1991; May, 1996). May (1996), mesleklerin toplumsal sorumluluk boyutunun

post-modernizm yaklaşımıyla beraber daha da güçlendiğini belirtmektedir. Meslekler, temelde topluma hizmet etme amacını taşıyan kurumlar içinde etkinlik göstermekte ve hizmetlerini sundukları bireylere olduğu kadar, topluma karşı da sorumluluk taşımaktadır (Wueste, 1994). Eski Yunan'dan günümüze dek ulaşan hekimlerin Hipokrat Yemini (Türk Tabipler Birliği, 2014) ve Anadolu Selçuklu ve Osmanlı toplumlarında mesleki örgütlenmeye ve meslek etiğine öncülük eden Ahilik kültürü de (Özerkmen, 2004) göstermektedir ki, meslek etiği tarih boyunca dünyada ve ülkemizde toplumsal hayatın içinde önemli bir yer tutmuştur. Geçmişten günümüze değin toplumda belirli ihtiyaçlara cevap veren meslek grupları oluşmuş; bu mesleklerin uygulayıcıları, hizmetlerin alıcıları, hatta geniş anlamda toplumun kendisi, mesleğin başlıca paydaşları haline gelmiştir. Meslek etiğine göre mesleğin mensuplarının uyması beklenen profesyonel davranışlar ve hizmet standartları, hem hizmetin alıcılarını ve toplumu hatalı hizmetlerin zararlarından korumakta, hem de mesleğin toplumdaki saygınlığını sürdürmeye yardımcı olmaktadır.

Psikolojik Danışmanlık Meslek Etiğinin Geçmişi: A.B.D. Örneği

Psikolojik danışmanlık mesleği düşünüldüğünde, günümüzde meslekleşme açısından en ileri noktada bulunan ülke Amerika Birleşik Devletleri'dir. Psikolojik danışmanlık meslek etiği konusunda da aynı ülkede geçmişten günümüze önemli mesafe katedilmiştir. Levy (1972) yardım mesleklerinde meslek etiğini, başkalarıyla kurulan profesyonel yardım ilişkisinde davranışlar ve eylemler için belirlenmiş standartlar olarak tanımlamaktadır. Bu standartlar bir yandan mesleğin uygulamaları için belirli bir temel oluştururken, diğer yandan da mesleğin sağladığı hizmetlerin alıcılarını korumayı hedeflemektedir. Amerikan Psikolojik Danışmanlık Derneği (American Counseling Association, ACA), psikolojik danışma alanında meslek etiğine ihtiyaç duyulmasının nedenlerini şöyle sıralamıştır (2005):

- mesleğin standardını yükseltmek ve meslek etiğinin getirdiği sorumluluk
- psikolojik danışmanların meslek etiğine ve belirlenmiş uygulama standartlarına uygun hareket etmesini sağlama
- psikolojik danışmanların psikolojik danışma hizmeti verirken profesyonel davranmaları ve mesleğin değerlerini öncelikli tutmalarını sağlama
- psikolojik danışma hizmeti alanların haklarını koruma
- hizmetlerinde meslek etiğini ihlal eden psikolojik danışmanların belirlenmesine yardımcı olma

A.B.D.'de psikolojik danışmanlık meslek etiğine ilişkin ilk çalışmalar 1953 yılında Amerikan Personel ve Rehberlik Derneği (bugünkü Amerikan Psikolojik Danışmanlık Derneği) nezdinde dernek başkanı Donald Super tarafından başlatılmıştır. Dokuz yıllık bir süreç sonunda bu çalışmalar sonuçlandırılarak ilk psikolojik danışmanlık etik kodları 1961 yılında yayınlanmıştır. Daha sonra sırasıyla 1969, 1974, 1981, 1988 (Gibson ve Pope, 1993), 1995 ve 2005 yıllarında yeniden düzenlenen etik kodlara, 2014 yılında yeniden düzenleme (*revizyon)* yapılmıştır. Yeniden düzenleme çalışmalarının, ortalama 7-8 yılda bir tekrarlandığı görülmektedir.

Etik kodların oluşturulmaları ve ihtiyaca göre yeniden düzenlenmeleri her zaman belli bir süreç ve çaba gerektirmiştir. Genel olarak meslek etiği kodlarının oluşturulmasında ya da yeniden düzenlenmesinde iki yaklaşım bulunmaktadır. Hobbs'a (1948) göre bunlardan birincisi, *masa başı* yaklaşımdır (*armchair approach*). Bu yaklaşım, alanda önde gelen akademisyenlerden oluşan bir komitenin bir araya gelip çalışarak etik kodları yazmasını öngörmektedir. Ortaya çıkarılan taslak kodlar, daha sonra uygulamacılardan ve diğer paydaşlardan (örneğin psikolojik danışman eğitimcileri, psikolojik danışmanlar, psikolojik danışma ve rehberlik öğrencileri ile psikolojik danışma hizmeti alan kurum, kuruluş ve kişiler) gelecek geribildirimlerle son şeklini almaktadır.

Yine aynı yazara (Hobbs, 1948) göre, meslek etiği kodlarının oluşturulmasında ya da yeniden düzenlenmesindeki ikinci yaklaşım, *araştırma-temelli* yaklaşımdır (*research-based approach*). Bu ikinci yaklaşımda, etik kodların oluşturulmasında mesleğin uygulayıcılarından oluşan bir araştırma örnekleminden toplanan yaşanmış etik ikilemler veri olarak kullanılmaktadır. Görgül (deneye ve gözleme dayalı) araştırma bulgularının kullanıldığı bu yöntemle daha gerçekçi, kültüre uygun ve ihtiyaçlara cevap veren nitelikte etik kodların oluşturulması mümkün olmaktadır. Farklı mesleklerin etik kodları arasında, Amerikan Psikoloji Derneği (APA, 1953) etik kodları, üyelerinden oluşan ulusal örneklemden topladığı nitel araştırma verilerini temel alarak hazırladığı ilk etik kodlarıyla ön plana çıkmaktadır. Fisher (2009), APA (1953) etik kodlarının araştırma-temelli olması yönüyle diğer pek çok mesleğin etik kodlarından ayrıldığını ve bu konuda bir ilk olduğunu belirtmektedir. ACA etik kodlarının gerek ilk kez oluşturulmasında, gerekse yeniden düzenleme çalışmalarında araştırma-temelli yaklaşımın izlenmemiş olması ve masabaşı yaklaşımın kullanılmış olması, önemli bir sınırlılık olarak karşımıza çıkmaktadır.

APA, sonraki etik kodların yeniden düzenlenmesi süreçlerinde araştırma-temelli yaklaşımı sürdürememiştir. Ancak, Pope ve Vetter'in (1992) yaptığı kapsamlı bir araştırma, APA (1953) çalışmasını tekrarlamak ve APA etik kodlarının yeniden düzenlenmesine kaynaklık edecek verileri sağlamak hedefiyle yapılmıştır. Önemli Olay Tekniği'nin kullanıldığı bu öncü araştırmada, APA üyelerinden oluşan geniş bir örneklemden (N=1319) etik ikilemler toplanmıştır. Bu araştırmada veri toplama yöntemi olarak kullanılmış olan Önemli Olay Tekniği'nden bahsetmekte yarar vardır. Önemli Olay Tekniği (*Critical Incident Technique, CIT*), Flanagan'ın (1954) geliştirdiği bir nitel veri toplama yöntemidir. Buna göre, ülke genelinde mesleğin uygulayıcılarından oluşan çok geniş bir örneklemden veri toplanmaktadır. Açık uçlu bir soruyla, alanda çalışan uygulayıcılardan son zamanlarda yaşadıkları önemli bir etik ikilem içeren olayı kısaca

anlatmaları istenmektedir. Bu yöntemle, kişinin olayda nasıl davrandığına, ne hissettiğine, ne düşündüğüne ve sonucun ne olduğuna ilişkin bilgi de alınabilmektedir. Böylece, mesleği doğrudan uygulayanlardan alınan verilerle gerçeğe uygun ve bilimsel bulgulara dayalı etik kodlar oluşturulabilmektedir. Bu yaklaşımın daha ileriki aşamalarında da, alandaki bütün paydaşlardan gelecek geribildirimler ve öneriler, etik kodların yeniden düzenlenmesi ve güncelleştirilmesi sürecinde katkı sağlamaktadır. Pope ve Vetter'in (1992) araştırma sonuçları, gizliliğe ilişkin ikilemlerin %18'lik oranla en fazla yaşanan ikilem türü olduğunu göstermiştir. Gizlilikle ilgili ikilemlerin %30'unun başkalarına zarar verme konusunda olduğu, %18'ininse çocuğa yönelik cinsel istismar konusunda yaşanan ikilemler oldukları belirlenmiştir. Çift yönlü ilişkiler konusunda yaşanan etik ikilemler ise, ikinci (%17) sırada yer almıştır. İlgili çalışmada ulaşılan bu bulguların, APA etik kodlarının yeniden düzenlenmesi sürecine kaynaklık etmesi beklenmiştir.

Alan yazınına bakıldığında, psikolojik danışmanların yaşadıkları etik ikilemleri inceleyen bu tür görgül araştırmaların sınırlı sayıda olduğu anlaşılmaktadır. Tarvydas ve Barros-Bailey'nin Önemli Olay Tekniği'ni kullanarak (2010) 240 Kanadalı rehabilitasyon danışmanıyla yaptığı araştırmada, yüzde 56.5'lik oranla psikolojik danışma ilişkisi konusundaki ikilemler ilk sırada gelmiş, yüzde 16.8 oranı ile gizlilik konusundaki etik ikilemler ikinci sırada yer almıştır. Nigro (2004) ise Kanada Psikolojik Danışmanlık Derneği üyelerinden oluşan bir örneklemle (N=206) yaptığı nitel araştırmada, katılımcıların yarıdan fazlasının çift yönlü ilişkiler konusunda etik ikileme düştüğünü belirlemiştir. Gerçek etik ikilemlerden yola çıkılan, daha gerçekçi ve kültürel ihtiyaçlara cevap veren etik kodların ortaya konabilmesi için, bu tür görgül araştırmaların artmasına gereksinim duyulmaktadır. Etik kodların gerek ilk defa oluşturulması, gerekse yeniden düzenlenmesi süreçlerinde araştırma-temelli yaklaşımın benimsenmesi, daha gerçekçi ve kullanışlı etik kodların oluşturulmasına önayak olmaktadır.

A.B.D.'de psikolojik danışmanlık alanında öncü meslek örgütü olan ACA'nın diğer psikolojik danışmanlık alt dallarını da kapsayan bir şemsiye kuruluş olduğunu söylemek mümkündür. Bu alt dallardan olan okul psikolojik danışmanlığı, ACA'nın önemli bir birimi olmaya devam etmektedir. Temelde, ACA etik kodları psikolojik danışmanlık mesleğinin farklı alt dallarını kapsayacak şekilde yapılandırılmakta, ancak alt dalları temsil eden birimler de isterlerse kendi spesifik etik kodlarını oluşturabilmektedir. Bu noktada, ülkemizdeki PDR mezunlarının büyük bir çoğunluğunun okullarda görev alan psikolojik danışmanlar oldukları göz önüne alınarak, A.B.D. örneği kapsamında Amerikan Okul Psikolojik Danışmanları Derneği (American School Counselor Association, ASCA) etik kodlarından da bahsedilmesinde yarar görülmüştür.

En güncel ASCA (2016) etik kodları a) öğrencilere karşı sorumluluklar; b) öğrenci velilerine, okula ve psikolojik danışmanın kendine karşı olan sorumluluklar; c) yönetsel görevleri olan psikolojik danışmanlar; d) staj ve süpervizyonda sorumluluğu olan psikolojik danışmanlar; e) standartların sürdürülmesi, ve f) etik karar alma adlı altı başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar altında, sözü edilen konularda geçerli olan etik kodlara yer verildiği görülmektedir. Öğrencilere karşı sorumluluklar ve velilere karşı sorumluluklar başlıklarında gizlilik ve çift yönlü ilişkiler gibi etik ikilemlere sıkça konu olan durumlara yönelik kodlara yer verilmektedir. Bununla beraber, ASCA etik kodlarının da araştırma-temelli değil, masa başı yaklaşımla yazıldığını bilmekteyiz. Zaman içerisinde ASCA (2016) etik kodlarının ACA (2014) etik kodları kadar ayrıntılı, açıklayıcı, somut ve kapsamlı hale geldiği gözlenmektedir. Okul psikolojik danışmanlığını yakından ilgilendiren bazı konularda (örneğin, gizlilik gibi), güncel etik yaklaşımları ortaya koyabilmek amacıyla, ACA etik kodlarının yanında ASCA etik kodlarına da bu kitapta yer verilmiştir.

A.B.D.'de Güncel Psikolojik Danışmanlık Meslek Etiğinin Özellikleri

A.B.D.'de psikolojik danışmanlık mesleği ve mesleğin alt dalları için öncü kuruluş olan ACA'nın etik kodlarının, küresel anlamda da takip edildiği görülmektedir. Pedersen, Draguns, Lonner ve Trimble (2002), ACA etik kodlarının başka ülkelerin psikolojik danışmanlık etik kodlarının yaklaşık yüzde 75'ine yansıdığını belirtmektedir. Ülkemizde psikolojik danışmanlık meslek etiği konusunda çalışacak araştırmacılara, psikolojik danışman eğitimcilerine, psikolojik danışmanlara ve psikolojik danışman adaylarına vizyon kazandırması açısından mesleğimizdeki bu öncü kuruluşun etik kodlarına bu kitapta zaman zaman ayrıntılı yer verilmesinde yarar görülmüştür.

En güncel ACA etik kodları, 2014 yılında yayınlanmıştır. Bir önceki etik kodlarda (ACA, 2005) var olan kültürel duyarlılık vurgusu, danışanın vefatı halinde gizliliğin sürdürülmesi, ölçme ve değerlendirmede daha hümanist kavramların kullanılması, çift yönlü ilişkilerde potansiyel yararı olan ilişkiler tanımına yer verilmesi, eski danışanla duygusal ve cinsel ilişkiler konusunda son profesyonel iletişimin üzerinden geçen sürenin 2 yıldan 5 yıla çıkarılması, gizlilikte istisnalar konusundaki ciddi ve öngörülebilir zarar tanımı, en güncel (ACA, 2014) kodlarda da varlığını korumaktadır. Son etik kodlar da daha önceki yeniden düzenlemelerde olduğu gibi güncel toplumsal, kültürel, teknolojik ve bilimsel değişimler göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Son etik kodlarda (ACA, 2014) getirilen bazı değişiklikler ve yenilikler, ACA'in aylık yayını olan *Günümüzde Psikolojik Danışmanlık*'ta (Counseling Today, 2014) aşağıdaki gibi açıklanmaktadır:

- En son etik kodlar, sosyal medyada psikolojik danışmanın danışanlarıyla arkadaş olmasını etik olmayan durumlar arasında saymaktadır. Buna gerekçe olarak da, kişisel sosyal medya hesaplarında paylaşılan bilgilerin özel olması ve bu nedenle profesyonel etkileşimde bulunduğumuz kişilerle paylaşılmasının uygun olmaması gösterilmektedir.

Ayrıca, psikolojik danışmanın danışanlarını Internet arama motorlarında araması ve bu yolla onlar hakkında bilgi edinmesi de etik kabul edilmemektedir.

- Yeni ACA (2014) etik kodları, psikolojik danışman ve danışan arasında değer çatışmasının olduğu durumlarda yapılan yönlendirmelere kısıtlama getirmiştir. Julea Ward adlı bir psikolojik danışman ile Doğu Michigan Üniversitesi arasında söz konusu olan bir dava (Counseling Today, 2013), bu değişiklikte etkili olmuştur (Bkz. *Bölüm 6. Kültürel Duyarlılık ve Çeşitlilik).*
- Güncel etik kodlar (2014), ölümcül olabilecek bulaşıcı hastalıkların (örneğin HIV gibi) başkalarına bulaştırılması riskinin olduğu durumlar söz konusu olduğunda gizliliğin dışına çıkılmasını etik kabul etmemektedir. Bir önceki etik kodlarda (ACA, 2005), toplum sağlığı düşünülerek bu konuda gizliliğin dışına çıkılması gerektiği öngörülmekteydi. Son etik kodlarda, tıbbı bilgilerin ancak hastanın hekimi tarafından hastanın onamıyla başkalarına verilebileceği gerekçesiyle, psikolojik danışmanların bu konuda gizliliğe sadık kalmaları gerektiği belirtilmektedir. Bu konuda da, açılmış davaların sonuçlarının etkili olduğu tahmin edilmektedir. ASCA (2016) etik kodları ise, bu tür bildirimi yasaklayan yasaların bulunmadığı durumlarda ya da yerlerde, hastalığın bulaşma riski bulunan kimliği belirli kişilerin uyarılmasını öngörmeye devam etmektedir. [Ülkemizde psikolojik danışmanlara bu belirli konuda yön gösterecek etik kod bulunmamaktadır. Ancak Taşkın (2008), Türk Ceza Kanunu'na (TCK, 2004) göre bu tür riskli cinsel davranışların Madde 87 (*Neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama*) kapsamında değerlendirilebileceğini belirtmektedir. Bu kapsamdaki suçlar, mağdurun şikayetine bağlı olmayıp, suç hakkında bilgisi olanların ihbarını gerektirmektedir].

- En son ACA (2014) etik kodlarının önsözünde, öncekilerden farklı olarak mesleki değerlere ve etik ilkelerin tanımlarına ayrıntılı yer verilmiştir. Etik kodların önsözü kodların ruhunun, özünün anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu önsözde insan gelişimi, çeşitliliğe saygı ve kültürel duyarlılık, toplumsal adaleti geliştirme, psikolojik danışman ve danışan arasındaki ilişkinin saygınlığı, etiğe ve profesyonel yeterliliğe önem veren uygulamalar yapma konuları önemli mesleki değerler olarak tanımlanmıştır. Önsözde, bu değerlere ek olarak verilen etik ilkelerin tanımları ise kodlara temel olan kuramsal altyapının daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Böyle bir yapılandırmaya ihtiyaç duyulmasının nedeni olarak da, artık psikolojik danışmanlığın küresel bir meslek haline gelmiş olması ve öncü meslek örgütü olan ACA'nın etik kodlarının uluslararası anlamda diğer ülkelerdeki psikolojik danışmanlık meslek örgütleri için bir başvuru kaynağı olması gösterilmektedir. Bu nedenle etik kodların önsözünün, henüz bu konuda yeterli bilgi birikimi ve alan yazını bulunmayan ülkelerdeki psikolojik danışmanlar için daha bilgilendirici biçimde hazırlanması tercih edilmiştir.
- Gizlilik konusunda getirilen bir yenilik de, danışan randevularının gizli bilgi kabul edilmesi olmuştur. Bu durumda, bir kişinin danışan olduğu bilgisinin, ya da danışma randevusu aldığı bilgisinin gizli tutulması gerekmektedir.
- Son olarak, etik ikileme düşüldüğünde çözüm üretirken, etik karar alma modelleriyle hareket edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. ACA (2005) kodlarında belirli bir model önerilirken, son etik kodlarda (ACA, 2014) alan yazınında farklı nitelikteki ikilemlere yönelik çok sayıda etik karar alma modelinin bulunduğu düşünülerek, hangi modelin kullanılacağı konusunda bir sınırlamaya gidilmemiştir.

Türkiye'de Psikolojik Danışmanlık Meslek Etiğinin Geçmişi ve Bugünü

Ülkemizdeki psikolojik danışmanlar için öncü meslek örgütü olan Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği (Türk PDR Derneği), 1995 yılında meslek etiği kodlarını oluşturmak için girişimde bulunmuştur. Bu konuda görevlendirilen öğretim elemanlarından oluşan ekip, etik kodları hazırlamış ve kodlar bir kitapçık halinde yayınlanmıştır. Bu kodlar, 2006 yılında bir başka öğretim elemanı ekibiyle yeniden düzenlenmiştir (Türk PDR Derneği, 2006). ACA, APA ve ASCA etik kodları ve Batı'daki konuyla ilgili alan yazını incelenerek hazırlandığı belirtilen Türk PDR Derneği etik kodları kitapçığı, en son düzenlemedeki içerik korunarak her yıl yeni bir baskı ile satışa sunulmaktadır. Etik kodların, mesleğin bütün paydaşları (örneğin psikolojik danışmanlar, PDR öğrencileri, psikolojik danışman eğitimcileri, ebeveynler, eğitimciler, diğer uzmanlar) ya da toplumun her bireyi tarafından kolaylıkla ulaşılabilir olması büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, meslek örgütünün web sayfasında etik kodların yayınlanmasına, hatta yurtdışından incelemek isteyenlerin olabileceği düşünülerek İngilizce çevirisinin de sayfada yer almasına özen gösterilmesi gerekmektedir.

Ülkemizdeki öncü PDR meslek örgütü olan Türk PDR Derneği (2006) etik kodları ile küresel anlamda alanımızda öncü meslek örgütü olan ACA (2005) etik kodları arasında bir karşılaştırma, Çetinkaya (2008) tarafından yapılmıştır. Bu araştırmayla, ülkemizdeki psikolojik danışmanlık etik kodlarının olası yeniden düzenleme süreçlerine kaynaklık edecek verileri sağlamak amaçlanmıştır. Bu araştırma verilerine bakarak, Türk PDR Derneği Etik kodlarının ACA (2005) etik kodlarına göre daha az ayrıntı içerdiği görülmüştür. Türk PDR Derneği (2005) etik kodlarında üç ana başlık altında yer alan 14 alt başlıkta toplam 109 etik kod ele alınmıştır. ACA etik kodları ise sekiz ana başlık altındaki 53 alt başlıkta toplam 225 etik kodu ele almıştır. ACA etik kodlarında her ana başlık, belirli bir temaya ilişkin etik kodları içermiş, bölümün başında konuya ilişkin genel bir

tanım ve amaç sunulmuştur. Alt başlıklar kapsamında sunulan her etik kod, kodu tanımlayıcı bir başlıkla anılmıştır.

Türk PDR Derneği Etik kodlar kitapçığında (2006) ilk iki kısımda etiğe ilişkin temel kavramların ve ilkelerin tanımlandığı görülmektedir. Üçüncü kısımda ise genel standartlar başlığı altında yetkinlik sınırları, mesleki gelişim, duygusal ve cinsel taciz, gizlilik gibi temalarda her bir tema için birer kod ele alınmaktadır. Kodların dili zaman zaman belirsiz olabilmekte ya da kavram karmaşasına yol açabilmektedir (örneğin, birbirinden farklı durumlar olan duygusal ve cinsel taciz konusu ile çift yönlü duygusal/ cinsel ilişkiler konusu aynı başlıkta anılmaktadır). ACA etik kodlarında ise kodların her biri sadece belirli bir durumdan bahsetmekte, böylece kavram karmaşası yaşanması olasılığı da engellenmektedir. Türk PDR Derneği (2006) etik kodlarında kimi ifadelerde metnin dili kesinlik içermemekteyken, ACA etik kodlarının dili daha belirgin ve net ifadeler içermektedir. Ayrıca, Türk PDR Derneği (2006) etik kodlar kitapçığının, kodlarda bir değişiklik olup olmadığı belirtilmeksizin her yıl yeni baskı yapması kafa karıştırıcı olmaktadır.

Türkiye'de mevcut psikolojik danışmanlık etik kodlarının değişen toplumsal, kültürel ve teknolojik koşullar dikkate alınarak, kültürümüze özgü biçimde yeniden düzenlenmesi yönünde artan bir ihtiyaç bulunmaktadır. Psikolojik danışmanlığın küreselleşen bir meslek haline gelmesiyle beraber bu konuda öncü kuruluşlar olan ACA ve ASCA etik kodlarının incelenmesi, etik konularda güncel ve uluslararası yaklaşımların anlaşılmasını sağlayabilir, ya da yeniden düzenleme çalışmalarına vizyon katabilir. Ancak, olası yeniden düzenleme çalışmalarında etik kodların ülke gerçeklerini yansıtan görgül araştırma bulgularından yola çıkılarak hazırlanması büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de bu konudaki mevcut alanyazını, parmakla sayılacak kadar az sayıda görgül araştırma barındırdığından, yeniden düzenleme çalışmalarına kaynaklık edecek araştırma birikimi henüz bulunmamaktadır. Ülkemizde etik kodların gelecekteki yeniden düzenleme çalışmalarında masabaşı yaklaşımla değil, araş-

tırma-temelli yaklaşımla hareket edilmeli; ulusal örneklemler üzerinden kapsamlı veri toplama çalışmaları yapılmalıdır.

Meslek Etiği ve Psikolojik Danışman Eğitimi

İkibinli yıllarda psikolojik danışma ve rehberlik alanında meslek etiğinin öğretilmesine eskisinden daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Psikolojik danışman eğitimi müfredatında meslek etiğinin gerek genel (bütün eğitim programına dahil edilerek her derste ayrıca ele alınması), gerekse özel (ayrı bir didaktik ders) olarak verilmesi, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Psikolojik Danışmanlık ve İlgili Eğitim Programları Akreditasyon Kurulu (Council for Accreditation of Counseling and Related Educational Programs, CACREP, 2016) tarafından belirlenmiş önemli akreditasyon ölçütleri arasında bulunmaktadır. Ülkemizde ise, ilk defa Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK, 2007) tarafından psikolojik danışman adaylarına Meslek Etiği ve Yasal Konular dersi ile meslek etiği eğitimi verilmesi öngörülmüştür. Eğitim Fakültesi lisans programlarında yapılan son yenileme çalışmasında da PDR lisans programı müfredatında bu dersin varlığını koruduğu görülmektedir (YÖK, 2018). İki kredilik kuramsal ders olarak tüm PDR lisans programlarında zorunlu ders olarak okutulması öngörülen Meslek Etiği ve Yasal Konular dersinin kur tanımında (YÖK, 2007, 2018) "Psikolojik danışma ve rehberlik alanındaki etik ilkeler ve genel uygulama standartları, mesleki etiğe uygun karar verme, danışan hakları ve psikolojik danışmanın sorumlulukları, yasal sorunlar" ifadesine yer verilmiştir. Bu genel tanımla, dersi veren öğretim elemanlarının hazırlayacakları ders planlarına (dersin amacı, ders içeriği ve öğrenme çıktıları) rehberlik etmek amaçlanmıştır. Bu ders sayesinde psikolojik danışmanlık meslek etiğine ilişkin bilgi ve becerilerin, PDR lisans programında kazanılan yeterlikler arasında bulunması hedeflenmektedir.

Alan yazınındaki bilimsel araştırma bulguları, meslek etiği dersinin etik davranışlar için gerekliliğini kanıtlar niteliktedir. Lam-

bie, Ieva, Mullen ve Hayes (2011), 128 okul psikolojik danışmanıyla yaptıkları korelasyonel araştırmada, yüksek benlik olgunluğuyla meslek etiği ve yasal konular bilgisi arasında güçlü bir olumlu ilişki olduğunu belirlemişlerdir. Downs (2003), alınan etik dersinin niteliğiyle duygusal ve cinsel çift yönlü ilişkilerden kaçınma arasında belirgin bir ilişki olduğunu bulmuştur. Lambie, Ieva ve Ohrt (2012), 28 lisansüstü okul psikolojik danışmanlığı öğrencisiyle yaptıkları deneysel araştırmada, 13 haftalık meslek etiği dersi sonunda katılımcıların meslek etiği ve yasal konular bilgisi puanlarının belirgin biçimde yükseldiğini bulmuştur. Lambie, Ieva ve Mullen (2013), 52 psikolojik danışmanlık lisansüstü öğrencisinin meslek etiği ve yasal konular bilgisi puanlarının meslek etiği dersini aldıkları dönemin bitiminde yükseldiğini ve dört ay sonrasında da bu öğrenmenin korunduğunu belirlemiştir. Ülkemizde ise Çetinkaya (2015a), yaptığı anket araştırmasında etik dersi almayla aydınlatılmış onam alma ve sınır ihlallerine ilişkin duyarlılık konusunda belirgin bir ilişki olduğunu saptamıştır. Bu araştırmalar göz önüne alındığında, meslek etiği eğitiminin etik davranışların benimsenmesindeki rolü açıkça görülmektedir.

Meslek etiği eğitiminde, etik kodların bilinmesini içeren zorunlu etiğin kazandırılması yöntemi yeterli bulunmamaktadır. Asıl, kodların ruhunun içselleştirilmesini içeren istekli etiğe daha fazla ihtiyaç olduğu belirtilmektedir (Betan, 1997; Pedersen ve ark., 2002). Ancak Çetinkaya (2015b), PDR lisans programlarında (N=26) verilen Meslek Etiği ve Yasal Konular dersinin ders planlarını incelediği nitel araştırmasında, ülkemizde etik kodlara dayalı eğitimin oldukça yaygın (%47) olduğunu belirlemiştir. Jordan ve Meara (1990) ise, meslek etiğinin öğretiminde erdem etiğinin kazandırılmasının ve istekli etiğin benimsetilmesinin bir sosyalleşme sürecini gerektirdiğini düşünmektedirler. Buna göre, sadece etik kodların öğretimi, psikolojik danışmanları etik uygulama yapmaya hazırlamada yeterli bulunmamaktadır. Bu yazarlara göre meslek etiği ile etik erdemlerin ve mesleki değerlerin içselleştirilmesi, mesleki kültür içerisinde

bireyin sosyalleşmesi ve gelişimi sonucu gerçekleşecektir. Bu görüşe göre meslek etiği, mesleki kültür içerisindeki sosyalleşme sonucunda mesleğin uygulayıcısı tarafından içselleştirilebilecektir.

Bu bağlamda, meslek etiği eğitimine pozitif etik yaklaşımı günümüzde kabul gören bir pedagojik yaklaşım olmaya başlamıştır. Pozitif etik ya da Kültürleştirme Modeli (Handelsman, Gottlieb ve Knapp, 2005) olarak da bilinen bu yaklaşım meslek etiği eğitiminde sadece kodlara, zorunluluklara, sınırlamalara, yasak ve cezaya vurgu yapan olumsuz yaklaşımın tersine, daha olumlu bir yaklaşımı öngörmektedir. Pozitif psikolojiden esinlenen bu yaklaşıma göre, meslek etiğinin mesleğin ve bu mesleğin uygulayıcılarının gelişimine yapacağı olası olumlu etkilere yapılacak vurguların daha yararlı olacağı savunulmaktadır. Pozitif etik yaklaşımı, öğrencilerin meslek etiği konusunda hiçbirşey bilmedikleri ve adeta beyaz bir sayfa gibi oldukları varsayımını da reddetmektedir (Bashe, Anderson, Handelsman ve Klevansky, 2007). Aksine, öğrencilerin meslek etiği dersini almadan önce geçmiş deneyimleri, gözlemleri, öğrenmeleri, kişisel değerleri, algıları ve duyguları ile şekillenmiş bir altyapıya sahip oldukları düşünülmektedir. Bu yaklaşıma göre, öğrencilerin mesleğin etiğine ilişkin bu kişisel değerleri ve yargıları ile mesleğin etik değerlerini gerçekçi biçimde bütünleştirmeleri gerekmektedir. Çok-kültürlü psikolojik danışmadan da etkilenmiş olan bu modelde, meslek etiği eğitimi alan öğrencinin durumu, tıpkı yabancı bir ülkeye giden bir göçmenin yeni bir kültüre alışma sürecine benzetilmektedir. Etik konuların ve kodların öğretiminin yanında öğrencilerde var olan bu altyapının içebakışlı, öğrenci-merkezli, deneyimsel ve etkileşimli sınıfiçi etkinliklerle (Anderson ve Handelsman, 2013) ortaya çıkarılması önerilmektedir. Böylece, öğrencilerin kişisel etik altyapılarıyla mesleğin etiğinin gerçekçi ve içten bir biçimde bütünleştirilmesi hedeflenmektedir.

Meslek etiği eğitiminde pozitif etik ya da diğer adıyla Kültürleştirme Modeli'nin Türkçe alan yazınına kazandırılması amacıyla yaptığı derleme çalışmasında Çetinkaya (2018a), deneyimsel ve

öğrenci-merkezli bir takım sınıfiçi pozitif etik etkinliklerine dikkat çekmektedir. Etik otobiyografisi yazımı, düşünce yazıları, güçlü ve zayıf yönler alıştırması, tartışma etkinliği, grup paylaşımları (Bashe vd., 2007) ve meslektaş görüşmesi (Anderson, 2009) bu etkinliklerden bazılarıdır. Özellikle etik otobiyografisi yazımının, Meslek Etiği ve Yasal Konular dersinde henüz hiçbir konu anlatımının yapılmadığı ilk derste yazdırılması önerilmektedir. Bu otobiyografilerin, "Etik bir psikolojik danışmanı nasıl tanımlarsınız? Bu kanıya nasıl vardınız?" gibi açık uçlu sorularla yapılandırılması tavsiye edilmektedir. Böylece öğrencilerin meslek etiğine ilişkin geçmiş öğrenmeleri, algıları, deneyimleri, düşünceleri ortaya çıkarılarak paylaşılabilmektedir. Etik otobiyografileri, konularda ilerleme kaydedildikçe dönemin ortasında ve sonunda tekrarlanabilmektedir. Böylece, meslek etiği eğitimiyle öğrencilerin algılarında ne gibi değişimlerin olduğu ortaya çıkarılabilmektedir.

Çetinkaya (2018b), veri toplama aracı olarak etik otobiyografileri yazımını kullandığı nitel araştırmasında, henüz Meslek Etiği ve Yasal Konular dersini almamış 4. sınıf psikolojik danışman adaylarının (N=70) en çok (%81) gizlilik konusunu meslek etiği açısından önemli bulduklarını belirlemiştir. Katılımcıların çoğunluğu (%75.7), bu kanıya varmalarında lisans eğitimleri boyunca aldıkları alan derslerinin etkili olduğunu belirtmişlerdir. Diğer psikolojik danışmanlara ilişkin yapılan gözlemler (örneğin, öğretim elemanlarının ya da staj esnasında kurum psikolojik danışmanının gözlemlenmesi gibi) ikinci sırada (%32.8) önemli bir etken olarak ortaya çıkmıştır. Bu bulgular, pozitif etik yaklaşımında vurgulanan geçmiş öğrenme ve deneyimlerin meslek etiği eğitimindeki rolünü destekler niteliktedir.

Ulusal ve uluslararası alan yazınına bakıldığında, meslek etiği eğitiminde öğrenci-merkezli, deneyimsel (*experiential*) öğrenme yöntemlerinin sıkça önerildiği görülmektedir (Corey, Schneider Corey ve Callanan, 2005; Doğan, Ercan, Koç, Topkaya ve Meydan, 2009; Doğan ve Ergüner-Tekinalp, 2002). Yapılan bu araştırmalarda, daha geleneksel bir öğretim yöntemi olan ve kuramsal ders an-

latımlarının baskın olduğu *akademik öğretim* yönteminin tek başına yeterince etkin olamayacağı tartışılmaktadır. Elbette, kalabalık sınıf mevcutlarının öğrenci-merkezli, deneyimsel öğretim yöntemlerinin kullanımını sınırlandırdığı bir gerçektir. Yine de, mümkün olduğunda bu tür geleneksel öğretim yöntemlerinin deneyimsel öğrenme yöntemleri ile zenginleştirilmesi yararlı görülmektedir. Örneğin etik ikilemler inceleme, ufak gruplarda tartışma yapma, rol oynama, olgu analizleri, öz değerlendirme formları kullanma ve misafir konuşmacıların davet edilmesi bu araştırmalarda önerilen yöntemlerden bazılarıdır. Bunlara ek olarak model olma (Abramovitch, 2007), öğrencilerin proje olarak önemli kuramsal etik konularını özetledikleri bir kitap ayracı yapmaları (Warren, Zavaschi, Covello ve Zakaria, 2012), etik farkındalıklarının gelişimiyle ilgili günlük tutmaları (Zakaria, 2013) gibi deneyimsel yöntemler de önerilmektedir. Bu kitapta bölümler sonunda verilen örnek etik durumlar da, deneyimsel öğrenme etkinliklerine temel oluşturabilmek amacıyla hazırlanmıştır. Konu sonlarında verilen bu *vinyet* (*vignette*) adı da verilen örnek etik durumlar, çoğunlukla yaşanmış etik ikilemlerden yola çıkılarak geliştirilmiş senaryolardır. Bu etik ikilem senaryolarının rol oynama, sınıfiçi tartışma, etkileşim gibi deneyimsel öğrenme yöntemleriyle irdelenmesinin, kuramsal konuların içselleştirilmesine yardımcı olması beklenmektedir. Vinyetler sınıfta rol oynama amacıyla kullanılacaksa, rol oynayan öğrencilerin önce senaryoya ilişkin etik olmayan davranışı, daha sonra da etik olan davranışı sergilemeleri beklenmektedir. Etik olan davranışın ne olacağı, kitaptaki kuramsal konu iyi çalışılarak anlaşılmalı ve bu ön hazırlık yapıldıktan sonra sınıf önünde oynanmalıdır.

Öğrenmeyi daha eğlenceli ve kalıcı hale getirebilecek dizi ve film izleme etkinlikleri de, meslek etiği eğitiminde sıkça önerilen deneyimsel yöntemler arasında bulunmaktadır. Örneğin, *In Treatment* dizisinin (Çetinkaya, 2017; Zur, 2016) ilk sezon bölümleri gizlilik, sınırlar, mesleki sorumluluk, yasal konular gibi pek çok etik konuya ilişkin örnek barındırmaktadır. *Good Will Hunting* (Can Dostum)

[Corey, Schneider Corey ve Callanan, 2005] ve *Antwone Fisher* (Zur, 2016) filmleri, sınırlar ve çift yönlü ilişkiler konusunda örnek durumlar içermektedir. Netflix dizisi *13 Reasons Why* (Ölmek İçin On Üç Sebep), Birinci Sezon 13. Bölüm'de okul psikolojik danışmanlığında gizlilik konusunu ele almaktadır (ASCA, 2018; Stone, 2017). *Miss Evers' Boys* (Hermann, 2001) filmi bilimsel araştırmalarda aydınlatılmış onam konusu bağlamında önemli bir tarihsel olay olan ve bu kitapta da konu edilen Tuskegee Frengi Araştırması'nı anlatmaktadır. Kitabın ilgili bölümlerinde söz konusu dizi ve filmlerin izlenmesi önerilmektedir.

Meslek etiği eğitiminde film ve dizi izleme gibi deneyimsel yöntemlerin kullanımı sıkça önerilmekle beraber, bu konuda yapılmış görgül araştırmalar son derece sınırlıdır. Nadir bir yarı deneysel çalışmada Çetinkaya (2017), meslek etiği eğitiminde deneyimsel öğrenme yönteminin etkililiğini araştırmıştır. Söz konusu araştırmada, 15 haftalık yüksek lisans psikolojik danışmanlık meslek etiği dersinde dönem boyunca öğrencilerden In Treatment dizisinin ilk sezon bölümlerini izlemeleri, gözlemledikleri etik durumları bir günceye not etmeleri ve bu gözlemlerini sınıfta paylaşıp, tartışmaları istenmiştir. Öğrenciler bu yöntemi, konuların daha kalıcı biçimde öğrenilmesi (%47) ve daha eğlenceli (%27) olması açısından geleneksel ders anlatımı yöntemine göre daha avantajlı bulmuşlardır. Ayrıca, uygulama sonunda katılımcıların etik yargılarından emin olma puanlarının anlamlı biçimde yükseldiği belirlenmiştir. Bu gibi deneyimsel öğretim yöntemlerinin, kuramsal bilgilerin içselleştirilmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Konu Sonu Alıştırmaları

Aşağıdaki soruları, bu bölümde verilen kuramsal bilgiler ışığında tartışıp, değerlendiriniz:

- Kurumsal etik ve kişisel etik kavramlarını meslek etiği ile ilişkilendirerek açıklayınız.

- Etik kodların oluşturulması ve yeniden düzenlenmesinde kullanılan yöntemler nelerdir? Bu yöntemlerden hangisi, ne gibi sebeplerle diğerine göre üstün bir yöntemdir?
- Psikolojik danışman adaylarında etik duyarlılığın gelişiminin nasıl olması beklenmektedir?
- Etik kodların yeniden düzenlenmelerine ihtiyaç duyulmasının nedenleri nelerdir?

2. BÖLÜM

PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK MESLEK ETİĞİNİN KURAMSAL TEMELLERİ

Bu bölümde, psikolojik danışmanlık meslek etiğinin kuramsal temellerini oluşturan zorunlu etik, istekli etik; ilke etiği, erdem etiği, kurallar ve kodlar ile ilgili bilgiler verilmektedir. Ayrıca etik ikilem kavramı açıklanarak, etik ikilemlerin çözümünde kullanılabilecek etik karar alma modellerine ilişkin bir derleme sunulmaktadır. Konu sonu alıştırmalarıyla, kuramsal konuların tartışılıp değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

Zorunlu Etik ve İstekli Etik

Etik ve ahlak kavramları arasındaki yakınlıktan önceki kısımda bahsedilmekteydi. Bu iki kavram arasındaki yakınlık nedeniyle, kişinin meslek etiğine ilişkin yaklaşımı, bir bakıma ahlaki gelişimsel düzeyi ile de ilişkili bulunmaktadır. Foster ve Black (2007), psikolojik danışmanların etik eğitiminde Kohlberg'in (1984) ahlaki gelişim evreleri ile zorunlu etik ve istekli etik kavramları arasında bağlantı kurmaktadır. Zorunlu etiğe göre, psikolojik danışman adaylarının asgari düzeyde etik standartları karşılamalarından, yani yapılması ve yapılmaması gerekenleri etik kodlar halinde bilme zorunluluklarından bahsedilmektedir. *Zorunlu etik (mandatory ethics)* denilen bu durum, etik uygulamalarda alt düzeyde bir işlevsel seviyeyi (ahlaki gelişimde gelenek öncesi ve geleneksel dönemler) temsil etmektedir.

Bununla beraber, psikolojik danışman adaylarının, etik kodların arkasında yatan amacı ve kodların ruhunu içselleştirerek, etik kodları istekli bir biçimde benimsemeleri ise *istekli etik (aspirational*

ethics) şeklinde tanımlanmaktadır. Burada daha üst seviyede bir ahlaki gelişim düzeyi (gelenek sonrası dönem) söz konusudur. Foster ve Black'e (2007) göre, etik eğitimi verilirken sadece mesleğin uygulayıcılarının uyması beklenen kodları madde madde öğreterek, bunların psikolojik danışman adayları tarafından kolayca benimsenip etik davranışlara dönüştürülmelerinin beklenmesinin gerçekçi olmadığı savunulmaktadır. Bunun yerine, kişinin yaşam boyu ahlaki gelişimine paralel biçimde etik anlayış geliştireceği önerilmektedir. Bu nedenle, kişide istekli etiği geliştirecek yönde deneyimsel öğrenme yöntemlerine ağırlık veren bir eğitimin daha yararlı olacağı düşünülmektedir.

Meslek Etiğinin Temelleri: Etik İlkeler, Erdemler, Kurallar ve Kodlar

Meslek etiği konusundaki alan yazınına bakıldığında, etik kodların bazı kuramsal temellere dayandırıldıkları görülmektedir. Buna göre, etik davranışlara ve etik düşünme biçimine bir takım *ilkeler, erdemler, kurallar* ve *kodlar* çerçeve oluşturmaktadır (Beauchamp ve Childress, 2001). Mesleğin maddeler halinde yazılmış, formal *etik kodları* bu ilkeler, erdemler ve kurallar üzerine inşa edilmiştir. Bu nedenle, etik kodların altında yatan bu kavramsal temelin iyi anlaşılması gerekmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi, salt etik kodların bilinmesi meslek etiği eğitiminde asıl amaç olmayıp, bu kodların altında yatan kavramların iyi anlaşılması ve içselleştirilmesi daha önemli görülmektedir. O nedenle, kodların altında yatan bu yapıtaşlarının (ilkeler, erdemler, kurallar) iyi anlaşılması gerekmektedir.

İlkeler, meslek etiği için gerekli temel altyapıyı oluşturan ve etik davranışlara yön veren genel kavramlardır. Erdemler, mesleğin uygulayıcısının taşıması beklenen karakter özellikleridir. Kurallar ise, kapsam olarak ilkeler kadar geniş olmayıp, içerik olarak da daha ayrıntılı ve belirgindir. Etik davranışa temel olan etik ilkeler, etik kişiyi tanımlayan bir takım kişilik özellikleri (erdemler) ve bu iki genel

kavrama göre daha somut olan etik kurallar bir araya gelerek daha somut, spesifik ve net olan *kodlar* için bir altyapı oluşturmaktadır. Bu kodların rehberliğinde mesleğin uygulayıcılarının etik davranması, etik kararlar alması ve etik ikilemlere çözüm bulması mümkün olmaktadır. Bu nedenle ilkeler (ilke etiği), erdemler (erdem etiği) ve kuralların iyi anlaşılması gerekmektedir.

Etik ilkeler, ilke etiği kavramı ile açıklanmaktadır. İlke etiği, toplumca kabul edilmiş kimi temel ahlaki ilkeleri ve değerleri içermektedir. İlke etiği kapsamında, etik kodların temelini oluşturan beş ahlaki ilke bulunmaktadır. Bu ilkeler özerklik, zarar vermeme, yararlılık, adalet (Beauchamp ve Childress, 2001) ve sadakat (Kitchener, 1984) şeklindedir. Geleneksel olarak biyomedikal bilimler alanında ortaya çıkan bu temel ilkeler ruh sağlığı alanındaki psikiyatri, klinik psikoloji ve psikolojik danışmanlık gibi mesleklerin etiğine de temel oluşturmuştur. Bu ilkeler aşağıda ayrıntılı biçimde açıklanmaktadır:

Yararlılık (Beneficence): Yararlılık ilkesi, danışan için iyi olanı yapmayı, onun yararını, gelişimini ve çıkarlarını ön planda tutmayı öngörmektedir.

Adalet (Justice): Bu ilke, psikolojik danışmanın adil olmasını gerektirmektedir. Örneğin, her birey hiçbir ayrıma maruz kalmaksızın herkesle eşit biçimde psikolojik danışma hizmetlerinden yararlanma hakkına sahiptir. A.B.D.'de zaman zaman, maddi imkanları kısıtlı danışanlara ödeyebilecekleri kadar (*sliding scale*) ücret karşılığında ya da topluma hizmet amaçlı ücretsiz (*pro bono publico*) hizmet vermek, etik olarak adalet ilkesine olan bağlılığı göstermektedir.

Sadakat (Fidelity): Bu ilke, psikolojik danışmanın profesyonel psikolojik danışma ilişkisi içinde başta verdiği sözlere bağlı kalmasını öngörmektedir. Bu ilke, danışma ilişkisinin vazgeçilmez ögesi olan güven duygusunun sağlanabilmesinde hayati önem taşımaktadır. Örneğin, danışan mahremiyetinin ve gizliliğin güvenceye alınması ile ilgili etik kodların altında (ACA, 2014; ASCA, 2016) sadakat ilkesi yatmaktadır.

Özerklik (Autonomy): Bu ilkeye göre danışanın seçme özgürlüğü ve kendi kararlarını alabilmesi esastır. Örneğin, danışanlardan ya da reşit olmayan danışanların ebeveynlerinden aydınlatılmış onam alma konusundaki etik kodlar (ACA, 2014; ASCA, 2016), temelini özerklik ilkesinden almaktadır.

Zarar vermeme (Nonmaleficence): İlkelerin önemi eşit olsa da, danışana zarar vermeme en temel ve hepsinin üzerinde olan etik ilkedir. Eski Yunan'da Hipokrat Yemini'ne de etkisi yansıyan Latince asıllı ifade "Öncelikle, zarar verme" ("*Primum non nocere*") tıp ve yardım mesleklerinde de ön plana çıkan ilke olarak görülmektedir. Psikolojik danışmanlar da, danışana zarar vermeme ilkesini herşeyin üzerinde tutmalıdır.

Yukarıda tanımı yapılan ilkeler (Beauchamp ve Childress, 2001; Kitchener, 1984), ilke etiğinin temelini oluşturmaktadır. ACA (2014) etik kodlarının önsözünde bu beş ilkeye yer verilirken, dürüstlük (*veracity*) ilkesinin de altıncı ilke olarak bu ilkelere eklendiği görülmektedir. Dürüstlük ilkesi psikolojik danışmanların kişilerle doğrulara, gerçeklere, dürüstlüğe dayanarak profesyonel temaslarda bulunmalarını içermektedir. İlke etiği, etik davranışın nasıl olması gerektiğini tanımlarken, *erdem etiği* de etik kişinin istendik karakter özelliklerini -yani erdemlerini- tanımlamaktadır (Meara, Schmidt ve Day, 1996). İlke etiği, etik ikilemlerin çözümünü ve etik karar almayı temel hedef olarak görmekte ve bunu yaparken hangi ilkelerin ağır bastığına dikkat etmektedir. İlke etiği mantıklı, nesnel, evrensel, zorunlu eylemleri ve seçimleri şart koşan, taraf tutmayan, mutlak ve dışsal ilkeleri temsil etmektedir (Hill, 2004). Bu yönleriyle de, modernist bir bakış açısı taşıdığını söylemek mümkündür.

Erdem etiği ise bireyin güdülerini, öznel gerçekliğini, karakterini, sezgilerini, ilkelerin her kültürde farklı yorumlanabilmesi ihtiyacını anlayan yaklaşımı temsil etmektedir (Cottone ve Claus, 2000; Ponterotto, Casas, Suzuki ve Alexander, 2001). Bu daha postmodern görüşe göre ilke etiği gereklidir, ancak tek başına yetersiz

kalmaktadır. İlkelerin farklı kültürel çevrelerde farklı biçimlerde yeniden ele alınabilmesi için, sadece ilkelerin bilinmesinin ötesinde bir takım karakter özelliklerine ihtiyaç duyulmaktadır. Jordan ve Meara (1990) erdemleri, psikolojik danışmanların taşıması gereken karakter özellikleri, içsel nitelikleri ve alışkanlıkları şeklinde nitelemektedir. Aynı yazarlara göre erdemli psikolojik danışmanlar, ilke etiğini takip edenlere göre etik kararlar alırken duyguların rolünü daha fazla dikkate almakta, danışanlarını karar alma sürecine daha fazla katmakta ve daha kültüre duyarlı bir yaklaşım benimsemektedirler. İlke etiğine göre etik davranış sergileyecek olan psikolojik danışman *"Davranışım nasıl olmalı?"* sorusunu kendisine sorarken, erdem etiğine göre *"Ben nasıl biri olmalıyım?"* sorusunu kendisine yöneltmektedir. Etik ilkeler ve erdemler, etik kodların altında yatan en temel iki yapıtaşı olarak görülmektedir.

Erdem etiği konusu, Beauchamp ve Childress (2001), May (1994), Jordan ve Meara (1990), Meara ve arkadaşları (1996) tarafından alan yazınında ayrıntılı biçimde tartışılmış, farklı yazarlar tarafından çeşitli erdemler ortaya konmuştur. Beauchamp ve Childress (2001), erdemleri toplumsal ve ahlaki açıdan değerli görülen karakter özellikleri olarak tanımlamaktadır. Yazarlara göre erdemler, salt ilkelere uyulmasından daha değerli görülmekte; iyi bir ahlak duygusu, güvenilir bir karakter ve duygusal açıdan duyarlılık içermektedir. Bu yazarlara göre (Beauchamp ve Childress, 2001), özellikle sağlık ve yardım mesleklerinde görev yapanlar için odak noktası olması gereken ve vazgeçilmez bulunan beş erdem aşağıdaki gibidir:

Şefkat (Compassion): Şefkat erdemi bir başkasının yararını gözetme, başkasının başına gelen talihsizliklere ya da acılara duyarlı olma ve başkalarına karşı nazik olma şeklinde tanımlanmaktadır.

Muhakeme gücü ***(Discernment):*** Muhakeme gücü, olayları duyarlı biçimde anlayıp, farkındalık üretebilmek, korku ve kişisel çıkar gibi etkenlerden bağımsız olarak kararlar alabilmek biçiminde açıklanmaktadır.

Güvenilirlik (Trustworthiness): Bu erdem, ahlaki değerlere uygun ve doğru güdülerle hareket edeceğine inanılan insanlar için kullanılmaktadır.

Doğruluk (Integrity): Ahlaki açıdan sağlam bir duruş sergileyen, doğruluk ve dürüstlükten ayrılmadan, saygın ve güvenilir biçimde hareket eden insanları tanımlamak için kullanılan bir özelliktir.

Vicdanlılık (Conscientousness): Bu erdem, kişinin ahlaki açıdan doğru olanı yapmaya güdülenmiş olması şeklinde tanımlanmaktadır.

Psikolojik danışmanlar için gerekli erdemleri tanımlayan başka yazarlar da bulunmaktadır. Kuşkusuz, etik bir insanda bulunabilecek erdemler çeşitlidir ve alan yazınında farklı bakış açılarına göre, farklı erdemler önerilebilmektedir. Örneğin, alan yazınındaki bilgi birikiminden yola çıkan Herlihy ve Corey (2006), erdem etiğinde ön plana çıkan önemli erdemleri daha post-modern ve kültüre duyarlı bir bakış açısıyla şu şekilde sıralamaktadırlar:

Öz farkındalık (Self-awareness): Psikolojik danışman, öz farkındalığını sürekli artırmaya çalışmalıdır. Önyargı ve yanlılıklarının farkına varırken, farklı kültüre ya da değerlere sahip danışanlarla çalışmada bu özelliklerinin işini ne şekilde etkileyeceğine yönelik de bilinç kazanmaktadır.

Tedbirlilik (Prudence): Harekete geçmeden önce davranışların olası sonuçlarını hesaba katmayı ve tedbirli davranmayı içermektedir. Bu erdem, diğerlerine göre daha önemli görülmektedir. Psikolojik danışma sürecinin danışanda bilişsel, duygusal ve davranışsal değişimler ortaya çıkarmayı hedeflediği bilinmektedir. Bu değişimlerin danışanın yakın çevresinde nasıl karşılanacağı, danışana olumlu ya da olumsuz ne gibi tepkilerin gelebileceği tedbirlilik kapsamında ele alınmalıdır.

Duyguları kabul etme (Acknowledgement of the role of emotion): Etik konusuna getirilen feminist kuramın bakış açısına göre, duyguların etik karar almadaki olumsuz etkisinden çok, etik düşün-

ceyi besleyebileceği görüşü savunulmaktadır. Bu erdem sayesinde, duyguların etik karar alma sürecini ne şekilde olumlu ya da olumsuz etkileyebileceğine ilişkin farkındalık kazanmak da mümkün olmaktadır.

Toplumla bağlantılı olma (Connectedness with the community): Bu özelliğe göre, psikolojik danışman psikolojik danışma ilişkisinin gerçekleştiği toplumun kurallarını ve değerlerini tanımakla yükümlüdür. Uygulamalarında, hizmetlerini gerçekleştirdiği ortamın kültürel özelliklerini dikkate almalıdır.

Saygılı olma (Respectfulness): Bu özellik, kendisininkinden başka kültürden gelen danışanların sahip oldukları farklılıklara saygı duymayı içermektedir.

Doğruluk (Integrity): Bu erdem psikolojik danışmanın sağlam ahlaki değerlerinin olmasını, doğruluğunu, dürüstlüğünü ve güvenilirliğini ifade etmektedir. Aynı erdemin, yukarıda Beauchamp ve Childress (2001) tarafından da tanımlanmış olduğu görülmektedir.

Daha önce belirtildiği gibi etik ilkelerin ve erdemlerin yanında, etik kurallar da meslek etiğindeki önemli kavramsal yapı taşlarındandır. Kurallar, daha genel ve soyut kavramlar olan ilkelere ve erdemlere daha belirgin tanımlar getirmekte ve mesleğin uygulayıcıları için görece daha net bir çerçeve çizmektedir. Dilimizde etik kural kavramının etik kodları kastetmek amacıyla sıkça kullanıldığını görmekteyiz. Bunun nedeni, kod sözcüğü karşılığında Türkçe bir sözcük bulunamaması olabilir. Ancak, kuramsal temelin iyi anlaşılması açısından bu iki kavramın birbirine karıştırılmaması önem taşımaktadır. Beauchamp (kişisel iletişim, 21 Ekim, 2014), etik kodlarla (*codes*) etik kuralların (*rules*) aynı şeyler olmadığını söylemektedir. Yazar, günümüzde etik kodların temelini kurallardan almakta olduğunu, 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında ise bu temeli erdemlerden almakta olduğunu belirtmektedir. Yazar, ilkelerin ve erdemlerin soyut ve genel kavramlar olduklarını, bu nedenle kodlarda bire bir yer almak yerine kodların oluşumuna temel olan görece daha somut

kuralları açıklamaya yarayacaklarını belirtmiştir. Erdemlerden ve ilkelerden görece daha somut olan kuralların (örneğin gizlilik kuralı), daha net ve spesifik hale getirilerek kodlara (örneğin gizlilikle ilgili etik koda) dönüştüklerini açıklamıştır. Etik ilkeler, erdemler, kurallar ve kodlar bir piramit üzerinde düşünülecek olursa, en altta daha soyut ve genel olan ilkeler ve erdemler bulunacak, kurallar ortada yer alacak, en somut ve spesifik olan kodlarsa piramitin en tepesinde yer alacaktır.

Beauchamp ve Childress (2001) dürüstlük (veracity), gizlilik (confidentiality), mahremiyet (privacy) ve sadakat (fidelity) kurallarını özsel (substantive) kurallar olarak sıralarken, bazı kuralların da o meslekte kimin profesyonel otorite olduğunu (*otorite kuralları*), ya da belirli bir hizmetle ilgili yürütülmesi gereken işlemleri (*prosedürel kurallar*) belirlemeye yaradıklarını yazmaktadırlar. Bu yazarlara göre, kurallar mesleğin uygulayıcılarının etik karar almalarında etkili olan düşünce biçimine ve mesleği uygularkenki etik davranışlarına somutluk getirmekte ve daha spesifik kodların oluşturulmasına zemin hazırlamaktadır. Ancak, kurallara çok fazla kesinlik kazandırarak son derece spesifik kodlar oluşturmak, dogmatizm riski taşımaktadır. Etik kodların mesleğin uygulayıcılarına hem ihtiyaç duydukları netliği sunması, hem de farklı durumlarda gerekli olabilecek esnekliği barındırması gerekmektedir. Etik kodlar oluşturulurken, bu konuda hassas bir dengenin gözetilmesi önemli görülmektedir.

Etik İkilemlerin Çözümü: Etik Karar Alma Modelleri

Meslek etiğinin uygulamasında kimi durumlarda *etik ikilemler* yaşanabilmektedir. Bazen karşı karşıya kalınan durumun doğrudan bir etik kodda karşılığı bulunamamakta, ya da konu birden fazla etik kodu ilgilendirmekte ve bu kodlar birbiriyle çatışır nitelikte olabilmektedir. Bu durumda kişi etik bir ikilemle karşı karşıya bulunmaktadır. Psikolojik danışmanların pek çok etik duruma oluştuğu anda tepki vermelerinin gerekeceği bir gerçek olmakla beraber, kimi kar-

maşık ve çözümü zor etik ikilemlerde etraflıca inceleme yapmak bir zorunluluk haline gelmektedir (Sperry, 2006). Psikolojik danışman ikileme düştüğünde, kolayca karar vermenin zor olduğu bir durumla yüz yüze bulunmaktadır.

Etik karar alma söz konusu olduğunda, bu konuya farklı felsefi yaklaşımların olduğu anlaşılmaktadır. Jeremy Bentham ve John Stuart Mill gibi felsefecilerin faydacılık etiği *(utilitarianism)* anlayışına göre, etik karar almada en fazla sayıda insan için en fazla yarar sağlayan davranış şekli etik bulunmaktadır (Hursthouse, 1999). Bu yaklaşımda, davranışların altındaki güdülerden çok sonuçlarına, kültüre göre farklılaşmalarına (kültürel göreceliliğe) önem verilmektedir. Bir başka deyişle, faydacılık etiğinde sonuççuluk *(consequentialism)* ve görecilik *(relativism)* kavramları ön plana çıkmaktadır. Bu yaklaşımın karşısında yer alan Immanuel Kant'ın ödev etiği *(deontology)* anlayışında ise (Clarke, 2002), koşullar ne olursa olsun kişiden evrensel kabul edilen etik ilkelere göre hareket etmesi, kesin ve değişmez yükümlülüklere bağlı kalması beklenmektedir. Bu anlayışta, etik ikilemin çözümünde görecilik değil mutlakçılık *(absolutism)* hakimdir. Buna göre, olası sonuçlar ne olursa olsun kişi *ilkeli* davranmalı ve bu ilkeler ışığında etik kabul edilen davranışı sergilemelidir.

Kitchener (1984), etik bir ikilemle karşılaşıldığında iki farklı düzeyde ahlaki düşünce şeklinin var olduğunu belirtmektedir: Bunlardan ilki sezgisel (*intuitive*) düşünce, ikincisi eleştirel-değerlendirmeci (*critical-evaluative*) düşüncedir. Buna göre sezgisel ahlaki düşünce, birincil (*prima facie)* olan -yani içselleştirdiğimiz ahlaki ilkeler sonucu fazlaca düşünmeden, sezgisel olarak ilk anda gösterdiğimiz- etik düşüncedir. İkinci düzeydeki eleştirel-değerlendirmeci düşüncede ise, ilk andaki düşünce değiştirilebilir. Kitchener (1984) Etik Gerekçe Modeli'ni (*Ethical Justification Model*) bu iki tür düşünce şekli üzerine temellendirmiştir. Buna göre, eleştirel-değerlendirmeci düzeyde yararlılık, zarar vermeme, özerklik, sadakat ve adalet ilkelerini mutlak doğrular olarak kabul etmekte ve etik karar almada bu ilkelerin gözden geçirilmesini öngörmektedir. Etik ikilemin

çözülmesinde bu ilkelerin her birinin yerinin ne olduğunun eleştirel-değerlendirmeci, yani doğrusal ve yansız bir bakış açısıyla incelenmesini önermektedir. Bunun yanında kuramsal etik temelinin ve meslek etiğinin, yasa ve kodların kişiye eleştirel-değerlendirmeci düzeyde yol göstermekte olduğunu belirtmektedir. Sezgisel düzeyde ise, etik karar almada söz konusu duruma ilişkin gerçeklerin ve sıradan ahlaki hislerin yol gösterici olduğunu savunmaktadır. Günlük hayatta etik ikilemlere kısa yoldan ve hızlı çözümler aradığımızda, genellikle sezgisel tepkiler vermekte ve çoğunlukla sağlıklı kararlar alamamaktayız.

Rest ise (1984), etik karar alma sürecini, psikolojik danışma alanında iyi bilinen, Dewey'nin (1910) sorun çözme adımlarına benzer biçimde dört aşamada ele almıştır:

- İlk aşamada, kişi etik bir ikilemin varlığını belirlemeli ve sorunu tanımlamalıdır.
- İkinci aşamada, etik ikilemin çözümünü sağlayacak bir eylem şekli belirlemelidir.
- Üçüncü aşamada, kişi seçtiği eylem şeklinin olası sonuçlarını gözden geçirerek uygulamaya geçme konusunda karar vermelidir.
- Dördüncü ve son aşamada ise, seçilen eylem uygulanmalıdır.

Van Hoose ve Paradise (1979) ise, tıpkı Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramındaki gibi, psikolojik danışmanın neyin etik açıdan doğru olduğuna karar vermesinde gelişimsel düzeyler (etik yönelim düzeyleri) olduğundan bahsetmektedir. Etik yönelim düzeyleri için, Kohlberg'in ahlaki gelişim düzeylerindeki hiyerarşik yapıyı model alan Etik Yönelim Modeli (*Ethical Orientation Model*), beş düzeyden oluşmaktadır: ceza düzeyi (*gelenek öncesi düzey*), kurumsal düzey ve toplumsal düzey (*geleneksel düzey*), bireysel düzey ve ilke düzeyi (*gelenek sonrası düzey*). Dufrene ve Glosoff (2004), bu modeli temel alarak geliştirdikleri Etik Karar Alma Ölçeği'nde örnek durumlar

üzerinden psikolojik danışmanların bulundukları etik yönelim düzeylerini belirlemektedirler. Dufrene (2000), her bir düzeyi şu şekilde tanımlamaktadır: İlk düzey olan ceza düzeyi, cezadan kaçınmak ya da ödül almak için etik kodlara uymayı öngörür, ikinci düzey olan kurumsal düzey psikolojik danışmanın çalıştığı kurumun ilkelerine sıkı sıkıya bağlı olmasını ifade etmektedir. Üçüncü düzey olan toplumsal düzey ise standartların sürdürülmesini, başkalarının onayını, toplumun yasalarını daha çok dikkate almaktadır. Dördüncü düzey (bireysel), bireyin (örneğin, danışanın) ihtiyaçlarını ön planda tutarken, aynı zamanda yasaların ihlal edilmemesini ve başkalarının haklarının çiğnenmemesini de önemli görmektedir. Beşinci ve en üst düzeyde (ilke) ise, psikolojik danışmanın etik kararlarını vicdani ilkelere ve kendi içsel etik düzenlemelerine dayandırdığı gözlenmektedir.

Mesleğin uygulamasında izlenmesi zorunlu görülen profesyonel davranışlar ve standartlar, etik kodlarla belirlenmiştir. Ancak, etik kodlar psikolojik danışmanların meslek yaşamlarında karşılaşacakları her duruma doğrudan cevap olabilecek hazır çözümler sunmamaktadır. Psikolojik danışmanlık eğitimi sırasında alınan etik derslerinde yapılan bir takım olgu incelemeleri ise, sadece belirli durumlara ilişkin etik ikilemleri ele almaktadır (Urofsky ve Engels, 2003). Bu nedenle, psikolojik danışmanlar sıklıkla etik ikilemlerle karşılaşmaktadırlar. Alan yazınında farklı etik ikilemlere yönelik olan ya da farklı yaklaşımları öngören çok sayıda etik karar alma modelleri mevcuttur. Bu modeller arasında en fazla bilinen model, Forester-Miller ve Davis'in (1996) ACA (2005) nezdinde hazırladıkları yedi basamaklı etik karar alma modelidir. Bu model, Van Hoose ve Paradise (1979), Stadler (1986) ve Kitchener (1984) gibi yazarların çalışmalarını temel almakta ve sıkı bir biçimde ilke etiğine dayanmaktadır. Model, sorun çözme basamaklarına benzeyen şu adımları içermektedir (Forester-Miller ve Davis, 1996):

-Etik sorunu tanımlama. Olguya ilişkin olabildiğince belirli ve tarafsız bilgi toplanmalı ve yazılmalıdır. Elde olan gerçeklerin, varsayımların, şüphelerin dökümü yapılmalıdır. Soruna etik, yasal,

kurumsal ve psikolojik danışmayla ilgili farklı açılardan bakılmalı ve sorunun bunlardan hangisiyle ilgili olduğu belirlenmeye çalışılmalıdır.

-***İlgili etik kodu uygulama.*** Mesleğin etik kodlarına başvurularak söz konusu durumla ilgili etik kod ya da kodlar bulunmalıdır. Eğer bulunamıyorsa, o zaman etik bir ikilem söz konusudur.

-***Sorundaki ikilemi belirleme.*** Etik kodlara temel olan beş ilke gözden geçirilmelidir (özerklik, zarar vermeme, yararlılık, adalet, sadakat). Bu belirli durumda hangi ilkenin en öncelikli olduğu belirlenmelidir.

- Konuyla ilgili en güncel yaklaşımı benimsemek için mesleki alan yazını gözden geçirilmelidir.
- Meslektaşlarla ve süpervizörlerle konsültasyon yapılmalıdır.
- Mesleki kuruluşa/ derneğe danışılabilir.

-**Seçenek (alternatif) çözümler üretme:** Mümkün olan tüm seçenekler sıralanmalıdır. Beyin fırtınası yapılarak çok çeşitli seçenekler üretilebilir.

-**Tüm seçeneklerin olası sonuçlarını gözden geçirme ve seçeneklerden birini seçme:** Toplanan bilgiler ve belirlenen öncelikli ilke ışığında, üretilen seçeneklerin sonuçlarının danışman, danışan ve ilgili diğer kişiler için neler olabileceği gözden geçirilmelidir. Başka sorunlara yol açacak çözümler bu aşamada elenmelidir. Kalan seçenekler arasından önceliklere hizmet eden ve duruma en uygun seçenek ya da seçeneklerin birleşimi seçilebilir.

-**Seçilen seçeneği değerlendirme:** Seçilen eylem şekli yeni etik sorunlara yol açmadığı takdirde uygulanabilmektedir. Stadler'in (1986) şu üç sorusunun bu konuya netlik kazandırması beklenmektedir (aktaran Forester-Miller ve Davis, 1996):

- *Adalet* (Ne kadar adil bir çözüm bulduğunuzu, "Aynı durumda başkalarına da bu şekilde mi davranırdınız?" sorusunu cevaplayarak belirleyin);

- *Aleniyet* ("Sonucun kamuoyuna yansıması halinde rahat hisseder miydiniz?");
- *Evrensellik* ("Aynı durumdaki başka bir psikolojik danışmana yine aynı şekilde davranmasını önerir miydiniz?").

Bu modele göre, bu sorulara olumlu cevap verilemiyorsa seçenek yanlış çözüm olacaktır. Başa dönüp tekrar önceki aşamalar izlenmelidir.

-Seçeneği (etik yönden uygunsa) uygulamaya geçirme: Bu son aşama, davranışı uygulama zamanıdır. Uygulamadan sonra izleme yapılarak çözümün sonuçları değerlendirilmelidir.

Forester-Miller ve Davis (1996), etik bir ikilemin tek bir doğru çözümünün olmadığını belirtmektedirler. Buna göre, etik karar almada aynı duruma farklı danışmanların farklı çözümler bulabileceği; ancak bu basamaklı ve sistematik model izlendiği takdirde profesyonel bir yöntemin uygulandığından emin olunabileceği vurgulanmaktadır. Bu modelin sınırlılığı, modernist bir bakış açısıyla ilkelere mutlak bağlılığı öngörmesi ve kültürel duyarlılıktan, yani post-modern bakış açısından yoksun olmasıdır. ACA (2014) etik komitesi, daha önce (ACA, 2005) etik ikilemlerde özellikle bu modelin kullanılmasını önerirken, güncel meslek etiği kodlarında (ACA, 2014) bu öneriden vazgeçilmiştir. Bunun yerine, alan yazınındaki pek çok etik karar alma modelinden ikilemin doğasına uygun olan modelin kullanılması önerisi getirilmiştir.

Herlihy ve Corey (2006), önerdikleri etik karar alma modelinde yukarıdaki basamaklara, danışanın sürece katılması ve psikolojik danışmanın duygularının dikkate alınması basamaklarını eklemişlerdir. Bunda Feminist Etik Karar Alma Model'inin (Hill, Glaser ve Harden, 1998) öngördüğü eşitlikçi, adil ve duyguları hesaba katan yaklaşımın etkisi fark edilmektedir. Bu şekilde etik karara danışan yerine değil, danışanla beraber çözüm bulunması sağlanmakta ve psikolojik danışmanın etik ikileme ilişkin duygularını gözden geçirmesine fırsat verilmektedir (Herlihy ve Corey, 2006; s.15). Böylece,

etik karar almada kişisel değerlerin ve duyguların olası etkileri önceden görülebilmekte ve gerekirse önlem alınabilmektedir.

Etik karar alma modelleri incelendiğinde, zaman içinde bir yaklaşım değişiminin olduğu görülmektedir. Bunda post-modernizm, kültürel duyarlılık ve yapılandırmacılık yaklaşımlarının günümüzde ağırlıklı bakış açıları olmaları etkili olmuştur. Bu güncel bakış açılarına uygun bir etik karar alma modeli, oldukça bilinen bir model olan Sosyal Yapılandırmacı Etik Karar Alma Modeli'dir (Cottone, 2001). Bu model, sosyal yapılandırmacılığa uygun biçimde etik karar alma sürecini kararı verenin tek başına gerçekleştirdiği içsel bir süreç olmaktan çıkarmaktadır. Buna göre, etik ikilem psikolojik danışmanın içinde ortaya çıkan bir süreç olmayıp, onun görev yaptığı toplumsal çevrede meydana gelen bağlamsal bir süreçtir. Bu nedenle de modelde, psikolojik danışmanın kendi içinde çözüm üretmeye çalıştığı bir karar alma süreci yerine, etik kararın ilgilendirdiği paydaşların katılımını öngören, diyaloğa ve uzlaşmaya dayalı, etkileşimli, toplumsal bir etik karar alma süreci benimsenmektedir. Bu modele göre karar, toplumsal çerçevede tarafların katılımıyla ortaklaşa yapılandırılmaktadır. Bu süreçte müzakere, fikir birliğine varma ve gerekirse bir hakemden yardım alma önemli basamaklardır. Bu basamakların içerikleri aşağıdaki gibidir:

Bilgi toplama: Etik ikileme dahil olan bütün taraflara dair ve gerekirse tarafların kendisinden bilgi toplanmaktadır.

İlişkileri değerlendirme: Mevcut durumda taraflar arasındaki ilişkilerin doğası değerlendirilmektedir.

Konsültasyon: Meslektaşlarla ve konunun uzmanlarıyla konsültasyon yapılmakta, alan yazını, etik kodlar ve yasalar gözden geçirilmektedir.

Müzakere (Gerekirse): Bu basamakta, tarafların bir araya gelerek, psikolojik danışmanın -toplanan bilgilerin, ilişkilere dair yapılan değerlendirmenin ve yapılan konsültasyonların ışığında- almak istediği tavrı konuşup tartışması (*negotiation*) gerekmektedir.

Fikir birliği yapma: Bu basamakta, etik ikilemin nasıl çözüleceği konusunda bir fikir birliğine varmaya çalışılmaktadır (*consensus*).

Etkileşimli Düşünme (Fikir birliğine varılamazsa): Ortak bir karara varmada ve işbirliği yapmada sıkıntı çekildiği takdirde, etkileşimli düşünmeye (*interactive reflection*) başvurulur. Yani, güvenilen bireylerin katılımıyla hakemliğe başvurulmasının gerekip gerekmediği ya da fikirlerde değişiklik yapılıp yeniden müzakereye başlanıp başlanamayacağı konusunda birlikte düşünerek fikir birliğine ulaşılmaya çalışılmaktadır.

Hakemlik: Fikir birliğine varma gerçekleşmemişse, bu konuda karar verebilecek konumdaki bir hakem ya da hakemler yoluyla (tek tek ya da grup olarak) taraflar arasında hakemlikle anlaşma (*arbitration*) sağlanmaya çalışılmaktadır. Hakemler, ilgili toplulukta kabul gören, söz konusu ikileme ilişkin karar verme yetkisine sahip, son sözü söyleyebilecek kişilerdir.

Davis (1997) ise, İşbirlikçi Etik Karar Alma Modeli'nde benzer bir yaklaşım sergileyerek etik kararla ilgili paydaşların katıldığı ortak bir çalışma yapılmasını, hedef ve beklentilerinin belirlenmesini ve çözüme her bir katılımcının katkıda bulunmasını önermektedir. Garcia, Cartwright, Winston ve Borzuchowska (2003) ise, bu iki yaklaşımı birleştirerek geliştirdikleri Kültürlerarası Bütünleyici Etik Karar Alma Modeli'nde hem ilişkisel bir yaklaşımı; hem de müzakere, fikir birliğine varma ve hakemlik yöntemlerini benimsemektedirler.

Foster ve Black (2003), öne sürdükleri kültüre duyarlı ve kapsamlı bir model olan Bütünleşik Etik Karar Alma Modeli'nde farklı alanları ve düzeyleri bütünleşik biçimde kullanmaktadırlar. Bu model, Wilber'in (2000; aktaran Foster ve Black, 2003) Tüm Çeyrek Yüzeyler, Tüm Düzeyler (*AQAL, All-Quadrants, All-Levels*) meta kuramına dayanmaktadır. Buna göre etik karar almada etik, yasalar, bireyin davranışı ve ahlak boyutları kesişen iki çizgiyle dört eşit parçaya bölünen bir dairenin her bir çeyrek yüzeyini temsil etmektedir. Bu modelde bu alanların tümünün etki ettiği bir etik karar alınması

sağlıklı bulunmaktadır. Daireyi dörde bölen çizgilerin yatay olanının altında kalan çeyrekler alt düzey bir etik işlevi ve zorunlu etiği temil ederken (etik kodlar, yasalar), üstte kalan çeyrekler üst düzey bir etik işlevi ve istekli etiği temsil etmektedir (bireyin kendisi ve ahlak). Etik karar alma sürecinde dört basamak içeren bu modelin basamaklarından ilki, etik ikilemle ilgili bütün yansız verilerin toplanmasını önermektedir (video kamerası bakışı). İkinci adımda, ikilemle ilgili yasalar, kurumsal ilkeler ve ilgili etik kodların incelenmesi önerilmektedir (sistem-düzenleyici bakış). Üçüncü adım (ilişkisel-çevresel bakış), çevresel-kültürel etmenlerin dikkate alındığı ve durumdan etkilenen tarafların (örneğin, danışan) ve meslektaşların görüşlerinin alındığı adımdır. Son adım olan dördüncü adımsa (ahlaki erdemler bakışı), kişinin etik karar alırken etik kodlardan değil, kendi içsel ahlaki erdemlerinden güç alacağı aşama olarak görülmektedir. Bireyin duygu, tutum, inanış ve düşüncelerinin yanında yansıtmalarının ve savunma mekanizmalarının da etkili olabileceği bu aşamada, kişinin sağlıklı karar alabilmesi için gerektiğinde terapötik yönelimli süpervizyon alması önerilmektedir.

Çeşitli araştırmalar, A.B.D.'deki psikolojik danışmanların etik karar alma süreçlerinde daha tek-kültürlü ve doğrusal nedenselliğe (*linear determinism*) dayanan, yani neyin uygun, neyin uygunsuz olduğuna dair mutlak hükümler içeren bir yaklaşım olan ilke etiğine ağırlık verdiklerini belirtmektedir (Houser, Wilczenski ve Ham, 2006; Pedersen, Juris, Lonner ve Trimble, 2002). Betan (1997), kültürel çeşitlilik içeren çevrelerde etik karar alma sürecinde basit biçimde ilkelerin uygulanmasındansa, erdem etiğinin de sürece katılmasını önermektedir. İlkelerin ilgili kültürel çevreye ne şekilde uygulanabileceğinin, seçeneklerin ve etik sorunun kişilerarası ilişkiler açısından ne gibi ihtiyaçlar içerdiğinin anlaşılması gerektiğini belirtmektedir. Betan'a göre ilkeler gereklidir; ancak etik kararlar çevreden bağımsız bir fanus içinde alınmamaktadır. Etik ikilemler ilke etiğine dayalı modellerdeki doğrusal, mantıksal, basamak basamak gidilen, reçete gibi yöntemlerle çözülememektedir. Bu nedenle, ilkelerin bir

rehber niteliğinde ele alınması, erdemlerle arasında zıtlık değil diyalog kurulması ve sezgisel düşüncenin, değerlerin, varsayımların, dilin, duyguların, ilişkilerin hesaba katılması gerekli görülmektedir. Benzer biçimde Robson, Cook, Hunt, Alred ve Robson (2000) da psikolojik danışmanların etik kararlara sezgilerini kullanarak vardıklarını; ancak etik ilkeler, etik kodlar ve yasaların bu sürece etki eden önemli değişkenler olduklarını belirtmektedirler.

Betan (1997), kısaca etik ilkelere *hermenötik* (*yorumsamacı*) bir yaklaşım önermektedir. Postmodern bir kavram olan yorumsamacı yaklaşıma göre öznellik, çevresel etmenler ve bilginin yapılandırılmasında farklı bireysel ve kültürel bakış açıları etik karar alma sürecinde dikkate alınmalıdır. Yani, etik ilkelerin kişisel ve kültürel değerlere göre daha esnek biçimde yorumlanarak uygulanmasının gerekliliği savunulmaktadır. Örneğin, çalıştığı kurumdaki meslektaşının bir etik kodu ihlal ettiğini gören psikolojik danışmanın, bunu önlemek için meslek etiğine göre girişimde bulunması (meslektaşını uyarması, sonuç alamıyorsa işverene bilgi vermesi) gerektiğini düşünelim (Bu durum, etik alan yazınında *whistle-blowing* kavramı olarak bilinmektedir ve dilimizdeki karşılığı ıslık çalmadır. Kurum içi etik ya da yasal ihlalleri yetkililere şikayet etme anlamında kullanılmaktadır). Kişinin meslektaşıyla olan ilişkisi, yakınlığı, duyguları, arkadaş çevresinden alacağı olası tepkiler bu konuda kolayca harekete geçmesini engelleyebilmektedir. Ya da, bir psikolojik danışman eğitimcisinin deneyimsel grupla psikolojik danışma uygulamasında farklı kültürden gelen bir öğrencisinin kız kardeşine baskı ve şiddet uyguladığını öğrenmesi örnek gösterilebilir. Burada, başta öğrencilere gruba katılımlarının niteliğinin değerlendirileceği, buna göre notlandırılacakları söylenmiş ve gizlilik sözü verilmiştir. Bu öğrenci de grupta üst düzeyde kendini açmıştır. Sadakat ilkesine göre grup liderinin başta verdiği bu sözlere sadık kalması gerekmektedir. Adalet ilkesine göre ise bu öğrenciye hem grup deneyiminde grup lideri olarak, hem de not verirken öğretim elemanı olarak adaletli ve eşitlikçi davranması gerekmektedir. İlkeler bu kadar açıkken, yine

de etik ikilemin ortasındaki kişinin duygularından, değerlerinden, ilişkilerinden, sezgilerinden, toplumsal çevreden bağımsız bir etik karar alması olası gözükmemektedir. İlkeleri bu değişkenlerle bir arada inceleyip tartması ve yorumlaması gerekecektir. Etik ikilemlerin çözümünde ilke etiğine bu tarz bir yorumsamacı yaklaşım daha insancıl, içten ve gerçekçi bulunmaktadır.

Ridley, Liddle, Hill ve Li (2001) ise, benzer şekilde etik ikilemlerin çözümünde *kültürel görecelilik* kavramını tanımlamaktadır. Buna göre, etik kararlar alırken nesnel ve mutlakçı bir yaklaşım yerine, daha öznel ve göreceli bir yaklaşımı benimseyerek etik kodların kültürden kültüre farklı ihtiyaçlara cevap verecek biçimde yeniden yorumlanması önerilmektedir. Kültürel çeşitlilik barındıran ortamlarda çalışan psikolojik danışmanlar, ilke etiğini izleyerek etik kararlar aldıklarında, bulundukları çevrede etik bulunan bir davranış sergilemek ile meslek etiğinine uygun davranmak arasında bir ikilem yaşamaktadırlar (Pack-Brown ve Braun Williams, 2003). Pedersen (1997), Houser ve arkadaşları (2006) gibi çok-kültürlü psikoloji yaklaşımını benimseyen araştırmacılar, etik kodların nesnel ilkelere dayandırılması gerektiği konusunda hemfikirdir. Ancak, bu yazarlar da Betan (1997) gibi etik kararlar alırken, yorumsamacı yaklaşımın benimsenmesini önermektedirler. Bu durumda güncel yaklaşımlara göre erdem etiği ve ilke etiği arasında bir ayrıştırmadan çok bunların etkileşimlerini ve ayrılmazlığını öngören bir yaklaşım konusunda anlaşıldığı görülmektedir.

Bu bölümde ele alınan etik karar alma modelleri, en fazla bilinen modeller arasında yer almaktadır. Psikolojik danışmanlar, bilimsel alan yazınında bu bölümde ele alınan etik karar alma modellerinin dışında çok çeşitli etik karar alma modellerinin var olduğunu bilmelidirler. Cottone ve Claus (2000), yaptıkları geniş kapsamlı alan yazını taramasında 1984-1998 yılları arasında geliştirilmiş psikolojik danışma alanındaki etik karar alma modellerini incelemişlerdir. Yazarlar yaptıkları araştırmada, bu bölümde ele alınan modellerin dışında pek çok modelle karşılaşmışlardır. Örneğin, özerklik ve ya-

rarlılık ilkelerini temel alan Stadler'in (1986) modeli; faydacılığı ve adaletli etik karar almayı öngören Tymchuck'un (1986) modeli; beş temel ilkeyi yararlılık ilkesini önplana çıkararak temel alan Sileo ve Kopala'nın (1993) A-B-C-D-E (Değerlendirme-Yarar-Konsültasyon ve Sonuçlar-Görev-Eğitim) Modeli; Luke, Goodrich ve Gilbride'ın (2013a) okul psikolojik danışmanları için geliştirdikleri Kültürlerarası Etik Karar Alma Modeli; Gottlieb'in (1993) istismar edici çift yönlü ilişkilerden kaçınmak için geliştirdiği model bunlardan bazılarıdır (her birini aktaran Cottone ve Claus, 2000).

Etik karar alma modellerinin çeşitliliğine ve çokluğuna karşın, alan yazınında bu modellerin uygulamasına ve etkililiğine ilişkin sınırlı sayıda görgül araştırma bulgusu bulunmaktadır (Gottlieb, 2006). Luke, Goodrich ve Gilbride (2013b) tarafından yapılan nadir bir deneysel araştırmada psikolojik danışman adaylarına (N=48) yazarların geliştirmiş oldukları Kültürlerarası Etik Karar Alma Modeli'nin eğitimi verilmiştir. Araştırma sonunda, verilen eğitimin katılımcıların etik karar alma puanlarının artmasında etkili olduğu bulunmuştur. Çetinkaya (2015c) ise, yaptığı araştırmaya katılan psikolojik danışmanların %84'ünün karşılaştığı etik ikilemin çözümünde herhangi bir etik karar alma modeline başvurmadıklarını belirlemiştir. Alan yazınındaki kavramsal araştırmalara bakıldığında, farklı etik ikilemlerin farklı etik karar alma modellerini gerektirdiği görülmektedir. Örneğin, araştırma ve yayınla ilgili bir etik ikilemin çözümünde sosyal yapılandırmacı etik karar alma modeli kullanılabilmektedir (ACA, 2008). Etik bir ikilemle karşılaşıldığında, alan yazınındaki etik karar alma modellerinin de incelenmesi önerilebilir. Psikolojik danışmanlar, etik ikilemin doğasına uygun ve sistematik etik karar alma modellerini kullanarak etik ikilemlere çözüm bulduklarında, profesyonel bir süreç izlediklerinden emin olabilirler.

Konu Sonu Alıştırmaları

Aşağıdaki soruları, bu bölümde verilen kuramsal bilgiler ışığında tartışıp, değerlendiriniz:

- Meslek etiği kodlarının altında yatan kavramsal yapıtaşları nelerdir? Bu kavramların birbirlerinden farkları nelerdir?
- Erdem etiği ve ilke etiği kavramlarının farklarını tartışınız.
- Modernist ve post-modernist bakış açısına dayalı olan iki farklı etik karar alma modelinin farklı yönlerini değerlendiriniz.

3. BÖLÜM

SINIRLAR VE ÇİFT YÖNLÜ İLİŞKİLER

Bu bölümde, sınırlar ve çift yönlü ilişkiler konusu üç ana başlıkta ele alınmaktadır. Bu üç başlıktan ilki, psikolojik danışman ve danışan arasındaki sınırlar konusudur. Bu başlık altında psikolojik danışmanın kendini açması, hediye kabul etme, çift yönlü ilişkiler, duygusal ve cinsel etkileşimler ve ilişkiler, ve erotik olmayan dokunma konuları incelenmektedir. İkinci başlıkta, psikolojik danışman eğitimi ve süpervizyon ilişkisinde sınırlar ve çift yönlü ilişkiler konusuna yer verilmektedir. Son olarak da çift yönlü ilişkiler, sınırlar ve sanal ortamlar konusunda bilgi verilmektedir. Konu sonu alıştırmalarıyla, kuramsal konuların tartışılıp değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Konu sonunda örnek etik durum ve ikilem senaryoları (vinyetler) verilmektedir.

Psikolojik Danışman ve Danışan Arasındaki Sınırlar

Sınır, bir şeyin yayılabileceği veya genişleyebileceği son çizgi ya da uç şeklinde tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 2009). Psikolojik danışmada sınır, profesyonel psikolojik danışma ilişkisini çerçeveleyen fiziksel ve psikolojik hudutlara verilen addır (Gregoire ve Jungers, 2007; Sperry, 2006). Böylece, profesyonel psikolojik danışma ilişkisi başka pek çok türde ilişkiden ayrılmaktadır. Zur (2006), biri terapötik ilişkiyi çevreleyen, diğeri danışman ve danışan arasında çizilen iki türlü sınırdan bahsetmektedir. Buna göre, danışmanın yapıldığı yer, oturum zaman ve süreleri, gizlilik, danışma odası dışındaki tesadüfen karşılaşmalar ve çift yönlü ilişkiler danışma ilişkisini tanımlayan sınırlarla ilgilidir. Psikolojik danışman

ve danışan arasındaki sınırlar ise ücret, fiziksel temas ve dokunma, danışmanın kendini açması, hediye kabul etme, kullanılan dil ile danışma esnasında danışan ve danışman arasındaki fiziksel mesafeyi kapsamaktadır.

Yapılan araştırmalar, sınırlar ve çift yönlü ilişkiler konusunda yaşanan etik ikilemlerin oldukça yaygın olduğunu göstermektedir. Örneğin Pope ve Vetter (1992), 1329 APA üyesinin katıldığı ve etik ikilemleri araştırdıkları ulusal katılımlı çalışmalarında, katılımcıların yüzde 17'sinin çift yönlü ilişkilerle ilgili ikilemler yaşadıklarını belirlemişlerdir. Nigro (2004) ise Kanada Psikolojik Danışmanlık Derneği üyelerinden oluşan bir örneklemle (N=206) yaptığı nitel araştırmada, katılımcıların yarıdan fazlasının çift yönlü ilişkiler konusunda etik ikileme düştüğünü belirlemiştir.

İkibinbeş yılından önceki ACA etik kodları, başka bir takım yardım mesleklerinde olduğu gibi danışman ve danışan arasındaki sınırları çok katı biçimde çizmekte ve profesyonel ilişkinin dışına çıkılmasına, yani hiçbir *sınır aşımına* izin vermemekteydi. Bunun nedeni, geleneksel *kaygan zemin* (*slippery slope*) kavramına göre her türlü sınır aşımının bir domino etkisi ile, kaçınılmaz olarak sınır *ihlaline* dönüşeceği inancıydı (Corey ve ark., 2007). Öte yandan, psikolojik danışmanla danışan arasındaki sınırların keskinliği ya da geçirgenliği konusunda kültürel farklılıkların (Benjamin ve Sohnen-Moe, 2004; Gutheil ve Brodsky, 2008) etkisinden de bahsedilmektedir. Farklı kültürden danışanlarla çalışan psikolojik danışmanların, daha etkili bir danışma için zaman zaman sınır aşımları yaptıkları belirtilmektedir.

Bu noktada, sınır aşımı (*boundary crossing*) ve sınır ihlali (*boundary violation*) kavramlarına daha yakından bakmakta yarar vardır. Sınır ihlali, psikolojik danışmanların uygunsuz ve danışanı istismar edecek, ona zarar verecek biçimde profesyonel sınırların dışına çıkması anlamına gelmektedir. Sınır aşımı ise, kabul edilen genel uygulamaların dışına çıkılmasıyla beraber, danışana *potansiyel yarar*

getirebilecek, iyi yapılandırılmış danışma planlarının da bir parçası olabilecek ve danışmadaki etkililiği artırabilecek uygulamaları içermektedir (Lazarus, 1994; Zur, 2004). Bu bağlamda, örneğin girişkenlik eğitimi verilen danışanla, beceri gelişimini yerinde gözlemleyebilmek amacıyla okul kantininde oturmak, danışma için yararlı, danışma planına dahil olabilecek ve danışma etkisini artırabilecek tarzda bir etkileşim olarak görülmektedir.

Herhangi bir durumun sınır aşımı ya da sınır ihlali olup olmadığının belirlenmesinde Mozdziers, Peluso ve Lisiecki (2009) danışan yararına hizmet edilip edilmediğinin ve danışana verilebilecek potansiyel zararın düşünülmesini, yani bir potansiyel yarar-zarar hesabı yapılmasını önermektedir. Aşağıdaki altbaşlıkların herbirinde ele alınan bir takım ölçütler göz önünde tutularak yapıldığında, psikolojik danışmanın kendini açması, danışandan hediye kabul etmesi, erotik olmayan dokunma ve danışan için potansiyel yarar taşıyan profesyonel olmayan ilişkiler sınır ihlali değil, sınır aşımı kapsamında değerlendirilebilen durumlar olmaktadır.

Psikolojik Danışmanın Kendini Açması

Psikolojik danışma ilişkisinde danışmanın kendini açması konusu halen tartışılmakta olan bir konudur. Geleneksel psikodinamik yaklaşımlar, psikolojik danışmanın kendini olabildiğince gizleyerek danışan için boş bir ekran olmasını, böylece nesnel bir görüntü vererek aktarıma (*transferans*) olanak tanınmasını önermektedirler (Corey, 2008). Daha hümanist yaklaşımlarsa psikolojik danışmanın kendini açmasının, danışanı kendini açma konusunda yüreklendirmede, güven oluşumunda ve daha eşitlikçi bir ilişkinin temelinin atılmasında etkili olduğunu savunmaktadırlar (Zur, 2009). Bunun yanında, kendini açma psikolojik danışma becerileri içinde önemli etkileme becerileri arasında gösterilmektedir (Ivey, 2007). Terapötik açıdan etkili bir kendini açma için içtenlik, zamanlama ve dilin şimdiki zamanlı olması önemli kıstaslardır. Ancak, psikolojik danışman danışma esnasında kendini açarken, bunu terapötik amaçla yaptı-

ğından ve kendisinin değil danışanın yararını hedeflediğinden emin olmalıdır (Corey ve ark., 2007). Psikolojik danışma oturumlarında geçirilen süre tamamıyla danışanın ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir ve psikolojik danışman kendini açarken, kendi sorununu açtığı ve danışanın ona yardım ettiği bir konumda olmamalıdır. Kendini açmada, danışanın yararı odak noktası olmalı, psikolojik danışmanın kendi ihtiyaçlarının ve isteklerinin tatmin edilmesi amacı güdülmemelidir. Danışmanın kendini açarken danışana gereğinden fazla bilgi vermesi, danışana verdiği bu bilgilerle onu yük altında bırakması ya da sıkıntıya sokması (Zur, 2006) etik bulunmamaktadır.

Pope ve Keith-Spiegel (2008), terapötik kendini açmayla işe yaramayan ya da danışana zarar verebilecek kendini açma arasındaki farkın anlaşılması için bir dizi sorunun sorulmasını önermektedir. Bu sorulara verilecek yanıtların değerlendirmesi ile belirli bir kendini açma tepkisinin etik olup olmadığı anlaşılabilecektir. Bu sorular şöyle sıralanmaktadır:

- Kendini açma, danışanın ihtiyaçları ve danışma hedefleriyle uyumlu mudur?
- Kendimizden bahsetmeye ve odağı kendimize çevirmeye yönelik kişisel ihtiyacımızı mı yansıtmaktadır?
- Bu belirli zamanda kendini açmadaki amacımız nedir?
- Bu danışanla, bu durumda ve bu zamanda kendini açmanın getireceği olası risk, bedel veya olumsuzluklara ilişkin değerlendirmemiz nedir?
- Kendimizi açmamız, geneldeki uygulamalarımızın dışında bir durum mu olacaktır? Eğer öyle ise, bu değişikliğin nedeni nedir?
- Yapacağımız kendini açmayı süpervizörümüzle konuşmaktan ya da danışanla ilgili olarak tuttuğumuz kayıtlara yansıtmaktan kaçınır mıydık?

Hediye Kabul Etme

Hediye kabul etme konusu, psikolojik danışma ilişkisi ile ilgili etik ikilemlere sıkça konu olmakla beraber, bu konuda oldukça az çalışmaya rastlanmaktadır. Hediye verme konusu çift yönlü ilişki olmamakla beraber, daha çok psikolojik danışmanla danışan arasındaki sınırlarla ilgilidir. Genellikle pahalı olmayan bir hediyenin kabulü sınır aşımı olup etik kabul edilirken, pahalı bir hediyenin kabulü sınır ihlali olup etik bulunmamaktadır. Benzer şekilde, yaptıkları araştırmada Baer ve Murdock (1995), ruh sağlığı profesyonellerinin maddi değeri düşük bir hediyeyi kabul etmede etik açıdan bir sakınca görmediklerini belirlemiştir. Farklı kültürlerde verilen ufak hediyelerin bir minnet işareti olduğu (ACA, 2014) ve psikolojik danışmanın bu tip bir hediyeyi kabul ederek değil, reddederek (Herlihy ve Corey, 2006) danışma ilişkisini zedeleyebileceği düşünülmektedir. Bu konudaki ACA etik kodu aşağıdaki gibidir (A.10.f., ACA, 2014):

> Psikolojik danışmanlar, danışanlarından hediye kabul etmenin getireceği zorlukların farkındadırlar ve bazı kültürlerde küçük hediyelerin saygı ve minnettarlık göstergesi olduğunu anlarlar. Bir danışandan hediye kabul edip etmemeye karar verirken, psikolojik danışman terapötik ilişkiyi, hediyenin maddi değerini, danışanın hediyeyi vermekteki güdüsünü ve danışmanın hediyeyi kabul ya da reddetmeyi istemedeki güdüsünü dikkate alır.

Bu etik koddan da anlaşılacağı gibi, hediye vermenin bir tür iletişim olarak değerlendirilmesinde yarar görülmektedir. Bu nedenle bazı durumlarda hediyenin anlamının danışanla birlikte danışma esnasında araştırılması da gerekebilmektedir. Hediyeler minnet, teşekkür, güç, onaylanma gibi çok çeşitli mesajlar içerebilmektedirler. Bu bağlamda Gerig (2004), danışanların verdikleri hediyeleri dört farklı kategoride ele almakta ve bunları aşağıdaki gibi örneklendirmektedir:

- Birinci kategorideki hem terapötik, hem de etik açıdan anlamı ve önemi düşük olan hediyeler (örneğin kart, kitap, çiçek gibi) nezaket kurallarına uygun biçimde kabul edilebilmektedir.

- Etik açıdan kabulünde sıkıntı olmayan ancak terapötik anlamı yüksek olabilecek hediyelerin (örneğin, danışma yapılan çocuğun çizdiği bir resim) kabul edildikten sonra danışmada incelenmesi önem taşımaktadır.
- Terapötik anlamı ve önemi görece düşük, ancak etik açıdan kabul edilmesinde sıkıntı bulunan (örneğin maddi değeri yüksek) hediyelerse, farklı bir kategori oluşturmaktadır.
- Hem terapötik anlamı ve önemi, hem de kabul edilmesindeki etik sıkıntılar yüksek olan hediyelerin (örneğin karşı cins danışanın ilişki teklifi gibi), uygun biçimde reddedilerek anlamının danışanla birlikte danışma oturumunda irdelenmesi önerilmektedir.

Çift Yönlü İlişkiler

Psikolojik danışmada çift yönlü ilişkiler, danışan ve danışman arasında danışma ilişkisi dışında var olan, eş zamanlı ya da birbirini izleyen zamanlarda meydana gelen ilişkileri ve çoklu rolleri kastetmektedir (Pope, 1991; Zur, 2004). Geçmişte psikolojik danışman ve danışan arasındaki ilişkiler ve etkileşimler sadece profesyonel sınırlar içerisinde kaldığı takdirde meslek etiğine uygun bulunmaktaydı. Günümüzde ise *rol harmanlama (role blending)* (Corey ve ark., 2007), yani rol ve sorumlulukları harmanlama ve karıştırma, kimi durumlarda (örneğin, psikolojik danışmanın danışanla romantik ilişkiye girmesi) hiçbir şekilde etik bulunmazken, kimi durumlarda (örneğin, psikolojik danışmanın danışanı olan bir meslektaşıyla aynı mesleki derneğe üyeliği) kaçınılmaz olabilmektedir. Ülkemizde de, ufak kırsal yörelerdeki okullarda çalışan psikolojik danışmanlar, üniversite PDR merkezlerinde çalışan ve kampüslerde danışanlarıyla danışma ortamı dışındaki ortak alanlarda karşılaşma olasılığı yüksek olan psikolojik danışmanlar, askerlik görevlerini yaparken psikolojik danışma ve rehberlik merkezlerinde (PDRM) görevlendirilen psikolojik danışmanlar gibi farklı psikolojik danışman kitleleri sık sık çift yönlü ilişkiler konusunda ikilem yaşayabilmektedirler.

Zaman içerisinde ACA etik kodlarında yapılan yeniden düzenlemelerle (2005, 2014), psikolojik danışman ve danışan arasındaki her sosyal etkileşimin zararlı olmadığı yönünde değişiklik getirilmiştir. Güncel etik kodlarda (ACA, 2014) yasak ve etik dışı kabul edilen başka etkileşim ve ilişkilerden ayrı tutularak, bir takım sosyalleşme biçimleri *sınır genişletme* (*boundary extension*) ya da *potansiyel yararı olan ilişkiler* adı altında tanımlanmıştır. Daha kültüre duyarlı ve hümanist bir yaklaşım benimsenerek, tüm çift yönlü etkileşimlerin ve sınır aşımlarının zararlı olmadığı, danışan için *potansiyel yarar* taşıyan etkileşimlerin, sonuçları iyi hesaplanarak ve danışanın onamıyla etik olabileceği belirtilmektedir. İlgili kod aşağıdaki gibidir (A.6.b., ACA, 2014):

> Psikolojik danışmanlar, mevcut psikolojik danışma ilişkisinin geleneksel sınırlarının ötesine genişletilmesindeki risk ve yararları dikkate alırlar. Danışanın resmi bir törenine katılmak (mezuniyet töreni ya da yetişkin danışanların düğün törenleri gibi), ya da danışanın hasta bir aile üyesini hastanede ziyaret etmek, örnekler arasında sayılabilir. Bu sınırları genişletmede psikolojik danışmanlar aydınlatılmış onam alma, müşavirlik, süpervizyon, ve kayıt tutma/belgeleme gibi gerekli önlemleri alarak danışana yönelik bir zarar ortaya çıkmayacağından ve psikolojik danışmanın muhakemesinin bozulmayacağından emin olurlar.

Bu kodu yorumlamak gerekirse danışanın mezuniyet töreni, rol aldığı tiyatro oyunu, açtığı resim sergisi, katıldığı dans gösterisi gibi sosyal ortamlarda gerçekleşen resmi tören ve gösterilerine katılmak etik kabul edilebilmektedir. Aynı şekilde, danışanı ya da danışanın bir aile üyesini hastanede ziyaret etmek, danışanın bir yakını vefat ettiğinde cenaze törenine katılmak, yetişkin danışanların düğün ve nikah törenlerine katılmak potansiyel yararı olan ilişki ve etkileşimler kapsamında değerlendirilebilmektedir. Güncel ACA (2014) yaklaşımına göre, psikolojik danışmanların danışanların başkalarına da açık olan, resmi ya da toplumsal bir anlam ve değer taşıyan, törensel bir yönü de olabilen bu tür etkinliklerine katılım sağlamalarının etik açıdan sorun oluşturmadığı anlaşılmaktadır.

ASCA (2016) etik kodları ise (A.5.), okul psikolojik danışmanlarının öğrencilerle, velilerle, öğrencinin diğer aile üyeleriyle ve okul personeliyle ilişkilerini mesleki sınırlar içinde tutmaları ve öğrenci-psikolojik danışman ilişkisini zedeleyebilecek çift yönlü ilişkilerden kaçınmaları gerektiğini belirtmektedir. Çift yönlü ilişkilerin kaçınılmaz olduğu durumlarda öğrenciye yönelik olası zararı ortadan kaldırmak ya da azaltmak için aydınlatılmış onam alma, müşavirlik, süpervizyon ve durumu kayıtlara geçirme gibi yöntemlere başvurulması önerilmektedir. Uygunsuz çift yönlü ilişkiler (bunlarla sınırlı olmamakla beraber) öğrenciyi doğrudan disiplin altına alma davranışları, öğrenciye not vermeyi gerektirecek derslere girme ve idarecilerin yokluğunda idari görevleri yerine getirmeyi kabul etme şeklinde sıralanmaktadır.

Alan yazınında da sıkça belirtildiği üzere, ufak yörelerde ve kırsal bölgelerde çalışan psikolojik danışmanların danışanlarıyla çift yönlü ilişkilere ve çoklu rollere girme olasılıkları daha fazladır (Erickson, 2001; Pope ve Vasquez, 2007). Kentlerde danışanı başka bir uzmana yönlendirmek ya da bir hizmeti başka bir profesyonelden almak daha kolayken, kırsal kesimlerde çift yönlü ilişkiler kaçınılmaz olabilmektedir. Örneğin, yaptıkları araştırmada Schank ve Skovholt (1997), kırsal kesimde çalışan psikologların %57'sinin birden fazla defa aile üyelerinden birini danışan olarak kabul ettiklerini, %80'e yakınınınsa çift yönlü iş ilişkilerine (iş ortaklığı, alışveriş gibi) girdiklerini tespit etmişlerdir. Yazarlara göre, daha kentli bakış açısıyla hazırlanmış olan etik kodlar, ufak yörelerde çalışan psikolojik danışmanların çift yönlü ilişkiler ve çoklu roller konusunda yaşadıkları etik ikilemlere cevap vermede çoğu zaman eksik kalmaktadır. Buna göre, keskin sınırlar içinde hareket ettiği durumlarda psikolojik danışman için toplumsal yalıtımın yüksek olduğu ve bunun danışman-danışan ilişkisine yarar değil zarar getireceği öne sürülmektedir (Zur, 2006). Benzer şekilde Hermansson (1997) da, psikolojik danışman ve danışan arasında çizilen çok katı sınırların, danışmadaki etkililiği artırmayacağını, tam tersine azaltacağını savunmaktadır. Aynı yazar, sınırlar konusundaki

sıkıntıların, psikolojik danışmanın profesyonel yargısı ve etkin çabası ile yönetilebileceğini belirtmektedir.

Çift yönlü ilişkilerin bir diğer boyutu da kırsal yörelerde, üniversite kampüslerinde ya da ufak şehirlerde, psikolojik danışman ve danışanın danışma ortamı dışında tesadüfen karşılaşma olasılıklarıdır. Sınır genişletme kapsamında değerlendirilen bu tür danışma ortamı dışındaki karşılaşmalar (Zur, 2006), çift yönlü ilişkilere (sınır ihlaline) dönüşebilme riski de taşımaktadır. Danışma sürecinin başında, danışanla bu gibi durumlarda nasıl davranılabileceği konusunda ortak karar almak (Schank ve Skovholt, 1997; Zur, 2008) bu soruna çözüm olarak önerilmektedir.

Çift yönlü ilişkiler bağlamında danışanın göreceği zararlar hesap edilirken, psikolojik danışmanların kişisel iyilik hallerini ve mesleki yeterliliklerini sürdürebilmeleri ihtiyacı da önem verilmesi gereken bir başka konudur. Nigro (2004), çift yönlü ilişkilerin kaçınılmaz olduğu kırsal ve ufak yörelerde çalışan psikolojik danışmanlarla yaptığı nitel araştırmada, katılımcıların anlattıkları durumların yarıdan fazlasında aile, iş ve sosyal yaşamda danışanlarla çift yönlü ilişkilerin yaşandığını belirlemiştir. Yine aynı çalışmada, psikolojik danışmanların üçte ikiye yakınının bu tür çift yönlü ilişkiler nedeniyle düştükleri etik ikilemlerden dolayı zor durumda kaldıkları, sıkıntı ve rahatsızlık yaşadıkları da ortaya çıkmıştır. Mesleki yönden müşavirlik alabilecekleri kaynaklara, kurum ve kişilere uzak olmaları da bu sıkıntılara katkıda bulunmaktadır.

Çift yönlü ilişkilerin kaçınılmaz olduğu durumlarda çift yönlü ilişkiye girilmeden önce bir takım ölçütlerin gözden geçirilmesi önerilmektedir. Buna göre:

- çift yönlü ilişkinin zarar verici mi, yoksa yardım edici mi olduğunun,
- ilişkinin istismara açık olup olmadığının,
- psikolojik danışmanın duygularının ve

- çift yönlü ilişkinin kimin ihtiyacı olduğunun dikkatle incelenmesi gerekmektedir (Pope ve Vasquez, 2007).

Ayrıca, çift yönlü ilişkilerde çıkarların çatışması ve aradaki profesyonel mesafeden ödün verilmesi riski de mevcuttur. Bu nedenle olası çift yönlü ilişkide psikolojik danışmanın danışmadaki yargısının etkilenmesi, tarafsızlığının ve etkililiğinin azalması ve danışanın bu tarz bir ilişkide istismar edilmesi riskinin (Gottlieb, 1994; O'Donohue ve Ferguson, 2003; Zur, 2006) önceden dikkatle değerlendirilmesi önerilmektedir. Çift yönlü bir ilişkiyle karşı karşıya kalındığında, iki taraflı bir değerlendirme yapılması da bir başka öneridir (Moleski ve Kiselica, 2005). Bu durumda psikolojik danışman, çift yönlü ilişkiye girildiği takdirde danışan için söz konusu olabilecek potansiyel zararları düşünmelidir. Daha sonra, çift yönlü ilişkiye girilmediği takdirde danışan için söz konusu olabilecek zararlar gözden geçirilmeli ve bir karşılaştırma yapılmalıdır. Böylece, danışana zarar vermeyecek ve onun yararını gözetecek bir adım atmak mümkün olabilecektir.

Duygusal ve Cinsel İlişkiler ve Etkileşimler

Mevcut danışanlarla duygusal, cinsel ve iş ilişkileri hiçbir zaman etik bulunmamaktadır. Çift yönlü ilişkilerden psikolojik danışman ve mevcut danışan ile, ayrıca psikolojik danışmanla danışanın yakınları ve duygusal partnerleri arasında meydana gelebilecek her türlü duygusal ve cinsel etkileşim ve ilişki ise (bu türden elektronik etkileşim ve ilişkiler de dahil olmak üzere) yasaktır (ACA, 2014). Bu yasağın başlıca nedenleri arasında, danışanın incinebilir durumda olması ve psikolojik danışmanla danışan arasındaki yardım ilişkisinin doğasından kaynaklanan güç farklılığı (*power differential*) bulunmaktadır (Pearson ve Piazza, 1997). Salisbury ve Kinnier (1996), yaptıkları araştırmaya katılan psikolojik danışmanların (N=96) %33'ünün danışanla profesyonel ilişkinin bitiminden beş yıl sonraki duygusal ve cinsel ilişkilere kabul edilebilir gözüyle baktıklarını, ancak sadece %4'ünün bu tarz bir ilişkiye girdiğini belirlemiştir.

Etik kodlar (ACA, 2014) eski danışanlar, eski danışanların yakınları ve duygusal partnerleri ile duygusal ve cinsel ilişkiler için yine yukarıdaki nedenlerle son profesyonel bağlantının üzerinden beş yıl geçmiş olması ve bu durumda da olası sonuçların dikkatle gözden geçirilerek temkinli yaklaşılması koşulunu koymaktadır.

Alan yazınına bakıldığında, yapılan çeşitli araştırmalar çift yönlü ilişkilere -özellikle de cinsel çift yönlü ilişkilere- yaklaşım konusunda bir cinsiyet farkı bulunduğunu ortaya koymaktadır. Yaptığı anket araştırmasında Nigro ve Uhlemann (2004), erkek katılımcıların kadınlardan daha fazla çift yönlü ilişkileri etik olarak değerlendirdiklerini bulmuştur. Lamb, Catanzaro ve Moorman'in (2003) eski danışanlarıyla duygusal ve cinsel ilişki kurmuş olan terapistlerle yaptıkları araştırmada, katılımcıların geriye dönüp baktıklarında bu durumu olumsuz olarak değerlendirdikleri ve profesyonel anlamda olumsuz etkilerden bahsettikleri görülmektedir. Aynı araştırmada, katılımcıların yüzde 3.5'inin bu tarz ilişkilere girdiği, bu oranın da yüzde 84'ünün erkek olduğu belirlenmiştir. Pope, Keith-Spiegel ve Tabachnick (2006), 508 psikoloğun katıldığı araştırmalarında erkek katılımcıların kadın katılımcılardan daha fazla danışanlarına cinsel yönden ilgi duyduklarını belirlemiştir. Başka araştırmalar da, cinsel olan ve olmayan çift yönlü ilişkilere yaklaşım konusunda bir cinsiyet farkının olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin Lamb, Woodburn, Lewis, Strand, Buchko, ve Kang (1994), 348 terapistin katılımcı olarak yer aldığı araştırmalarında erkek katılımcıların eski danışanlarıyla cinsel ve cinsel olmayan ilişkilere daha fazla girdiklerini bulmuştur. Aynı şekilde Gibson ve Pope (1993) da yaptıkları anket araştırmasında, erkek katılımcıların mevcut ve eski danışanlarla cinsel yakınlık içeren durumları ve diğer cinsel olmayan çift yönlü ilişkileri kadın katılımcılardan daha fazla etik bulduklarını belirlemiştir. Ülkemizde 767 psikolojik danışmanın katılımıyla yapılan ve Gibson ve Pope (1993) araştırmasındaki ölçeği kullanan çalışmada Çetinkaya (2015a) da erkek katılımcıların cinsel olan ve olmayan çift yönlü ilişkileri kadın katılımcılardan daha fazla etik bulduklarını

belirlemiştir. Alan yazınındaki bu bulgular psikolojik danışman eğitiminde çift yönlü ilişkilerin, özellikle de cinsel çift yönlü ilişkilerin zararlarına daha fazla vurgu yapılması ihtiyacını göstermektedir.

Erotik Olmayan Dokunma

Psikolojik danışman ve danışan arasındaki sınırların çizilmesinde, erotik olmayan fiziksel temas da incelenmeye değer konulardan biridir (Foster ve Black, 2007). Gibson ve Pope'un (1993) araştırmasına göre, A.B.D.'de psikolojik danışmanların yüzde 99'u danışanıyla tokalaşmayı, yüzde 86'sı ise kucaklaşmayı etik kabul etmektedir. Corey ve arkadaşlarına (2007) göre, danışanla güven ilişkisi kurmada ve empatiyi iletmede içten gelen, danışana destek olma amacı taşıyan bu tarz dokunuş ve fiziksel temasların yararlı olabileceği; ancak içten olmayan ve yapay bir biçimde yapıldığında güven ilişkisine zarar verebileceği belirtilmektedir. Aynı yazarlara göre, dokunmaya yaklaşım açısından kültürel farklılıklar bulunmaktadır. Bazı kültürlerde dokunma, iletişimi ve yakınlığı teşvik edici bulunurken; kimi kültürlerde dokunma hoş karşılanmayabilmektedir. Yazarlar, psikolojik danışma ortamında dokunmanın terapötik olup olmadığının, danışanın yararını gözetip gözetmediğinin, psikolojik danışmanın dokunmadaki güdüsünün etik açıdan dikkatle incelenmesini önermektedir. Ülkemizde, özellikle karşı cins danışanlara dokunma konusunda psikolojik danışmanların danışan profillerini kültürel bağlamda iyi değerlendirmeleri önemli gözükmektedir.

Psikolojik Danışman Eğitimi ve Süpervizyon İlişkisinde Sınırlar ve Çift Yönlü İlişkiler

Süpervizyon, psikolojik danışman eğitiminin ayrılmaz bir parçasıdır. Psikolojik danışman eğitimi programlarının belirli ölçüde süpervizyonlu uygulama içermesi gerekli görülmektedir (CACREP, 2016; YÖK, 2007, 2018). Psikolojik danışman adayının, öğretim üyesinin gözetimi ve denetimi altında yaptığı ve geribildirim aldığı bireysel ve grupla psikolojik danışma uygulamaları, süpervizyo-

nun özünü oluşturmaktadır. Kuramsal bilgilerin uygulama yapılarak etkili becerilere dönüştürülmesi, süpervizyonun temel amacıdır (Bradley ve Kottler, 2000). Ayrıca, psikolojik danışman adayının mesleki yeterliklerinin iyileştirilmesi ve kişisel gelişimi de amaçlar arasındadır. Psikolojik danışman adayı ve psikolojik danışman eğitimcisi arasındaki süpervizyon ilişkisinde öğretim elemanı farklı durumlarda ve zamanlarda öğretmen, müşavir ya da psikolojik danışman (Borders ve Brown, 2005) rollerini üstlenebilmektedir. Bu durum, çift yönlü ilişkilere zemin hazırlayabilmektedir.

Süpervizyon ilişkisi, süpervizyon veren ve süpervizyon alan arasında yakın ve düzenli bir çalışmayı gerektirmektedir. Süpervizyon verilen öğrenciyle tez danışmanlığının da söz konusu olması halinde, birlikte çalışma süresi ve yoğunluğu artmaktadır. Bu ilişkide, öğretim elemanının süpervizyon alanın kişisel gelişimine ve özfarkındalığına katkıda bulunması, kariyer seçimlerinde öğrencinin öğretim elemanına akıl danışması, araştırmalarda işbirliği gibi farklı boyutlarda kaçınılmaz ilişkiler ve roller ortaya çıkmaktadır (Borders ve Brown, 2005). Ayrıca, süpervizyon veren kişinin süpervizyon alanın performansını nesnel biçimde değerlendirme görevi de bulunmaktadır.

Etik kodlar, süpervizyon veren kişinin süpervizyon alanla ilişkisinde bir takım sınırları gözetmesi gerektiğini belirtmektedir (ACA, 2014). Buna göre süpervizörler, süpervizyon verdikleri öğrencilerle meslek etiğine uygun profesyonel, kişisel ve sosyal ilişkiler kurmak ve sürdürmekle yükümlüdürler. Psikolojik danışman adayı ve psikolojik danışman eğitimcisi arasındaki güç farklılığından dolayı, süpervizyon ilişkisinin dışında kurulacak ilişkilerin istismara açık olduğu ve ilişkiye girmede eşit koşullar altında bir onamdan bahsedilemeyeceği yaygın bir düşüncedir (Biaggio, Paget ve Chenoweth, 1997). ACA (2014) etik kodları, süpervizörlerin yakın akraba, duygusal partner ve arkadaşlarına süpervizyon vermekten kaçınmaları gerektiğini belirtmektedir. Psikolojik danışman eğitimcisiyle öğrencileri arasındaki potansiyel yararı olan etkileşim ve ilişkilerse, psikolojik danışma ilişkisindekine benzer biçimde tanımlanmaktadır. Halihazırda sü-

pervizyon verilen öğrenciyle duygusal ve cinsel etkileşim ve ilişkiler ise (bu türden elektronik etkileşim ve ilişkiler de dahil olmak üzere) net biçimde yasaktır. Downs (2003), 72 psikolojik danışman eğitimcisinin katıldığı araştırmasında, psikolojik danışman eğitimcilerinin öğrencilerle olası duygusal ve cinsel çift yönlü ilişkilerden kaçınmalarında katılımcıların lisansüstü düzeyde aldıkları etik eğitiminin niteliğinin etkili olduğunu belirlemiştir. Bowman ve Hatley (1995), psikolojik danışman eğitimcileriyle lisansüstü psikolojik danışmanlık öğrencileri arasındaki çift yönlü ilişkileri inceledikleri araştırmalarında katılımcıların %74'ünün öğretim üyesinin öğrencisine borç para vermesini, %62'si eğitim ortamı dışında öğretim üyesinin öğrenciyle sosyalleşmesini, %69'u kişisel duygularını ve yaşantılarını arkadaş gibi paylaşmasını, %99'u duygusal ilişkiye girmesini etik dışı bulmuştur. Nitel yöntemlerin kullanıldığı benzer bir araştırmada (Kolbert, Morgan ve Brendel, 2002), araştırmaya katılan öğrenciler ve öğretim üyeleri, öğrenci-öğretim üyesi arasında gelişebilecek çift yönlü ilişkilerde var olan güç farklılığına dikkat çekerek, uygun sınırların korunmasında öğretim üyesini daha fazla sorumlu görmüşlerdir.

Süpervizyonda karşılaşılan önemli bir başka konu da süpervizyon alan öğrencinin kişisel ve mesleki yönden gelişimi için kimi zaman bireysel psikolojik danışma alması ihtiyacıdır. Öğretim elemanından süpervizyon ya da ders alan öğrencinin psikolojik danışma talep etmesi halinde, bu talep karşılanmamalı; bunun yerine gerekli yönlendirmeler yapılmalıdır (ACA, 2014). Ayrıca, öğrencinin öğretim elemanından psikolojik danışma almasına ilişkin etik sıkıntıların (örneğin tarafsızlığın hem danışma, hem not vermede korunmasına ilişkin zorluklar) neler olabileceği açıklanmalıdır. Yönlendirme yaparken, öğrenciye kişilerarası iletişim becerilerinin ve psikolojik yönden sağlıklı olmanın danışanlar, süpervizyon ilişkisi ve profesyonel işlerlik açısından öneminin açıklanması da gerekmektedir.

Psikolojik danışman eğitimcileri ile psikolojik danışman adayı öğrenciler arasındaki sınırlar ve çift yönlü ilişkiler söz konusu olduğunda önemli bir başka konu da, öğretim üyelerinin liderlik ettiği

deneyimsel *(experiential)* psikolojik danışma gruplarıdır (Merta ve Sisson, 1991). A.B.D.'de lisansüstü düzeyde bu dersi veren 82 psikolojik danışman eğitimcisi ile yapılan bir araştırmaya (Shumaker, Ortiz ve Brenninkmeyer, 2011) göre, programların yüzde 90'ında deneyimsel grup danışması uygulaması yapılmaktadır. Aynı araştırmaya göre, bu uygulamalarda çift yönlü ilişkiler açısından etik ikilemlerin ortaya çıkması beklentisinde bir artış bulunmuştur. Psikolojik danışman adaylarının grup deneyiminden geçmesi uygulaması, ülkemizde de zaman içinde psikolojik danışman eğitiminde kendine önemli bir yer edinmiştir. Ancak, öğrencilerin grup liderliği becerilerini ve grup sürecini gözlemlemesinde yararları büyük olan bu gruplar, bazı etik sorunları da beraberinde getirmektedir. Örneğin, aynı zamanda grup liderliği yapan dersin öğretim üyesinin, öğrencileri değerlendirip not verecek kişi olması sıkıntı yaratan noktalardan biri olmaktadır (Anderson ve Price, 2001). Ayrıca, öğrencilerin danışan konumuna geçmesiyle öğretim üyesiyle aralarındaki güç farklılığı da derinleşmekte, öğretim üyesi ise yansızlığını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalabilmektedir. Furr ve Barret'in (2000) yaptıkları araştırmada, araştırmaya katılan öğrencilerden sadece %3'ü geçirdikleri grup deneyimlerinde liderin ve değerlendirmeyi yapan öğretim elemanının aynı kişi olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmacıların bu çalışmada öğretim elemanlarından elde ettikleri bulgular, öğrencileri değerlendirmeyen, onlarla süpervizyon ilişkisi olmayan bir başka öğretim üyesinin ya da üniversite PDR merkezinden bir psikolojik danışmanın uygulama kısmında görev almasının çözüm olarak kullanıldığını göstermiştir. Aynı araştırmada akvaryum (*fishbowl*) yöntemi de (yani, öğencilerin iç grup ve dış grup olarak ikiye ayrılması, yarısının gözlemci, diğer yarısının da grup üyesi olması ve sırayla liderlik yapmaları) öneriler arasındadır.

Çift Yönlü İlişkiler, Sınırlar ve Sanal Ortamlar

Çift yönlü ilişkiler ve sınırlar konusundaki yeni bir durum ise, sosyal medyada danışanların psikolojik danışmanları arkadaş olarak

ekleme talepleridir. Danışanları bu hesaplara eklemek onlarla kişisel bilgilerin, duygu ve düşüncelerin, değerlerin, özel hayattan resimlerin, hatta siyasi görüşlerin paylaşılması anlamına gelmektedir. Sosyal medya ortamlarında danışanlarla paylaşım yapmak, sınırları genişletmek anlamına gelmektedir.

Güncel psikolojik danışmanlık etik kodları (ACA, 2014; ASCA, 2016), danışan ve psikolojik danışman arasındaki bu tür sosyal medya paylaşımlarını etik kabul etmemektedir. Bu durumda psikolojik danışmanlara özel hayatlarında da arkadaş oldukları kişileri ekleyecekleri ve gizlilik ayarları yapılmış olan bir kişisel sosyal medya hesabı açmaları; bunun yanında danışanlarının ve profesyonel hayatta iletişimde bulundukları kişilerin isterlerse onları ekleyebilecekleri ayrı bir profesyonel sosyal medya hesaplarının (Counseling Today, 2014) olması önerilmektedir. Bu ayrı profesyonel hesaptaki paylaşımlar kişisel değil profesyonel olmalı ve sınır ihlallerine meydan vermemelidir. ASCA (2016) etik kodları ise, okul psikolojik danışmanlarının öğrencilerle, velilerle ve okul personeliyle iletişimlerinde kişisel sosyal medya hesaplarının, kişisel e-posta hesaplarının ya da sosyal ağ uygulamalarının (WhatsApp gibi) kullanımını etik kabul etmemektedir. Yetkili makamlarca (örneğin, görev yapılan okul idaresi tarafından) kullanımı uygun bulunan sosyal ağ sitelerinin ve uygulamalarının, sadece profesyonel iletişim amacıyla ve iletilmesi zorunlu olan bilgilerin iletilmesi için kullanımı önerilmektedir.

Konu Sonu Alıştırmaları

Aşağıdaki soruları, bu bölümde verilen kuramsal bilgiler ışığında tartışıp, değerlendiriniz:

- Kaygan zemin bakış açısı neyi savunmaktadır?
- Sınır aşımı ve sınır ihlali kavramlarının arasındaki fark nedir?
- Sınır genişletmede potansiyel yararı olan ilişkilerden neler kastedilmektedir?
- Çift yönlü ilişkilerin etik bulunmama nedenleri nelerdir?

Örnek Durumlar

- Bir ilçedeki ilkokulda psikolojik danışman olarak çalışan Gözde, son zamanlarda evliliğinde sıkıntılı günler geçirdiğini anlatan okul müdürünün psikolojik yardım isteğiyle karşı karşıyadır. Kendinizi Gözde'nin yerine koyarak bu durumdaki tavrınızın ne olabileceğini tartışınız.
- Arda, küçük bir kasabada bir orta öğretim kurumunun PDR servisinde psikolojik danışman olarak görev yapmaktadır. Arda'nın, sınav kaygısı konusunda psikolojik danışma yaptığı lise son sınıf öğrencisi, sınavı başarıyla geçerek istediği bölüme yerleşmiştir. Öğrenci, annesi ve babası PDR servisinde Arda'yı ziyarete geldiklerinde, ona bir hediye getirmişlerdir. Arda'nın yerinde olsanız bu durumda nasıl davranırdınız?
- Didem, bir üniversite PDR merkezinde çalışmakta olan uzman psikolojik danışmandır. Bir süre danışma yaptığı danışanla artık sonlandırma oturumunu yapmaktadır. Danışan, Didem'le konuşmaktan çok hoşlandığını, bundan sonra da onunla görüşmek istediğini anlatır. İyi arkadaş olabileceklerini düşündüğünü söyler ve Didem'den cep telefon numarasını ister. Didem'in yerinde olsaydınız bu isteği nasıl karşılardınız?
- Görev yapmakta olduğu PDR bölümündeki grupla psikolojik danışma dersini vermekte olan bir öğretim elemanı olan Aycan, yönettiği deneyimsel danışma grubunda öfke sorunu olan ve kendisini açan öğrencilerinden birisinin bir tartışma sırasında neredeyse kız arkadaşına şiddet uygulama noktasına geldiğini öğrenmiştir. Öğrencinin başka derslerine de giren Aycan'ın yerinde olsanız bu öğrenciyle ilgili nasıl duygu, düşünce ve davranışlar içinde olurdunuz?
- Eda, PDR alanında doktora eğitimini yeni tamamlamış ve aynı alanda öğretim üyesi kadrosuna yakın zamanda

atanmış genç bir akademisyendir. Gerek lisans, gerekse lisansüstü derslere girmektedir. Eda'nın bölümünde yüksek lisans öğrencisi olan Belgin, Eda'ya yaşça çok yakındır. Zamanla yakınlıkları artan, daha sonra bölüm dışında da görüşmeye başlayan Eda ve Belgin, kısa zamanda arkadaş olurlar. Bu durumu olası etik sıkıntılar açısından nasıl değerlendirirsiniz?

- Defne, bir lisede psikolojik danışmandır. Öğrencileri son zamanlarda kendisine sosyal medyada arkadaşlık istekleri yollamaktadır. Defne bu talepleri ne şekilde karşılamalıdır?

4. BÖLÜM

GİZLİLİK VE MAHREMİYET

Bu bölümde, gizlilik ve mahremiyet konusu kapsamında beş konu başlığı ele alınmaktadır. Önce, gizlilik ve danışan mahremiyeti konusuna giriş yapılmakta; sonraki başlıkta gizliliğin sınırları konusu ele alınmaktadır. Üçüncü başlıkta, okullarda çalışan psikolojik danışmanlar ve gizlilik konusuna yer verilmektedir. Dördüncü başlıkta Internet, sosyal medya, gizlilik ve danışan mahremiyeti konuları hakkında bilgi verilmektedir. Son başlıkta ise gizlilik, danışan mahremiyeti ve kurumsal zorunluluklar konuları yer almaktadır. Konu sonu alıştırmalarıyla, kuramsal konuların tartışılıp değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Konu sonunda örnek etik durum ve ikilem senaryoları (vinyetler) verilmektedir.

Gizlilik ve Danışan Mahremiyeti

Gizlilik, danışanın danışma sırasında paylaştığı bilgilerin danışanın izni olmadan üçüncü kişi, kurum veya kuruluşlarla paylaşılmaması anlamına gelmektedir (Sperry, 2006). Gizlilikle ilgili etik kodların temelinde, sadakat ilkesi ve gizlilik kuralı yatmaktadır. Mahremiyet ise (Corey ve ark., 2007), bireyin kendisine ait bilgileri başkalarıyla paylaşma düzeyine, biçimine, yer ve zamanına ilişkin karar verme hakkını ifade etmektedir. Psikolojik danışma ilişkisinin en temel gerekliliklerinden biri, güvenli bir danışma ilişkisinin oluşturulmasıdır. Danışanın mahremiyetinin korunması ve gizliliğin güvenceye alınması, güvenli danışma ilişkisinin kurulmasının özünü oluşturmaktadır (Sommers-Flanagan ve Sommers-Flanagan, 2006). Yasal zorunluluklar ve istisna durumlar aksini gerektirmedikçe, psikolojik danışman danışanın mahremiyetini ve gizlilik hakkını güvence altına almakla sorumludur. Güvenceye alınması etik açıdan

çok önemli olmakla beraber, psikolojik danışma ilişkisinde gizlilik sınırsız değildir. Gizliliğin ihlal edilmesini gerekli kılacak istisna durumlar, yani gizliliğin sınırları (ACA, 2014; ASCA, 2016; Glosoff, Herlihy ve Spence, 2000), yapılandırma aşamasında ve gerekli olursa tekrar danışma sürecinde danışana açıklanmalıdır.

Gizliliğin Sınırları: Koruma ve Uyarma Görevi

Yukarıda açıklandığı üzere, psikolojik danışma ilişkisinde danışanın verdiği bilgilerin gizli tutulması etik bir gerekliliktir. Ancak, gizliliğin dışına çıkılmasının etik kabul edildiği istisna bazı durumlar bulunmaktadır. Güncel ACA (2014) ve ASCA (2016) etik kodlarına göre, danışanı ya da başkalarını *ciddi* ve *öngörülebilir* bir zarardan korumak için, ya da yasal zorunluluk durumunda *istisna* yapılarak gizliliğin dışına çıkılması, etik kabul edilmektedir. ACA (2014) etik kodlarında, bu kod aşağıdaki gibi tanımlanmıştır (B.2.a., ACA, 2014):

> Psikolojik danışmanın bilgileri gizli tutma gerekliliği, danışanı ya da başka kimliği belirli kişileri ciddi ve öngörülebilir zarardan korumak için ya da yasal yükümlülükler sonucu gizli bilgilerin açıklanması gerektiğinde geçerliliğini kaybeder. Psikolojik danışmanlar, istisnanın geçerliliğine ilişkin tereddütte kaldığında meslektaşlarıyla konsültasyon yapar.

ASCA (2016) etik kodları da (A.2.; A.9.) benzer biçimde, danışana ya da başkalarına yönelik ciddi ve öngörülebilir zarar söz konusu olduğunda ya da yasalar gerektirdiğinde ebeveynlere ya da yetkililere bildirim yapmak için gizliliğin dışına çıkılabileceğini belirtmektedir. Hangi durumların ciddi ve öngörülebilir zarar kapsamına gireceğinin ise okullardaki her çocuk için farklı olabileceği belirtilmektedir. Ciddi ve öngörülebilir zararın çocuğun gelişimsel ve kronolojik yaşına, çalışılan kuruma, ebeveyn haklarına ve nasıl bir zararın söz konusu olduğuna göre tanımlanabileceği eklenmektedir. Gizliliğin dışına çıkılmasını gerektirecek bir durumun olup olmadığına karar vermede ASCA (2016), okul psikolojik danışmanlarının

etraflıca düşünerek ve uygun meslektaşlardan konsültasyon alarak risk değerlendirmesi yapmaları gerektiğini de hatırlatmaktadır. Riskin düşük gözüktüğü durumlarda bile ebeveynlere haber vermeyerek onları çocukları adına olaya müdahale etme şansından mahrum etmenin çok riskli bir davranış olduğu belirtilmektedir.

Uluslararası yaklaşımlar incelendiğinde, çeşitli ruh sağlığı mesleklerinin etik kodlarında da danışanı ya da kimliği belirli başkalarını ciddi bir zarardan korumak için ve yasal gereklilikler nedeniyle gizliliğin dışına çıkılması gerekebileceği konusunda fikir birliği olduğu görülmektedir. Örneğin Amerikan Psikiyatri Derneği (American Psychiatric Association, 2013), Amerikan Psikoloji Derneği (American Psychological Association, 2017), Avustralya Psikoloji Derneği (Australian Psychological Society, 2007), İngiliz Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Derneği (British Association for Counselling and Psychotherapy, 2016), İngiliz Psikoloji Derneği (British Psychological Society, 2009), Kanada Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Derneği (Canadian Counselling and Psychotherapy Association, 2014) etik kodları bu konuda ACA (2014) ve ASCA (2016) kodları ile aynı çizgidedir.

Ülkemizde ise Türk Psikologlar Derneği (2004) etik kodları danışana ya da başkalarına yönelik açık bir tehlike veya zarar söz konusu olduğunda, çocuk istismarı ve başka yasal gereklilikler nedeniyle gizliliğin dışına çıkılmasını gerektirmektedir. Türk Psikiyatristler Birliği (2002) etik kodları da, danışanın kendisine ya da başkalarına fiziksel, ruhsal ya da ekonomik bir zarar vermesi söz konusu olduğunda, ya da yasal zorunluluklar nedeniyle gizliliğin dışına çıkılması gerektiğini belirtmektedir. Türk PDR Derneği etik kodları (2006), istisnalar konusunda psikolojik danışmanın kendisine ya da başkalarına yönelik açık bir tehlike ya da zarar olmasını koşul olarak koymaktadır. Buradaki "açık bir tehlike ya da zarar" ifadesi, daha eski ACA (1995) etik kodlarıyla uyumlu bulunmaktadır. Bu koddaki "psikolojik danışmanın kendisine ya da başkalarına yönelik" ifadesi

yerine "danışana ya da kimliği belirli başkalarına yönelik" şeklinde bir ifadenin kullanılması daha uygun görünmektedir.

Daha eski ACA (1995) etik kodlarına göre açık ve yakın zarar durumunda gizlilik dışına çıkılırken, bu istisna olan durumlar 2005 yılından beri daha tedbirli bir yaklaşımla ciddi ve öngörülebilir zarar tanımıyla kodlarda yer almaktadır. Etik kodlar düzenlenirken yasalarla kodların uyumlu olmasına özen gösterildiğinden, *Tarasoff Davası* olarak anılan adli olayın bu değişiklikte büyük etkisi olmuştur. Ruh sağlığı profesyonellerinin etik eğitiminde, gizliliğe getirilen istisnalarla ilgili güncel etik kodlarını biçimlendiren ve Tarasoff Davası olarak bilinen adli olaydan sıkça bahsedilmektedir. Gizliliğe yönelik istisnalar konusunun daha iyi anlaşılabilmesi için bu adli olaya aşağıda yer vermekte yarar görülmektedir.

Tarasoff Davası

Tarasoff Davası'na (Koocher ve Keith-Spiegel, 1998) konu olan adli olay, 1969 yılında A.B.D.'nin Kaliforniya Eyaleti'ndeki Kaliforniya Üniversitesi'nde meydana gelmiştir. Ağustos 1969'da söz konusu üniversiteye devam etmekte olan uluslararası öğrenci Pakistanlı Prosenjit Poddar, üniversitenin sağlık merkezine psikolojik yardım almak üzere başvurmuştur. Oturumlar sırasında Poddar, Moore adlı psikoloğuna bir süre arkadaşlık ettiği, ancak ilgisine karşılık bulamadığı aynı üniversitedeki bir başka uluslararası öğrenci olan Ukraynalı Tatiana Tarasoff adlı öğrenciyi öldürme niyetinden bahsetmiştir. Tarasoff bu sırada Brezilya'da tatilde bulunmaktadır ve Poddar Tarasoff'u tatilden döndüğünde öldürmeyi düşünmektedir. Moore, meslektaşlarıyla yaptığı konsültasyonlar sonucunda, Poddar'ın tehlikeli olduğuna karar vermiştir. Psikolog, kampüs polisini arayarak yetkililere ulaşmış; Poddar'ın niyetini ve onun tehlikeli olduğuna ilişkin kanısını iletmiştir. Moore, polise başvurusunu yazdığı dilekçeyle de resmileştirmiştir. Polis Poddar'ı sorgulamış, fakat Tarasoff'tan uzak duracağına söz vermesi üzerine salıvermiştir. Sağlık merkezinin yöneticisi ise, Moore'un polise yazdığı dilekçeyi geri

alması, personeline de bu konuda daha fazla girişimde bulunmaması talimatını vermiştir. Tarasoff'un Brezilya'daki tatilinden dönmesinin ardından, Poddar Tarasoff'u öldürmüştür. Tarasoff'un ailesi üniversite yönetim kurulu üyelerini ve personelini kurbanı ve yakınlarını var olan tehlike konusunda uyarmadıkları için dava etmiştir. Dava 1974'te mahkeme tarafından reddedilmiş, aile temyize gitmiş ve Kaliforniya Temyiz Mahkemesi 1974'te aile lehine karar vermiştir. 1974'te mahkeme, danışanın topluma yönelik bir tehlike oluşturması halinde danışan mahremiyetinin sona ereceğini belirtmiştir. Bu davadaki ruh sağlığı profesyoneli polise başvurmuş, ancak kurbanı ya da yakınlarını bu tehlike konusunda *uyarmamıştır*. Bu davranış mahkeme tarafından sorumsuzluk olarak değerlendirilmiştir. Davaya ilişkin 1976 yılında alınan ikinci bir kararsa, bu davadaki ruh sağlığı profesyonelinin kurbanı *koruma* yükümlülüğü olduğuna hükmetmiştir.

Güncel etik kodlara yansıdığı şekliyle, psikolojik danışman danışana ya da kimliği belirli başkalarına yönelik ciddi ve öngörülebilir bir zarar söz konusu olduğunda, danışanı ya da bir başkasını *korumak* ve *uyarmak*la yükümlüdür. Tarasoff Davası ile ruh sağlığı profesyonellerinin danışanları ile etik ve yasal yükümlülükler çerçevesinde çalışırken, topluma yönelik yasal yükümlülükler de taşıdıklarının altı çizilmiştir. Psikolojik danışmanlar, kimliği belirli kurbanları ve yetkilileri *uyarma* ve kimliği belirli kurban ya da kurbanları *koruma* sorumluluğunu taşımaktadırlar (Herman ve Finn, 2002). Geçmişte ilgili kodda yer alan açık ve yakın zarar ifadesinin (ACA, 1995), daha tedbirli olan ciddi ve öngörülebilir zarar (ACA, 2005) ifadesine dönüştürülmesi, yasa ile etik kodların aynı çizgiye getirilmesi yönünde bir çaba olarak değerlendirilmelidir.

Gizlilikte istisna durumlara ilişkin ciddi ve öngörülebilir zarar tanımıyla uyumlu önemli bir başka konu, danışanların kendilerine zarar verme durumlarıdır. Psikolojik danışmanların bu gibi durumlarda (örneğin, danışanın intihar riskinin öngörülmesi halinde) danışanı kendisinden *korumak* için gizliliğin dışına çıkmaları

gerekebilmektedir (Costin, 2006). Neukrug ve Milliken (2011), 535 psikolojik danışmanın katıldığı anket araştırmasında katılımcıların yüzde 95'inin danışanın intihar eğilimi göstermesi halinde gizliliğin dışına çıkmayı etik bulduklarını belirlemiştir. O halde, psikolojik danışmanlar tarafından intihara yönelik bir takım uyarı işaretleri dikkate alınmalı, olası bir intiharı önlemeye yönelik psikiyatriste yönlendirme girişimlerinde bulunulmalı ve bu girişimler belgelendirilmelidir (Luepker ve Norton, 2003). İntihar riskinin değerlendirilmesinde aşağıdaki işaretlerin varlığı (Hoff, Hallisey ve Hoff, 2009) dikkatle izlenmelidir:

- alkol ve madde kullanımı
- kişinin ölümüyle ilgili hayal kurması
- destek mekanizmasının (arkadaş, aile) olmayışı
- nasıl intihar edeceğine ilişkin planının olması
- gerekli araçlara sahip olması (ilaç, silah vb.)
- kendine zarar verme geçmişinin olması
- kişinin ruh durumunda, görünümünde ya da akademik başarısında ani olumsuz değişiklikler.

Okullarda Çalışan Psikolojik Danışmanlar ve Gizlilik

Okulda çalışan psikolojik danışmanlar, gizlilik ve danışan mahremiyeti konusunda en fazla etik ikilem yaşayan psikolojik danışmanların başında gelmektedirler. Okul psikolojik danışmanları meslek etiğine uygun hareket edebilmek için hem öğrenciye, hem okula, hem de veliye yönelik bir takım sorumlulukları yerine getirmek zorundadırlar. Danışan mahremiyeti ve gizlilik söz konusu olduğunda, okul psikolojik danışmanları bu tarafların hepsi ile ilgili dengeler gözetmek durumundadırlar. Reşit olmayan danışanların mahremiyetleri ve danışma ortamında verdikleri bilgilerin gizliliği, yasalarla ilişkili durumları içerdiğinde, bu etik sorumluluklara yasal sorumluluklar da eklenmektedir.

Etik kodlardaki (ACA, 2014; ASCA, 2016), reşit olmayan çocuk ve ergenlerle çalışırken danışanlara karşı taşınan gizlilik ve mahremiyet sorumluluğu ile ebeveynlerin ve yasal temsilcilerin çocuklarıyla ilgili bilgilere sahip olma konusundaki yasal hak ve sorumlulukları arasında *denge* sağlanması zorunluluğu, okul psikolojik danışmanları için zorlayıcı olmaktadır (Glosoff ve Pate, 2002). Yaptığı araştırmada Bodenhorn (2006), okulda çalışan psikolojik danışmanların en fazla gizlilik, ebeveyn hakları ve öğrencinin kendine ya da başkasına yönelik tehlike oluşturması konularında etik ikilem yaşadıklarını belirlemiştir. Benzer biçimde, Tryon (2000) okul psikologluğu programına devam eden lisansüstü öğrencilerin yaptıkları etik ihlallere ilişkin nitel araştırmasında (N=85) en çok gizlilik (%17) konusunda etik dışı davranıldığını belirlemiştir.

Öğrenci ve veliye yönelik etik sorumluluklara ek olarak, ASCA (2016) etik kodlarına göre okul psikolojik danışmanları görev yaptıkları okula karşı da sorumludurlar. Okula karşı taşıdıkları bu sorumluluk kapsamında okul psikolojik danışmanları okulun misyonuna, personeline ya da malına zarar verme ya da bunlarda aksaklığa neden olma potansiyeli bulunan durumları ilgili yetkililere (örneğin, okul idarecilerine) bildirmekle yükümlüdürler (B.2.g.). Aynı kodda, bunu yaparken yasaların ve okul politikalarının izin verdiği ölçüde danışan mahremiyetini ve gizliliğini korumaları gerektiği de hatırlatılmaktadır.

Bu dengelerin tümünü gözetme zorunluluğu, özellikle ergenlerin risk alma davranışları söz konusu olduğunda zor hale gelmekte ve etik ikilemlere zemin hazırlamaktadır. Ergenlerin içinde bulundukları dönem itibariyle risk alma davranışlarında bulunmaları sıkça rastlanan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (O'Donohue, Benuto ve Tole, 2014). Risk alma davranışları olası olumsuz sonuçları barındıran, örneğin zararlı madde kullanımı (alkol, sigara, uyuşturucu kullanımı), şiddet, kendine zarar verme, tehlikeli araç kullanımı, riskli cinsel aktivitelerde bulunma, intihar girişimi, suça sürüklenme (Levesque, 2014) gibi davranışlar olarak tanımlan-

maktadır. Pek çok öğrenci bu davranışlarda bulundukları bilgisini, psikolojik danışma oturumlarında okul psikolojik danışmanlarına vermektedirler (Studer, 2015). Bu bilgilerin gizliliğin dışına çıkılarak ebeveynlere, okul idarecilerine ya da diğer yetkililere bildirilip bildirilmeyeceği, önemli bir etik ikilem konusu olmaktadır.

Yapılan araştırmalar, okulda çalışan psikolojik danışmanların daha çok risk ve tehlike içeren durumlarda gizliliğin dışına çıkarak öğrencinin ebeveynlerine ya da okulun idarecilerine bildirim yaptıklarını göstermektedir. Sullivan ve Moyer (2008), ilköğretimde görev yapan 204 psikolojik danışmanla yaptıkları anket çalışmasında, riskli öğrenci davranışlarının yoğunluğu, sıklığı ve görülme süresi arttıkça, psikolojik danışmanların öğrencinin ebeveynlerine haber verme eğilimlerinin de arttığını belirlemiştir. Aynı anketi kullanan Lloyd-Hazlett, Moyer ve Sullivan (2017) da, okul psikolojik danışmanı adaylarının risk alma davranışlarını ebeveynlere bildirmelerinde davranışın artan süresi, yoğunluğu ve sıklığının önemli etkenler olduğunu belirlemiştir. Lazovsky (2008), 195 okul psikolojik danışmanıyla yaptığı anket araştırmasında katılımcıların en çok tehlike içeren davranış ya da durumlarda gizliliğin dışına çıktıklarını belirlemiştir. Isaacs ve Stone da (1999), 627 okul psikolojik danışmanıyla yaptığı benzer bir araştırmada, katılımcıların en fazla intihar riski, şiddet kurbanı olma, yasadışı madde kullanımı, soygun, depresyon, kürtaj gibi konularda gizliliğin dışına çıkacakları bulgusunu elde etmiştir. Atanasov (2016) zararlı madde kullanan öğrencilere danışma yapmış okul psikolojik danışmanlarının maddenin türüne, kullanım sıklığına ve kullanıldığı ortama göre gizliliğin dışına çıkma kararı aldıklarını belirlemiştir. Bir başka çalışmada (Jenkins ve Palmer, 2012), okul psikolojik danışmanlarının danışma sürecinin kesintiye uğrayacağı düşüncesiyle öğrencilerin risk alma davranışlarını ebeveynlere bildirmediği görülmüştür. Ülkemizde ise Çetinkaya (2018c) yaptığı anket araştırmasında, okul psikolojik danışmanlarının ergenlerin risk alma davranışlarını ebeveynlere bildirme kararı almalarında öğrenciyi korumanın en önemli, öğrencinin cinsiyeti-

ninse en önemsiz etken olarak görüldüğünü bulmuştur. Alan yazınında çok daha az sayıda araştırmanın, ergenlerin risk alma davranışlarının okul idarecilerine bildirimi ile ilgili olduğu görülmektedir. Örneğin Moyer, Sullivan ve Growcock (2012), okul psikolojik danışmanlarının riskli öğrenci davranışlarını okulda doğrudan gözlemlemeleri ve davranışın okul sınırları içinde meydana gelmesi halinde idarecilere bildirme eğiliminde olduklarını bulmuştur. Aynı çalışmada katılımcılar, risk alma davranışını okul idarecisine bildirmek için gizliliğin dışına çıkıp çıkmama kararı almalarında davranışın görünen ciddiyetini ve öğrenciyi korumayı en önemli, öğrencinin cinsiyetini ise en önemsiz etken olarak değerlendirmişlerdir.

Alan yazınındaki başka araştırmalara bakıldığında, sadece okul psikolojik danışmanlarının değil, genel olarak psikolojik danışmanların gizliliğin dışına çıkma kararı almalarında, ciddi zarar içeren durumları dikkate aldıkları anlaşılmaktadır. Örneğin Gibson ve Pope (1993) yaptıkları ulusal anket çalışmasında, katılımcıların büyük çoğunluğunun danışanın insan öldürme (%95) ya da intihar (%95) eğilimi taşıması halinde ve çocuk istismarını bildirmek amacıyla (%96) gizliliğin dışına çıkmayı etik bulduklarını belirlemiştir. Tarvydas, Leahy ve Saunders'in (2004) aynı ölçeği kullanarak yaptığı araştırmada aynı maddelerin her biri %97 oranında etik bulunmuştur. Neukrug ve Milliken (2011) de yine aynı ölçeği kullanarak danışanın intihar eğilimi taşıması halinde gizliliğin dışına çıkılmasının %95 oranında etik bulunduğunu belirlemiştir. Ülkemizde ise Çetinkaya (2015a) aynı ölçeği kullandığı araştırmasında, katılımcıların en fazla çocuk istismarının bildirilmesi amacıyla (%98) ve danışanın intihar (%96) ya da insan öldürme (%94) eğilimi taşıması halinde gizliliğin dışına çıkılmasını etik kabul ettiklerini bulmuştur. Yurtdışı ve yurtiçi alan yazınında yer alan bu araştırma bulguları, etik kodlarda gizlilik için istisna olarak belirtilen ciddi ve öngörülebilir zarar tanımıyla örtüşmektedir.

Gizliliğin sınırlarını ifade eden istisnalar tanımında (ACA, 2014; ASCA, 2016) ciddi ve öngörülebilir zararın yanında, yasal

gerekçelerle de gizliliğin dışına çıkılmasının söz konusu olabileceği belirtilmekteydi. Bu bağlamda, çocuğa yönelik cinsel istismar (Koocher, 2008; Sperry, 2006) çocuk ve ergenlerle çalışan okul psikolojik danışmanları için hem etik açıdan, hem de yasal açıdan bildirim zorunluluğu (*mandatory reporting*) olan ve gizliliğin dışına çıkılan bir durum olmaktadır. Türk Ceza Kanunu'nda (TCK, 2004) 15 yaşını tamamlamamış çocukların cinsel istismarı (çocuğa yönelik her türlü cinsel davranışı kapsayacak şekilde) suç kapsamında değerlendirilmektedir (Madde 103). Duygusal ve fiziksel istismar ise, henüz tanım olarak yasalarımıza girmemiş durumdadır. Ancak, yasada açıklandığı şekliyle "kişinin, bakmakla yükümlü olduğu çocuğu terbiye hakkından doğan disiplin yetkisini kötüye kullanması", aile içinde kötü muamele suçu (Madde 232) olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanında, zararlı madde kullanımı gibi hem etik, hem de yasal boyutu olan bazı risk alma davranışları da gizliliğin dışına çıkılmasını gerektirebilmektedir. Türk Ceza Kanunu'nda (2004) uyuşturucu maddeleri imal etmek ve ticaretini yapmak (Madde 188), kullanılmasını kolaylaştırmak (Madde 190), satın almak, kabul etmek, ya da bulundurmak (Madde 191) suç olarak tanımlanmaktadır.

Türk Ceza Kanunu (2004) her Türk vatandaşı (Madde 278) için işlenmekte olan ya da işlenmiş olmakla beraber sonuçları halen sınırlandırılabilecek olan; ya da 15 yaşını tamamlamamış çocuğa karşı işlenen suçları yetkili makamlara bildirmemeyi suç saymaktadır. Buna ek olarak, TCK (2004) her kamu görevlisi için (Madde 279), kovuşturma ve soruşturma yapılması mağdurun ya da mağdurun ebeveynlerinin şikayetine bağlı olmayan, yani kamu adına (resen) soruşturma ve kovuşturma yapılan türde suçların işlendiğini göreviyle bağlantılı olarak öğrenip de yetkili makamlara bildirmemeyi suç saymaktadır. Böylece, okulda çalışan psikolojik danışmanlar için gizliliğin dışına çıkarak bu tanıma uyan yukarıdaki gibi suçları yetkililere bildirme sorumluluğu yasalar ve yönetmelikler gereğince doğmaktadır (Bkz. *Bölüm 9. Psikolojik Danışmanlık Meslek Etiği ve Yasalar*).

Internet, Sosyal Medya, Gizlilik ve Danışan Mahremiyeti

Günümüzde, Internet arama motorları sayesinde kişiler hakkında pek çok veri elde edilebilmektedir. Bu bilgiler kişilere ait resimler olabildiği gibi, onların duygu ve düşüncelerini paylaştıkları durum güncellemeleri ya da kendi görüşlerini, yorumlarını paylaştıkları haberler olabilmektedir. Gizlilik ayarları yapılmadığında bu bilgiler herkese açık hale gelmekte ve Internet arama motorlarında gözükmektedir. Yapılan bir araştırmaya (Harris, Robinson ve Sharon, 2014) göre, psikolojik danışmanlık ve psikoloji lisansüstü öğrencilerinin (N=315) üçte birinin danışanlarını Internet üzerinden arama motorlarıyla araştırdıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Son ACA (2014) etik kodları, danışanların Internet arama motorlarıyla araştırılmasının etik olmadığını belirtmektedir. Bu şekilde elde edilen bilgiler, danışan tarafından psikolojik danışmana danışma ortamında doğrudan ve gönüllü olarak verilmiş bilgiler olmadığından, bu bilgilerin araştırılması danışan mahremiyetini ihlal etmekte ve etik bulunmamaktadır.

Özellikle okul psikolojik danışmanlarının dikkat etmesi gereken önemli bir başka konu da öğrencilerin ses, görüntü ve videolarının sosyal medyada paylaşımı konusudur. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB, 2017) bir genelge yayınlayarak personelinin kişisel sosyal medya hesaplarında öğrencilerin görüntü, ses ve videolarını paylaşmalarını hukuki gerekçelerle yasaklamıştır. Bu tür paylaşımlar reşit olmayanların mahremiyetlerini ihlal ettiğinden, ancak öğrencinin velisinin resmi onayıyla ve sadece kurum tarafından bu tür kayıtların paylaşımı mümkün olmaktadır. Bu son düzenlemenin bir sonucu olarak, okul idareleri velilerden ıslak imzalı Öğrenci Sosyal Medya İzin Belgesi istemektedir. Böylece, öğrencilerin eğitim-öğretim etkinlikleri esnasında ve serbest zamanlarda çekilen görüntü, ses ve videoları ile ürettikleri resim, şiir ve benzeri eserlerinin paylaşımı sadece kurumun Internet sayfalarında ve sosyal medya hesaplarında velilerin izni ile mümkün olmaktadır. Bu genelgeden okul psikolojik danışmanlarının sosyal medyada öğrencilerin görüntülerini, sesleri-

ni, videolarını, ya da danışma oturumlarında yaptıkları resim, çizim, şiir vb. eserleri paylaşmalarının yasak olduğu anlaşılmalıdır.

Internet ortamında müşavirlik konusu da son etik kodlarda (ACA, 2014) ele alınmış olan bir başka konudur. Internette ve psikolojik danışmanların kişisel sosyal medya hesaplarında, psikolojik danışmanlara yönelik gruplarda ya da beğeni sayfalarında meslektaşlarla (örneğin olgu paylaşımı yaparak, ya da danışanın yaptığı bir resmi paylaşarak) meslektaşlardan konsültasyon istemek, son yıllarda yaygın bir uygulama haline gelmiştir. ACA (2014) etik kodlarına göre, gizliliğin ve danışan mahremiyetinin ihlal edilmesi nedeniyle sosyal medya üzerinden müşavirlik etik bulunmamaktadır. Yukarıda sözü edilen MEB (2017) genelgesi de bu konuda benzer bir yaklaşım sunmakta ve resim, çizim, şiir vb. öğrenci eserlerinin sosyal medyada paylaşımını yasaklamaktadır.

Gizlilik, Danışan Mahremiyeti ve Kurumsal Zorunluluklar

Resmi denetleme gibi kurumsal zorunluluklar söz konusu olduğunda gizlilik konusunda nasıl davranılacağı konusu, ülkemizde psikolojik danışmanlar tarafından oldukça sık sorulan bir sorudur. İdareciler, kurum amirleri ve müdürler, psikolojik danışmanlardan zaman zaman yaptıkları işle ilgili raporlar istemekte ya da bir takım resmi denetlemeler yapılabilmektedir. Psikolojik danışmanlar için aslında önemli bir sorumluluk olan PDR hizmetlerinde şeffaflık ve hesap verebilirlik (Astramovich ve Coker, 2007; Krumboltz, 1974), danışma hizmetlerinin niteliği, niceliği ve etkililiği konusunda işverenlere, idarecilere, hizmetin alıcılarına, devlete ve topluma düzenli olarak bilgi aktarımını içermektedir. Ülkemizde PDR hizmetlerinde hesap verebilirlik, henüz yılsonlarında hazırlanan ve nicel verilerin sunulduğu faaliyet raporlarıyla sınırlı bulunmaktadır. Esasen, birim faaliyetleriyle ilgili bu tarz istatistik verileri idareciler tarafından talep edilmeden PDR servislerince hazırlanmalıdır.

Bununla beraber, okul PDR servislerinde *ayrılmış dosyalar tutma* (Koocher, 2008; Luepker ve Norton, 2003; Tompkins ve Mehring, 1993), idari denetlemeler esnasında danışan gizliliğini korumada bir çözüm olarak görülmektedir. Buna göre, danışanla yapılan danışma oturumlarının ayrıntılarına ilişkin gizli bilgilerin bulunduğu psikolojik danışmanın kendisine ait danışma kayıtlarının hem fiziksel, hem de içerik olarak kuruma ait olan dosyalardan ayrılması önerilmektedir. Bu şekilde hem fiziksel, hem de içerik olarak kuruma ait olan dosyaların resmi denetleme gibi kurumsal zorunluluklar sonucu idarecilerle paylaşımı halinde, gizliliği olan bilgilerin korunması mümkün olabilmektedir.

Konu Sonu Alıştırmaları

Aşağıdaki soruları, bu bölümde verilen kuramsal bilgiler ışığında tartışıp, değerlendiriniz:

- Gizlilik ile ilgili etik kodlar, hangi etik ilkenin ve etik kuralın bir sonucudur?
- Reşit olmayan danışanlarla gizlilik konusunda sıkça ikilem yaşanmasının nedenleri nelerdir?
- Gizliliğin korunmasında hangi istisnalar söz konusudur?
- Alan yazınına göre okul psikolojik danışmanları daha çok hangi koşullarda gizliliğin dışına çıkma eğiliminde olmaktadırlar?

Örnek Durumlar

- Serkan, bir lisede görevli uzman psikolojik danışmandır. Bir danışanı kendisine zaman zaman evlerinin yakınındaki parkta arkadaşlarıyla sigara içtiğini ve alkol aldığını anlatmıştır. Bu durumda Serkan'ın yerinde siz olsanız nasıl davranırdınız?

- Özlem, bir üniversite danışma merkezinde, aldığı uygulama dersi gereği danışma yapan bir doktora öğrencisidir. Etkili iletişim becerilerine yönelik grup danışması yaptığı danışanlardan biri, grup içindeki iletişim becerilerini daha yakından izlemek amacıyla danışma ses kayıtlarını istemektedir. Özlem'in yerinde olsanız danışanınızın bu talebini nasıl karşılardınız?
- Emrah, bir özel lisenin PDR servisinde çalışmakta olan bir psikolojik danışmandır. Üniversite yerleştirme sınavının yaklaştığı dönemde bir danışanı eğer sınavda başarısız olursa ailesinin bütün emeklerini boşa çıkaracağını, bu durumda kalırsa yaşamak istemeyeceğini anlatmaktadır. Emrah, bu danışanıyla ilgili nasıl bir yol izlemelidir?
- Mehtap, bir lisede psikolojik danışmandır. Okul müdürü Mehtap'tan öğrencilere yaptığı bireysel danışma oturumları hakkında bilgi istemiştir. Mehtap'ın yerinde olsanız bu durumda nasıl hareket ederdiniz?
- Zafer, öfke ve zorbalık gibi davranışlarıyla ilgili olarak size yönlendirilen bir lise öğrencidir. Bu öğrenci görüşmeniz sırasında, eski kız arkadaşıyla arkadaşlık eden başka bir öğrenciyi okul çıkışında döveceğini söylemiştir. Bu durumda bir psikolojik danışman olsanız ne yapardınız?
- Yıldız, bir lisede psikolojik danışman olarak görev yapmaktadır. Danışanı olan bir öğrenciye ilişkin sosyal medyada arama yapmıştır. Yıldız'ın sosyal medyada danışanlarını arama konusundaki bu tavrının etik açıdan sakınca doğurabilecek olası sonuçları nelerdir?

5. BÖLÜM

AYDINLATILMIŞ ONAM

Bu bölümde aydınlatılmış onam konusu kapsamında önce psikolojik danışmada danışan hakları ve aydınlatılmış onam konusuna yer verilmekte; daha sonra ölçme, değerlendirme ve yorumlamada aydınlatılmış onam konusu ele alınmaktadır. Konu sonu alıştırmalarıyla, kuramsal konuların tartışılıp değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Konu sonunda örnek etik durum ve ikilem senaryoları (vinyetler) verilmektedir.

Danışan Hakları ve Aydınlatılmış Onam (Bilgilendirilmiş Rıza)

Danışanların kendi danışmalarıyla ilgili bilgilenme ve seçim yapma hakları, yani aydınlatılmış onam (*informed consent*) hakkı, özerklik ilkesiyle yakından ilgilidir (Mappes, Robb ve Engels, 1985). Buna göre, aydınlatılmış onam ya da bilgilendirilmiş rıza, danışma süreci öncesinde ve süreç içinde danışanın düzenli biçimde sözlü veya yazılı olarak danışanın ve psikolojik danışmanın hak ve sorumlulukları konusunda bilgilendirilmesi ve belirtilen koşullar altında bu hizmeti almaya onay vermesidir. Danışanların psikolojik danışma ilişkisine girmeyi ya da ilişkide kalmayı seçme özgürlükleri, psikolojik danışma süreci ve psikolojik danışman hakkında yeterli bilgi edinme hakları (ACA, 2014; ASCA, 2016) bulunmaktadır.

Resmi olarak onam verme yeterliği olmayan danışanlarla (örneğin, reşit olmayan danışanlarla) çalışırken, danışanın danışma ile ilgili bilgilendirilmesi ve danışma almayı kabul etmesi (*assent*) (ACA, 2014; ASCA, 2016) önemli bulunmaktadır. Reşit olmayanların yasal olarak onam verme (consent) yetkileri bulunmadığından,

onlar için kabul etme (assent) kavramı kullanılmaktadır. Bu noktada, okul psikolojik danışmanlarının psikolojik danışma yapacakları öğrencilerin velisinden izin alma zorunluluklarının olup olmadığı tartışılan bir konudur. ACA (2014) ve ASCA (2016) kodları bu konuda net bir tavır ortaya koymamaktadır. Glosoff ve Pate (2002), bu tartışma içinde PDR hizmetlerini okulda sunulan eğitim hizmetleri içinde kabul ederek psikolojik danışma yapmak için veli iznini gerekli görmeyenlerin bulunduğu gibi, psikolojik danışma hizmetini okulda sunulan eğitsel hizmetlerden ayrı tutarak veli iznine ihtiyaç olduğunu savunanların da bulunduğunu belirtmektedir. Aynı yazarlar, reşit olmayan danışanların okulda veli iznine gerek olmaksızın danışma almayı kabul etmelerinde sıkıntı görmemektedir. Ülkemizde ise, psikolojik danışmanlık meslek etiğinde bu konuda bir etik kod bulunmamaktadır. Bununla beraber, ülkemizdeki yasal düzenlemelerin ve uluslararası alanyazınının ayrıntılı incelenmesi sonucunda Eren-Gümüş ve Gümüş (2009), öğrencilerin ayırt etme gücünü bu konuda ölçüt almaktadır. Buna göre aynı yazarlar ilköğretim öğrencilerine psikolojik danışma yapmak için veli iznine gerek olduğunu, lise öğrencileri içinse böyle bir iznin gerekmediğini ve kendi onaylarının yeterli olduğunu savunmaktadır.

Aydınlatılmış onam danışan için ne gereğinden fazla ayrıntılı bilgi içermeli, ne de onun özerk ve bilgilendirilmiş kararlar alma şansını kısıtlayacak nitelikte az bilgi içermelidir (Corey ve ark., 2007). ACA etik kodlarına göre (A.2.b., ACA, 2014) danışma hizmetinin amacı, ne gibi yöntemlerin kullanılacağı, yapılacak uygulamalar, gizliliğin sınırları, danışmaya bağlı olası riskler ve katkılar, psikolojik danışmanın eğitimi ve vasıfları gibi ayrıntılar psikolojik danışma ilişkisi başlamadan önce danışana aydınlatılmış onam kapsamında verilecek bilgiler arasındadır. İlgili kod aşağıdaki gibidir:

> Psikolojik danışmanlar, danışanlara verecekleri bütün hizmetlerin doğasını net biçimde açıklar. Danışanları, bunlarla sınırlı olmamakla beraber, şu konularda bilgilendirirler: Danışma hizmetinin amacı, hedefleri, yöntemler, uygulamalar, sınırlılıklar, olası riskler ve kazanım-

lar; psikolojik danışmanın nitelikleri, eğitimi, mesleki deneyimleri, hizmetlerin aksaması olasılığında nasıl bir yöntem izleneceği ve diğer ilgili bilgiler. Psikolojik danışman, danışanın ölçme-değerlendirme araçlarının kullanım amaçlarını ve sonuçların ne şekilde kullanılacağını, ücretlendirme ve ödeme konusundaki ayrıntıları anladığından emin olur. Danışanın mahremiyet hakkı ve gizliliğin sınırları konusunda bilgilendirilme (süpervizörlerin ve/veya uzman ekiplerin ne şekilde katılacağı konuları dahil), süren danışma planına katılımları için kayıtları hakkında bilgi alma, herhangi bir danışma hizmetini reddetme ve bunun sonuçları konusunda bilgilendirilme hakları vardır.

Sommers-Flanagan ve Sommers-Flanagan (2006), danışma öncesinde aydınlatılmış onam alınmasının gereğinden bahsederken, psikolojik danışmanların hazırlayacakları yazılı aydınlatılmış onam formunun dilinin basit olmasına dikkat edilmesini önermektedir. Aydınlatılmış onam konusundaki ACA etik kodları da (2014), danışanların farklı kültürel özelliklerine ve gelişimsel düzeylerine karşı duyarlı olunması gerektiği konusunda danışmanları uyarmaktadır. Bir başka önemli nokta da, bu tarz belgelerin soğuk ve resmi bir dille yazılmasından ziyade daha insancıl, yalın ve anlaşılır bir dille hazırlanması ihtiyacıdır. Ülkemizde psikolojik danışmanlar arasında danışma öncesinde ve danışma sürecinde aydınlatılmış onam alma geleneği yeni başlamaktadır. Bu konuda yasal ve kurumsal zorunluluklar henüz bulunmamasına rağmen, bu tarz bilgilerin sözlü ve yazılı biçimde danışana açıklanmasında ve kabul ettiğine dair onayının alınmasında yarar görülmektedir. Bu uygulama, psikolojik danışma sürecinin başlangıcındaki yapılandırma aşamasında yapıldığında, danışanların sorularını en başında yanıtlama konusunda da işlevsel olmaktadır.

Ölçme, Değerlendirme ve Yorumlamada Aydınlatılmış Onam

Psikolojik danışmanlar, sadece psikolojik danışma yaparken değil, nitel ve nicel yöntemleri kullandıkları ölçme ve değerlendirme çalışmalarında da etik davranışlar sergilemelidirler. Bu noktada,

bireyin özerkliğinin önemli bir sembolü olan aydınlatılmış onam alma konusu tekrar gündeme gelmektedir. Okullarda bireyi tanıma tekniklerinin uygulamasında veri sağlayan kişilerin en temel hakkı ölçmenin amacını, sonuçların ne şekilde kullanılacağını, sonuçların kimlerle paylaşılacağını bilmektir. Kimi zaman ölçme uygulamasının amacı tam olarak açıklandığında, beklentiler ve sosyal istenirlik doğrultusunda gerçeğe uygun olmayan yanıtların verilmesi riski bulunmaktadır. Bu durumda ölçek amacının genel olarak açıklanması önerilmektedir (Domino ve Domino, 2006). Ölçeğin uygulandığı kişilerin ya da onların yasal temsilcilerinin anlayabileceği eğitsel ve gelişimsel düzeyde yazılı ve/veya sözlü açıklama yapılması, aydınlatılmış onamın amacına ulaşmasında yararlı olmaktadır (Fitzgerald, Marotte, Verdier, Warren ve Pape, 2002). Verilerin gizliliği ve mahremiyeti (ACA, 2014) konusunda da hassas olunmalı; aydınlatılmış onam alma aşamasında ölçme sonuçlarının alıcılarının kimler olacağı ve hangi durumlarda verilen bilgilerin gizliliğinin dışına çıkılabileceği katılımcıya açıklanmalıdır.

Konu Sonu Alıştırmaları

Aşağıdaki soruları, bu bölümde verilen kuramsal bilgiler ışığında tartışıp, değerlendiriniz:

- Aydınlatılmış onam ile ilgili etik kodlar, hangi etik ilkenin bir sonucudur?
- Psikolojik danışmada aydınlatılmış onam ile ilgili bilgilendirme hangi konularda bilgileri içermelidir?
- Psikolojik danışma sürecinde aydınlatılmış onam konusu özellikle hangi aşamalarda gündeme gelebilir?

Örnek Durumlar

- Gülhan, bir üniversitenin hazırlık okulunda bulunan PDR merkezinde görevlidir. Üniversiteyi yeni kazanan ve bu

okula devam eden öğrencilerin PDR ihtiyaçlarını belirlemek amacıyla ölçek uygulaması yapacaktır. Uygulama yaparken öğrenciler Gülhan'a bu ölçek uygulamasının amacı ve alınan bilgilerin nasıl kullanılacağı gibi sorular sormuşlardır. Gülhan, uygulama öncesinde öğrencilere hangi bilgileri vermiş olmalıydı?

- Demet, bir orta öğretim kurumunda uzman psikolojik danışmandır. Sosyal becerilerini geliştirmek isteyen bir grup öğrenciyle psikolojik danışma grubu yapmayı planlamaktadır. Demet, yöneteceği bu grupta aydınlatılmış onam alma kapsamında grup üyesi öğrencilere hangi bilgileri vermelidir?
- Özge, bir lisenin PDR servisinde çalışan bir psikolojik danışmandır. Sınıf rehber öğretmeni tarafından yönlendirilen bir öğrenciyle bireysel danışma yapmaya başlayacaktır. Özge'nin yerinde siz olsanız bu ilk görüşmede aydınlatılmış onam kapsamında neler yapardınız?

6. BÖLÜM

KÜLTÜREL DUYARLILIK VE ÇEŞİTLİLİK

Bu bölümde, önce psikolojik danışmanlık meslek etiğinde kültürel duyarlılık konusuna giriş yapılmakta, daha sonra grupla psikolojik danışmada kültürel duyarlılık ve çeşitlilik konusu ele alınmaktadır. Bir sonraki başlıkta ölçme, değerlendirme ve yorumlamada kültürel duyarlılık konusu hakkında bilgi verilmektedir. Son olarak, ayrımcılık yapmama ve psikolojik danışmada değerlerin rolü konularına yer verilmektedir. Konu sonu alıştırmalarıyla, kuramsal konuların tartışılıp değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Konu sonunda örnek etik durum ve ikilem senaryoları (vinyetler) verilmektedir.

Psikolojik Danışmanlık Meslek Etiğinde Kültürel Duyarlılık

Kültür kavramı yaş, cinsiyet, eğitim, sosyoekonomik düzey, cinsel yönelim, din, dil, ırk, medeni hal ve benzeri pek çok değişkeni içeren geniş bir kavramdır. Küreselleşme ve artan çeşitlilik, psikolojik danışmanlık meslek etiğinin farklı kültürlerin bakış açılarını içerecek biçimde yeniden düzenlenmesi ihtiyacını doğurmuştur. Psikolojik danışmanlık meslek etiğinde de son yıllarda bu konuya verilen önemin giderek artmakta olduğu bilimsel araştırmalarda da görülmektedir. Örneğin, Herlihy ve Dufrene'in (2011) Delfi tekniğini kullanarak alanda uzman 18 kişiyle görüştükleri araştırmalarında, psikolojik danışmanların sosyal adalet ve çeşitliliğe önem vermelerinin en önemli etik gereklilikler arasında görüldüğü anlaşılmıştır.

Psikolojik danışmanlıkta kültürel duyarlılık konusundaki çalışmalar, esasen doksanlı yıllarda gündem oluşturarak günümüze dek

gelmiştir. Bu dönemde Pedersen (1997), psikolojik danışmanlıkta kültürel duyarlılık kavramını kapsamlı biçimde çalışmıştır. Buna göre, bireyler bir takım davranışları ait oldukları kültür içerisinde öğrenmekte, ancak farklı kültürel çevrelerin bakış açılarına sahip kişilerce değerlendirildiklerinde yanlış algılamalara maruz kalabilmektedirler. Bir kültürde etik olan davranış, başka bir kültürde etik dışı kabul edilebilmekte ve kişi etik davranışın ne olacağı konusunda ikileme düşebilmektedir. Bu nedenle, bireylerin davranışlarının öğrenildiği ve gösterildiği kültürel çevre içerisinde değerlendirilmesi önerilmektedir. Pack-Brown, Thomas ve Seymour (2008) ise, kültüre duyarlılık ve toplumsal adalet bakış açısının psikolojik danışman eğitiminin tümüne yayılması gerektiği görüşünü savunmaktadır.

Pedersen (1997), 1995 ACA etik kodlarının Batı kültürünü temel alır biçimde kültür-merkezli (*culture-centered*) olup, bir kültürel hapsolma (*cultural encapsulation*) tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu belirtmiştir. *Kültürel hapsolma* kavramı ilk defa 1962'de Wrenn (aktaran Pedersen, 1997) tarafından, gerçekliğin belirli bir kültürün varsayımlarına göre tanımlanması şeklinde kavramlaştırılmıştır. Pedersen ve arkadaşları (2002), egemen kültürün baskınlığında şekillenen etik kodların, mesleğin uygulayıcıları tarafından aynı durumlarda farklı kültürlerde farklı davranışlar gösterilerek takip edilebildiğini belirtmektedir. ACA (1995) etik kodlarında çift yönlü ilişkilere bakış, bireyselliği öngören yaklaşım, ölçmede nicel yöntemlerin nitel yöntemlerden üstün tutulması ve mahremiyet gibi pek çok konuda kültüre duyarlı olmayan bir yaklaşım bulunmaktaydı. Bu nedenle ACA etik kodları 2005 yılında yeniden düzenlenirken, kodların bütününde kültüre duyarlı bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu değişim, yıllara göre ACA etik kodlarının önsözleri incelendiğinde, açıkça görülmektedir. Etik kodların önsözleri, kodların bütünündeki ana temayı ve ruhu yansıtmaları açısından önemli ipuçları barındırmaktadır. ACA etik kodları önsözleri, etik kodlarda -dolayısıyla da meslek etiğinde- kültürel duyarlılık konusunda yıldan yıla değişen yaklaşımı gözler önüne sermektedir. Geçmişte (ACA, 1995)

önsözde etik ilkelere, standart uygulamalara ve zorunlu etiğe aşağıda görüldüğü gibi güçlü bir vurgu yapılmaktaydı:

> "Etik kodların belirlenmesi, derneğin mevcut ve gelecekteki üyelerine ve onlardan hizmet alanlara, üyeleri tarafından taşınan ortak etik sorumlulukların doğasının açıklanmasını sağlar. Derneğin etik kodları olan bu belge, dernek üyelerinin etik davranışlarını tanımlayan ilkeleri belirlemektedir. Bütün Amerikan Psikolojik Danışmanlık Derneği üyelerinin etik kodlara ve uygulama standartlarına uymaları gerekmektedir. Etik kodlar, derneğin üyelerine karşı başlatılacak etik şikayetlerin yürütülmesinde temel oluşturmaktadır"

Bu önsözde görülen meslek etiğindeki ilke etiği, standart uygulamalar ve zorunlu etik vurgusu, aşağıdaki güncel önsözde de görülebileceği gibi (ACA, 2005, 2014) artık değiştirilmiştir. Bugün ACA (2014) etik kodlarının önsözünde, 2005 kodlarında da var olan kültüre duyarlı ve çeşitliliği dikkate alan bir yaklaşım görülmektedir:

> "ACA üyeleri çeşitli ortamlarda çalışan ve çoklu yeterlik alanlarında hizmet eden, eğitsel, bilimsel ve profesyonel bir örgüttür. Psikolojik danışma hizmeti çeşitlilik içeren bireyleri, aileleri ve grupları ruh sağlığı, iyilik hali (wellness), eğitsel ve mesleki hedefler yönünden güçlendiren profesyonel bir ilişkidir".

Bu önsözün devamında (ACA, 2014), aşağıda görüldüğü gibi, meslek etiği açısından kültürel duyarlılığa sahip olmayı, toplumsal adalete destek olmayı ve haksavunuculuk yapmayı içeren mesleki değerlere de vurgu yapılmaktadır:

> "Şu mesleki değerler, etik bağlılığın hayata geçirilmesinde önemli aracılardır:
>
> -yaşam boyu insan gelişimini sağlama
>
> -çeşitliliğe saygı duyma ve insanların toplumsal ve kültürel çevreleri içinde sahip oldukları değerlerini, saygınlıklarını, potansiyellerini ve biricikliklerini destekleyen kültüre duyarlı bir yaklaşım benimseme
>
> -toplumsal adaleti iyileştirme
>
> -psikolojik danışman-danışan ilişkisinin bütünlüğünü koruma
>
> -yeterli ve etik biçimde hizmet sunma"

En güncel ACA (2014) etik kodları önsözü yaşam boyu insan gelişimi bakış açısını, kültürel duyarlılığı, toplumsal ve kültürel ortamların kişilerin gelişimlerindeki rolünü vurgulamaktadır. Günümüzde kültürel duyarlılık kavramı, çok fazla çeşitlilik içeren insan nüfusuna sahip bir ülke olan A.B.D.'ye özgü bir kavram olmayıp, küreselleşmeyle beraber pek çok ülkenin nüfusuna yansımış bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemiz, birbirinden farklı coğrafi bölgeleri, farklı kültürel zenginlikleri, değişen ekonomik koşulları ve sosyo-ekonomik düzeyleri, çeşitli gelenek ve görenekleri, farklı fiziksel kapasitelere sahip bireyleri (örneğin özel gereksinimli bireyler gibi), kadın-erkek, genç-yaşlı, evli-bekar gibi pek çok çeşitlilik içeren alt kültürleri bir arada bulunduran zengin bir kültüre sahiptir. Örneğin, fiziksel hareketlilik sonucu kentsel ve kırsal kesimler artık daha fazla çeşitlilik içeren nüfuslara sahiptir. Buna, son yıllarda artan sığınmacı/mülteci nüfusunu da eklemek mümkündür. Ülkemizde yıllar içinde üniversite eğitiminin yaygınlaşmasıyla birlikte, üniversite kampüsleri de çeşitlilik içeren öğrenci kitleleriyle dolu hale gelmiştir. Eğitim ya da daha iyi yaşam koşulları bulmak amacıyla kırsal bölgelerden kentlere iç göçler olurken, belli konularda eğitim ve mesleki formasyon kazanmış kentli insan gücünün de görevleri nedeniyle kırsal kesimlerde yaşadığı görülmektedir (Aydın, 2000). Bu nedenle, çok daha geniş bakış açısıyla ele alınması gereken çeşitlilik ve kültürel duyarlılığın gerek psikolojik danışma uygulamalarında, gerekse etik konularda bilincinde olunması gereken kavramlar olduğu anlaşılmaktadır.

Bu noktada, ülkemizde psikolojik danışmanlık alanında kültüre özgü etik kodların oluşturulması ihtiyacı hatırlanmalıdır. Kültüre duyarlı etik kodların oluşturulmasının temelinde, öncelikle söz konusu kültür içerisinde görev yapan psikolojik danışmanların yaşadıkları etik ikilemlerin ortaya çıkarılması ihtiyacı yatmaktadır. Ülkemizde psikolojik danışmanlık etiği ile ilgili görgül araştırma bulguları son derece sınırlı sayıdadır. Türkiye'de PDR mezunlarının çok büyük bir kısmının eğitim kurumlarında görev aldıkları düşünüldüğünde, yaşanan etik ikilemlerin daha çok okul psikolojik danışmanlığıyla

ilgili olduğunu tahmin etmek güç değildir. Psikolojik danışmanların (N=172) yaşadıkları etik ikilemleri incelediği nitel araştırmasında Çetinkaya (2015d), ülkemizdeki kültüre özgü etik ikilem durumlarını ortaya koyan bulgular elde etmiştir. Bu araştırmada gizlilikle ilgili etik ikilemlerin %56.4'lük oranla ilk sırada yer aldığı, okul müdürleriyle yaşanan çatışmaları içeren ikilemlerin %16.3'le ikinci sırada ve çift yönlü ilişkilerle ilgili ikilemlerin %14'lük oranla üçüncü sırada geldiği bulunmuştur. Ülkemize özgü bir durum olarak, çocuğa yönelik ensest vakalarının yarısında psikolojik danışmanların bildirim yapmada kurbanın ailesi tarafından engellendikleri, hatta tehdit edildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Burada, kurbanın ailesinin farklı alt-kültürlerden gelmesinin önemli bir etmen olduğu anlaşılmaktadır. Yine, bildirilmeyen (%40) çocuk istismarı olaylarının yarısında (%50) okul müdürlerinin de psikolojik danışmanları destekleyici olmayan bir tutum sergiledikleri görülmüştür. Bu araştırma bulguları, ülkemizde çocuk cinsel istismarını bildiren okul psikolojik danışmanlarının bu süreçteki deneyimlerinin daha derinlemesine incelenmesi ihtiyacına dikkat çekmektedir.

Aynı çalışmada (Çetinkaya, 2015d), okul müdürleriyle çatışmayı içeren etik ikilemlerin %64'ünün okul müdürlerinin psikolojik danışmanlara görev tanımları dışındaki işler vermeleriyle ilgili olduğu görülmüştür. Erdur-Baker ve Çetinkaya (2007) da benzer şekilde, 15 psikolojik danışman ile yaptıkları nitel araştırmada katılımcıların üçte ikisinin okuldaki idarecilerle görev tanımlarına ilişkin konularda çatışma yaşadıkları sonucuna varmıştır. Uluslararası alan yazınında da, bu bulguları destekler nitelikte, okul müdürlerinin psikolojik danışmanlara görev tanımları dışında iş vermeleri (Buchanan, 2011) ya da PDR hizmetleriyle ilgili farklı odağa sahip olmaları (Kimber ve Campbell, 2013) konusunda çatışma ve ikilem yaşandığına ilişkin araştırma verileri bulunmaktadır. Bu araştırmalardan da anlaşıldığı üzere bu konu gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerdeki okul psikolojik danışmanlığı alanında sıkça rastlanan bir sorun olarak görünmektedir.

Psikolojik danışmanlık meslek etiği konusunda ülkemizdeki kültüre özgü durumları ortaya çıkarabilmek için, yapılacak görgül araştırmalara ihtiyaç duyulduğu açıktır. PDR mezunlarının daha çok eğitim kurumlarında görev aldıkları düşünülürse, bu kitlenin okul sistemi içinde yaşadığı etik sorunların araştırılmasının önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Yapılacak çalışmalarla, okul müdürleriyle yaşanan çatışmaların doğası daha iyi anlaşılabilir ve idarecilerin ne şekilde bilinçlendirilebilecekleri konusunda girişimlerde bulunmak mümkün olabilir. Çetinkaya'nın (2015c) çocuk cinsel istismarını bildirmiş okul psikolojik danışmanlarından oluşan bir örneklemden elde ettiği veriler katılımcıların meslektaşlarını, hukukçuları ve okul müdürlerini bildirim yapma sürecinde en büyük destek kaynakları olarak (her biri %20) gördüklerini göstermiştir. Bunun yanında önemli oranda katılımcı ise okul müdürlerini (%44) bildirim sürecindeki en büyük engel kaynakları arasında görmüştür. Bu bulgular, okul psikolojik danışmanlığındaki etik konularda ülkemize özgü durumları ortaya koymaktadır. Türkiye'de alanımızın meslek etiği konusunda görgül araştırmaların yapılması ile ülkemize özgü etik konuların ortaya çıkarılması sağlanabilecektir. Böylece, kültürel ihtiyaçlara cevap verebilecek nitelikte araştırma-temelli etik kodların ve uygulamaların geliştirilmesi de mümkün olacaktır.

Grupla Psikolojik Danışmada Kültürel Duyarlılık ve Çeşitlilik

Psikolojik danışmada kültürel çeşitliliğin söz konusu olabileceği bir diğer ortam da grupla psikolojik danışma uygulamalarıdır. Farklı bireysel özelliklere, kültürel geçmişlere ya da değerlere sahip bireylerin danışma gruplarında bir araya gelmesi mümkün gözükmektedir. Grup lideri olan psikolojik danışman, bu durumda önemli bir rolü üstlenmektedir. Etik olarak grup lideri ahenkli bir grup oluşturma sorumluluğunu taşımaktadır (ACA, 2014). Bunun yanında, danışma gruplarında grubun dinamiğine göre kimi zaman grubun bir ya da daha fazla üyesinin başka bir üyeyi hedef alan yansıtmalar yaptıkları ve olumsuz tepkiler verdikleri görülebilmektedir (Welfel ve

Ingersoll, 2003). Stewart (1998), grup danışmanlığı alan yazınında *günah keçisi* ya da şamar oğlanı yapma olarak da kavramlaştırılan bu davranışlara kültürel açıdan farklı olan, örneğin farklı milliyetten ya da özel gereksinimli bireylerin daha fazla hedef olduklarını belirtmektedir. Bu tür bir durumda etik olarak psikolojik danışmanın uygun biçimde müdahale ederek üyeyi duygusal, psikolojik ve fiziksel travmadan koruma sorumluluğu bulunmaktadır.

Grupla psikolojik danışmada kültürel duyarlılıkla ilgili bir başka önemli konu da, fiziksel etkinlik ve alıştırmaların planlanmasında grubun kültürel profilinin göz önüne alınması ihtiyacıdır. Üyelerden hasta olan, özel gereksinimli birey olan, yetişkin gruplarda gebe olan kişiler olabileceği gibi; karşı cinsle el ele tutuşma, dokunma gibi fiziksel yakınlık içeren etkinlikleri tercih etmeyenlerin olabileceği de dikkate alınmalıdır. Bu gibi durumlarda grubun geneline hitap edecek tarzda etkinliklerin seçilmesi daha uygun gözükmektedir.

Ölçme, Değerlendirme, Yorumlama ve Raporlamada Kültürel Duyarlılık

Kültürün oldukça geniş bir kavram olduğu ve çok çeşitli değişkenleri içine aldığı daha önce belirtilmişti. Bu nedenle ölçme, değerlendirme, yorumlama ve raporlamada ölçmeye katılan bireylerin kültürlerinde geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmamış olan ölçme araçlarının kullanımı hassasiyet gerektirmektedir. Ölçüm sonuçlarının yorumlanmasında, grup içi farklılaşmaların dikkate alınması önerilmektedir (Dana, 2005). Örneğin farklı ülkelerde zeka testleri uygulamalarında dile çok hakim olmayan ve kültüre henüz uyum sağlamamış göçmen çocuklarının düşük puan almaları, buna örnek gösterilebilir. Ülkemizde çeşitli kurumlarda verilmekte olan PDR hizmetleri kapsamında yapılan ölçme, değerlendirme, yorumlama ve raporlama etkinliklerinde (örneğin okullarda ve Rehberlik Araştırma Merkezleri'nde) ölçeğin, uygulanacağı kişilerin ait oldukları gruplarda geçerlik ve güvenirlik çalışmalarının yapıldığından emin olunması gerekmektedir.

Ayrımcılık Yapmama

ACA (2014) etik kodlarına göre psikolojik danışmanlar danışanlarına, birlikte çalıştıkları personele, öğrencilerine, süpervizyon verdiklerine ve araştırma yaparken araştırma katılımcılarına yönelik hiçbir ayrımcı tutum ve davranışta bulunmazlar. Psikolojik danışmanlar yaş, kültür, özel gereksinimli birey olma, din, dil, ırk, cinsiyet, medeni hal, sosyoekonomik düzey, cinsel yönelim ve benzeri özelliklere dayalı ayrımcılık yapmadığı gibi, ayrımcılık yapılmasına da göz yummazlar. ASCA (2016) ve Türk PDR Derneği (2006) etik kodlarında da psikolojik danışmanların danışanlarının kültürel çeşitliliğine saygılı olmaları ve hiçbir gerekçeye dayanarak danışanlar arasında ayrımcılık yapamayacakları konusu vurgulanmaktadır.

Psikolojik Danışmada Değerlerin Rolü

Her bireyin kimliğinin bir parçası olan bir değerler sisteminin olduğu; hayata bakışına, tutum ve davranışlarına yön veren bir takım değerlere sahip olduğu bir gerçektir. Psikolojik danışmanların danışanlarından farklı değer yargılarına sahip olmaları olasıdır. Henriksen ve Trusty (2005), değerlerin rolünü psikolojik danışmanların sahip olması gereken en önemli nitelik olan empati ile açıklamaktadır. Buna göre, psikolojik danışmanın kendi değer yargılarının ve dünya görüşünün bilincinde olarak, farklı değerlere sahip danışanların bakış açılarını anlamaya çalışması gereklidir.

Danışmanın değerlerini gizleyip danışmada bu açıdan görünmez olması ile değerlerini danışana benimsetmeye çalışması iki uç tutum olarak değerlendirilmektedir (Sommers-Flanagan ve Sommers-Flanagan, 2006). Katı ve keskin değerlere sahip bazı psikolojik danışmanlar için bu değerleri danışana aktarma riski önemli bir etik sorundur. Mills (2005), psikolojik danışmanın değerlerinin aktarımının önlenebilmesi için kişisel değerlerini danışma odası dışında bırakmasını önermektedir. Öte yandan Corey ve arkadaşları (2007), danışma sırasında danışanını etkilemekten çekinen ve aşırı tarafsız davranarak değerlerini gizleyen psikolojik danışmanın görünürlü-

günü yitireceğinden bahsetmektedir. Buna göre danışmada amaç, danışanı doğru davranışa yöneltmek değil, danışanın inanışlarını açıklığa kavuşturarak inandığı değerler doğrultusunda seçimler yapmasını sağlamaktır. Bu yazarlar (Corey ve ark., 2007), danışanın bu süreçte psikolojik danışmanın kendi değerlerine ilişkin dürüst paylaşımlarından daha fazla yararlanacağını düşünmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi, psikolojik danışmanın sahip olduğu değerleri danışana aktarmaya çalışması daha farklı bir durumdur. Gibson ve Pope'un (1993) araştırmasında, bu araştırmaya katılan 579 ulusal sertifikalı psikolojik danışmanın yüzde 86'sı eşcinselliğin patoloji olarak algılanmasının, yüzde 78'i ise danışana sahip olduğu değerlerin yanlış olduğunu söylemenin meslek etiğine aykırı olduğunu belirtmiştir. Gibson ve Pope (1993), her iki ifadenin de erkek katılımcılar tarafından kadın katılımcılara göre daha fazla etik bulunduğunu bulmuştur. Aynı ölçeği kullanarak yaptıkları araştırmalarda Neukrug ve Milliken (2011) ile Çetinkaya (2015a) da bu maddeler için aynı sonuçlara ulaşarak erkeklerden yana cinsiyet farkı olduğunu belirlemiştir. Bu durum, değer aktarımı konusuna meslek etiği derslerinde daha fazla önem verilmesi gerektiğine işaret olarak değerlendirilmelidir.

Uluslararası örneklemlerle yapılan araştırmaların bulgularına benzer biçimde, Türk katılımcılarla yapılan araştırmalar da, psikolojik danışmanların değerlerle ilgili etik ikilemlere düştüklerini göstermektedir. Örneğin Kolay-Akfert (2012), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki psikolojik danışmanların etik ikilemlerini araştırdığı nitel araştırmasında (N=40), katılımcıların yüzde 15'inin değerler konusunda ikilem yaşadıklarını belirlemiştir. Ülkemizde yapılan bir nitel araştırmada ise Çetinkaya (2015d), psikolojik danışma ilişkisiyle ilgili etik ikilemlerin yüzde 20'sinin değerler konusunda yaşandığını bulmuştur.

Türk PDR Derneği etik kodlarına göre (2006), psikolojik danışmanların değer çatışmalarından dolayı danışanlarına yanlı yaklaş-

maları etik kabul edilmemektedir. ACA (2014) etik kodları ise *kişisel değerler* ve *değer aktarımı* konusuna özel vurgu yapmaktadır. Buna göre, psikolojik danışmanların kendi değer, tutum ve inanışlarının farkında olmaları ve danışma hedefleriyle örtüşmeyen değerlerin danışana aktarımından kaçınmaları gerekmektedir. Bu konudaki etik kod aşağıdaki gibidir:

> Psikolojik danışmanlar kendi değerlerinin, tutumlarının, inançlarının ve davranışlarının farkındadırlar ve psikolojik danışma hedefleri ile tutarsız değerleri danışana aktarmaya çalışmaktan kaçınırlar. Psikolojik danışmanlar danışanlarının, eğittikleri ve birlikte araştırma yaptıkları kişilerin çeşitliliğine saygı duyarlar. Danışan değerleriyle kendi değerleri örtüşmediğinde ya da ayrımcılık içerebilecek değerlere sahip olduğu durumlarda psikolojik danışman, değer aktarımı yapma riskinin olduğu konularda eğitim alır.

Bu kodda yer almakta olan ayrımcılık riski içeren değer ayrılıklarında *eğitim alma* zorunluluğuna ve kodda bu duruma bağlı olarak bir yönlendirme yapma olasılığından bahsedilmiyor olmasına dikkat edilmelidir. Bu yeni kod, A.B.D.'de 2009 yılında yaşanan ve bir psikolojik danışman ile danışan arasındaki değer çatışmasından doğan Julea Ward Davası'na istinaden eklenmiştir (Counseling Today, 2013). Yukarıdaki etik kodun şekillenmesinde oldukça etkili olan bu adli dava, aşağıda daha ayrıntılı ele alınmaktadır.

Julea Ward Davası

Julea Ward, A.B.D.'nin Doğu Michigan Üniversitesi'nde psikolojik danışmanlık programında lisansüstü öğrencisi olan ve aynı üniversitenin psikolojik danışma merkezinde görev yapan bir psikolojik danışmandır. Davaya konu olan olayda Julea Ward, dini değerleriyle çatıştığı gerekçesiyle çalışmakta olduğu danışma merkezine başvuran bir eşcinsel öğrenciye danışma yapmayı reddetmiş ve kurumdaki başka bir meslektaşına yönlendirmiştir. Bunun üzerine Ward, aynı üniversitede lisansüstü eğitim gördüğü psikolojik danışmanlık programından, bölümdeki öğretim elemanlarının girişimiyle mes-

lek etiğine uygun davranmadığı gerekçesiyle disiplin cezası verilerek atılmıştır. Danışma merkezindeki görevi de bu programdaki öğrenciliğine bağlı olduğundan, Ward işini de kaybetmiştir. Öğrenim hakkını ve işini kaybeden Ward, üniversite aleyhine dava açarak hak aramıştır.

Dava esnasında taraflar kendi arasında anlaştığından, herhangi bir mahkeme kararı çıkmamış ve dava bu şekilde kapanmıştır. Üniversitenin tarafına ödediği yüklü bir tazminat karşılığında Ward üniversiteyle mahkeme dışında anlaşmaya vardığından, okulla ve işiyle ilişiğinin kesilmesi durumunda bir değişikliğe gidilmemiştir. Bu durumda, ortada bir mahkeme kararı bulunmadığından, bu gibi davalara emsal teşkil edecek nitelikte bir sonuca varılamamıştır. Muhafazakar çevreler, öğrencinin tazminat almasını değerleri nedeniyle öğrencilikten ve işinden atılmasındaki yanlışın giderilmesi olarak değerlendirirken; eşcinsel haklarından yana tavır alanlar öğrencinin programa ve işine iade edilmemiş olmasını, bu tür ayrımcılıkların yapılamayacağının bir güvencesi şeklinde değerlendirmektedirler.

Söz konusu davada, ilgili üniversitenin psikolojik danışmanlık bölümü tarafından uygulanan disiplin cezasına ilişkin yapılan savunmada ACA (2005) etik kodları referans verildiğinden, ACA bu konuda daha fazla netlik içeren bir kod getirme ihtiyacı duymuştur. Bu ve diğer ACA (2014) etik kodlarından, yönlendirme yapmada değer çatışmalarının gerekçe olamayacağı, ancak beceri yeterliğinin yönlendirmede ölçüt olabileceği anlaşılmaktadır. Buna göre, psikolojik danışmanın danışanıyla değer çatışması yaşaması durumunda psikolojik danışmanın yönlendirme yapması seçeneğinden hiç bahsedilmediği gibi, bu konuda eğitim alması zorunluluğu bulunduğu belirtilmiştir.

Bu davanın sonucu halen A.B.D.'de psikolojik danışmanlar arasında tartışılmaya devam etmektedir. Danışan ve psikolojik danışman arasında değer çatışmaları olduğunda nasıl bir tavır izleneceği, genellikle tartışmalı bir konu olmuştur. Psikolojik danışmanlar danı-

şanlarının, süpervizyon verdikleri psikolojik danışman adaylarının ve araştırma katılımcılarının çeşitliliğine ve onların sahip oldukları değerlere saygı duymak durumundadırlar (ACA, 2014). Cinsellik, kürtaj, dinsel inançlar, yaşam tarzı, farklı ırklara mensubiyet, AIDS, evlilik dışı ilişkiler, çok-eşlilik ve eşcinsellik gibi değer çatışmalarının yaşanmasının olası olduğu konularda psikolojik danışmanın değer yargılarıyla ilgili özfarkındalık kazanması önem taşımaktadır. Farklı değerlere sahip danışanlarla çalışmasını nelerin zorlaştırdığını, bu danışanlarla çalışmasının ya da yönlendirme yapmasının danışana olası yararlarını ve zararlarını ayrıntılı içimde irdelemesinin özfarkındalık kazanmasına yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

Bazı yazarlar (Francis ve Dugger, 2014) değerler nedeniyle yönlendirme yapılmasını kesinlikle etik kabul etmezken, diğer bazı yazarlar da (Corey ve ark., 2007) psikolojik danışman ve danışan arasında değer çatışmasının olduğu durumlarda yönlendirme yapmanın en son seçenek olması gerektiğini önermektedirler. Herlihy ve Corey (2014), psikolojik danışmanın öncelikle bu değer çatışmasını kendi sorunu olarak görmesini, meslektaşlarıyla bu konuda konsültasyon yapmasını ve danışanıyla değerlerinin örtüşmesi gerektiği inancını sorgulamasını önermektedir. Herlihy ve Corey (2014), tüm olasılıklar tüketildikten sonra yönlendirme yapma seçeneğinin göz önüne alınabileceğini belirtmektedir. Bu yazarlar, psikolojik danışmanın yönlendirmeyi yapma şeklini de oldukça önemli görmektedir. Buna göre danışana, yaşanan değer çatışmasının danışanın değil danışmanın sorunu olduğunu açıklamak, reddedilmiş hissetmemesi ve zarar görmemesi açısından büyük önem taşımaktadır. Psikolojik danışmanlıkta yargılamayan tutum ve empati önemli özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle psikolojik danışman adayları çok keskin yargılarının olduğu konular hakkında farkındalık kazanmalı, bunların temeline inerek kendilerini eğitmeye çalışmalıdırlar. Psikolojik danışman eğitiminde meslek etiği derslerinde değerler konusuna özel vurgu yapılması ihtiyacı da gözardı edilmemelidir.

Konu Sonu Alıştırmaları

Aşağıdaki soruları, bu bölümde verilen kuramsal bilgiler ışığında tartışıp, değerlendiriniz:

- Bir psikolojik danışman adayı olarak ne tür kurumlarda istihdam edilmeyi bekliyorsunuz? Bu kurumlarda kültürel farklar açısından hangi danışan gruplarıyla çalışmakta zorlanacağınızı düşünüyorsunuz? Bu durumun üstesinden gelebilmek için neler yapmayı planlamalısınız?
- Kültür kavramına geniş bir bakış açısıyla baktığımızda hangi danışan kitleleriyle karşılaşabileceğinizi düşünüyorsunuz?
- Hizmet vereceğiniz kitlenin kültürel özelliklerini tanıyabilmek amacıyla neler yapabilirsiniz?

Örnek Durumlar

- Bir üniversite danışma merkezinde çalışan uzman psikolojik danışman Erkan, kentli değerlere sahip ve daha çok bireysel ihtiyaçlarına odaklı yaşayan bir kişidir. Danışanı ise üniversite hayatı esnasında kentli değerleri nispeten benimsemiş olmakla birlikte, kırsal değerlerle büyümüş, aile ve akrabalık ilişkilerine önem veren biridir. Danışanı üniversiteden mezun olmak üzeredir. Bu danışanın ailesi, işe girdiğinde köydeki küçük kardeşini yanına alarak onu okutup sorumluluğunu almasını istemektedir. Danışan bu konuda bir karar alabilmek için danışma almaktadır. Erkan'ın yerinde olsaydınız değerleriniz sizi danışma esnasında nasıl etkileyebilirdi? Bu durumun önüne geçmek için ne gibi önlemler alırdınız?
- Duygu, bir Rehberlik Araştırma Merkezi'nde görev yapmakta olan bir psikolojik danışmandır. Kurumuna ölçme-değerlendirme amacıyla yönlendirilen sığınmacı/ mülteci ailelerin çocukları da bulunmaktadır. Bu çocuklara bireyi tanıma tekniklerini uygularken Duygu'nun yerinde olsaydınız nelere dikkat ederdiniz?

7. BÖLÜM

MESLEKİ SORUMLULUK

Bu bölümde, psikolojik danışmanların mesleki sorumlulukları kapsamında öncelikle stres, tükenmişlik ve psikolojik danışmanın rahatsızlığı konusu ele alınmaktadır. Daha sonra, aktarım ve karşı aktarım konusu hakkında bilgi verilmektedir. Psikolojik danışmanın mesleki sorumlulukları kapsamında incelenen mesleki yetkinliğin sürdürülmesi ve sürekli eğitim konusundan sonra, etik konularda konsültasyon yapma konusu hakkında bilgi verilmektedir. Konu sonu alıştırmalarıyla, kuramsal konuların tartışılıp değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Konu sonunda örnek etik durum ve ikilem senaryoları (vinyetler) verilmektedir.

Stres, Tükenmişlik ve Psikolojik Danışmanın Rahatsızlığı

Psikolojik danışmanların etik sorumlulukları kapsamında değerlendirilen önemli bir konu, yardım mesleğini yürüten kişinin iyilik halini sürdürmesi sorumluluğudur. Bilimsel alan yazınında, yardım mesleklerine özgü bir stres ve tükenmişlikten 1970'li yıllardan beri bahsedilmektedir. Tükenmişlik kişinin enerjisine, gücüne ve kaynaklarına yönelik çok fazla talep karşısında yorgun düşmesi (Freudenberger, 1974) olarak tanımlanmaktadır. İnsanla çalışan profesyonellerde görülen duygusal yorgunluk, kişinin kendine yabancılaşması ve düşen kişisel başarı şeklinde de tanımlanmakta olan tükenmişlik kavramı (Maslach, 1982), iyilik halini tehdit eden önemli bir etkendir. Yardım mesleklerine özgü stres, daha çok danışanla danışman arasındaki etkileşimden kaynaklanmaktadır. Fazlasıyla yorulmuş ve kurumuş hisseden psikolojik danışmanın etkin yardım ilişkisinde bulunması zorlaşmakta, motivasyonu düşmekte, kendini yetersiz hissedebilmektedir (Coll, 1993). Bu durumda hizmetlerine

devam ettiği takdirde, meslek etiğine aykırı davranma ve danışanına zarar verme riskini taşımaktadır.

Bu bağlamda psikolojik danışmanların etik mesleki sorumlulukları kapsamında, kimi durumlarda ya da zamanlarda yaşayabilecekleri fiziksel ya da psikolojik *rahatsızlık* (impairment) kavramından bahsedilmektedir. Rahatsızlık kavramı, psikolojik danışmanın etkin biçimde hizmet vermesini engelleyecek ya da mesleğin kabul edilen standartlarının altında hizmet vermesine yol açacak, durumsal bir fiziksel ya da psikolojik rahatsızlığının olması şeklinde tanımlanmaktadır (Corey ve ark., 2007). Psikolojik danışmanın yaşadığı bir kayıp ya da travma sonucu depresyon yaşaması, ya da bedensel sağlığında bir sorun olması, burada kastedilen rahatsızlık durumuna örnek verilebilir. Psikolojik danışmanlar, kişilerin iyilik halini geliştirmeyi hedeflediklerinden, öncelikle kendi iyilik hallerini izlemeleri önemli bir etik mesleki sorumluluk olarak görülmektedir.

Etkili psikolojik danışmanlık için, yardım edenin iyilik halinin sürdürülebilir olması önem verilmesi gereken bir konu olmaktadır. Psikolojik danışmanların iyilik halleri söz konusu olduğunda, Witmer ve Sweeney (1992) tarafından geliştirilen ve psikolojik danışma alan yazınında önemli yere sahip olan Bütüncül İyilik Hali Modeli'ni hatırlamakta yarar vardır. Bu modele göre, kişinin iyilik hali çokboyutlu ve bütüncül biçimde ele alınmalıdır. Kişinin hayatında bir takım yaşam görevleri, yaşam güçleri ve küresel olaylar bütüncül biçimde iyilik haline katkıda bulunmaktadır. Bu yaşam görevleri (Hattie, Myers, ve Sweeney, 2004) özdüzenleme, çalışma, sevgi, arkadaşlık ve maneviyattır. Özdüzenleme görevi beslenme, fiziksel egzersiz, problem çözme becerisi, yaratıcılık, mizah, duygusal tepki verebilme gibi fiziksel, bilişsel ve duygusal değişkenleri içinde barındırmaktadır. Çalışma görevi, psikososyal ve ekonomik boyutları olan yaşam boyu bir görev olarak ele alınmaktadır. Sevgi görevi, eş ya da romantik partnerle olan yakın ilişkilerin kişinin iyilik haline katkısını vurgulayan yaşam görevidir. Arkadaşlık görevi, bu yakın ilişkilerin dışında kalan sosyal ilişkileri belirtmekte; maneviyat gö-

revi ise kişinin inanç dünyasını içermektedir. Görüldüğü gibi, iyilik halini sürdürmede hayatın farklı alanları (bedensel, psikolojik, sosyal, mesleki ve manevi alanlar gibi) bir arada önemli bulunmaktadır.

İyilik halinin farklı boyutları arasında, özellikle yardım mesleklerinde olanlar için *psikolojik iyilik hali* önemli bulunmaktadır. Bilindiği gibi, danışma esnasında psikolojik danışmanın kendi psikolojik ihtiyaçlarını karşılaması meslek etiğine aykırıdır. Bu nedenle psikolojik danışmanın hem kendisinin, hem de meslektaşlarının özellikle psikolojik iyilik halindeki düşme konusunda dikkatli olması gerekmektedir (ACA, 2014). Psikolojik danışmanın ihtiyaç duyduğunda psikolojik yardım almak için izin alması ve bu durumda olup da danışanlarına zarar verme olasılığı olan meslektaşlarını bu konuda uyarması etik bir sorumluluk olarak görülmektedir.

Ülkemizde Devlet Memurları Kanunu'na göre (1965), beş yıllık hizmetini tamamlamış memura, memuriyet hayatı boyunca iki defa kullanılabilecek ve toplam bir yıla kadar olan ücretsiz izin verilebilmektedir (Madde 108. E. *Aylıksız İzin*). Dönemsel ya da durumsal nedenlere bağlı bedensel ya da psikolojik bir rahatsızlık geçiren ve sağlığına kavuşmak için zamana ihtiyaç duyan psikolojik danışmanlar bu olanağı değerlendirebilmektedirler. Ancak, özel sektörde görev yapanlar için İş Kanunu'nda (2003) ücretsiz izne dair bir düzenleme bulunmamaktadır. İzin alarak görevine ara vermek zorunda kalan psikolojik danışmanın, bu süre içerisinde danışanlarını mağdur etmemek için gerekli kurum içi ya da dışı yönlendirmeleri yaptığı bir hizmet aktarımı (*transfer of services*) planının bulunması (ACA, 2014) ve danışanlarını yüzüstü bırakmaması etik bir gerekliliktir.

Davis ve Humphrey (2000), iyilik haline çok-boyutlu ve bütüncül yaklaşımdan yola çıkarak psikolojik danışmanlara iyilik halini sürdürme konusunda bazı önerilerde bulunmaktadır. Bu öneriler her ne kadar üniversite danışma merkezlerinde çalışan psikolojik danışmanlar için verilmiş olsa da, aslında farklı kurum türlerinde görev yapan psikolojik danışmanların da yararlanabilecekleri önle-

yici, uygulaması kolay öneriler içermektedir. Örneğin, kişinin kendisine bir sosyal destek mekanizması oluşturmasının, iyilik haline çok-boyutlu bir yaklaşım benimsemesinin ve üst düzeyde özbakıma önem vermesinin gereğine dikkat çekilmiştir. Meslektaşlarla vaka toplantıları ve konsültasyon yapmak, iş dışında farklı meslekten arkadaşlarla vakit geçirmek, stres yönetiminde başvurulan yöntemlerden olan hobi, boş zaman etkinlikleri gibi kişiye kendini iyi hissettiren uğraşlar edinmek tükenmişliği önlemede işe yarayabilmektedir. Benzer soruna sahip danışanlar için grupla psikolojik danışma ve grup rehberliği biçimindeki hizmetlerle zamanı ve enerjiyi daha etkin yönetmek, stajerlerden yararlanmak ve zorlu olguların hep aynı psikolojik danışmanda toplanmadığından emin olmak için dengeli vaka dağılımları yapmak da öneriler arasında bulunmaktadır.

Aktarım ve Karşı Aktarım

Psikolojik yardım mesleklerinde etik bulunmayan bir başka durum da karşı aktarımdır. Bilindiği gibi psikanalitik yaklaşım terapistin danışan için boş bir ekran olmasını ve danışana mesafeli olup kendisiyle ilgili çok az paylaşımda bulunmasını öngörmektedir (Corey, 2008). Bu şekilde, danışanın geçmiş yaşamındaki önemli kişilerle ilgili yansıtmalarını terapiste yapması mümkün görülmektedir. Danışanın görünürde terapiste hissettikleri ya da söyledikleri, bu bağlamda aslında terapistin kendisine değil, danışanın geçmişinde bitmemiş işlerinin olduğu kişilere yöneliktir. Danışan, bugüne dek bastırdığı bu tepkileri danışmana yansıtırken, terapötik anlamda verimli bir çalışma fırsatı olarak görülen aktarım (transferans) yapmaktadır. Karşı aktarım ise, danışmanın danışana hissettiği bilinçsiz duygular ve danışana yapılan mantıksız yansıtmalar şeklinde tanımlanmaktadır (Truax ve Carkhuff, 2007). Burada sorun danışandan değil, psikolojik danışmanın geçmişindeki belirli kişilerle olan bitmemiş işlerinden ve bastırdığı durumlardan kaynaklanmaktadır. Psikolojik danışmanın bu şekilde kendi çözülmemiş sorunlarını danışma ilişkisine ve danışana yansıtması etik bulunmamaktadır. Bu

konuda yapılmış nadir bir çalışmada Shapiro ve Ginzberg (2006), özel çalışan psikologlarla yaptıkları araştırmada bu tarz karşı aktarımların önlenebilmesi için, uzmanların ödeme yapma sorumluluklarını yerine getirmeyen danışanlarla ilgili kaygı ve öfke duygularını dikkatle ele almalarını ve çözümlemelerini önermektedir. Psikolojik danışmanlar da danışanlarına bu tür tepkileri bilinçsiz biçimde verebileceklerinden; danışma yapılan kimi danışanlara hissedilen güçlü duyguların ve tepkilerin kökenlerinin araştırılması önerilmektedir. Bu bağlamda alınacak psikolojik danışma, süpervizyon ya da meslektaş konsültasyonu yararlı görülmektedir.

Mesleki Yetkinliğin Sürdürülmesi ve Sürekli Eğitim

Psikolojik danışmanların mesleki sorumluluklarından biri de alanlarındaki yenilikleri, gelişmeleri ve güncel uygulamaları yakından izleyerek bilgi, beceri ve niteliklerini sürekli geliştirmektir. Psikolojik danışmanlar eğitimlerine, süpervizyonlu deneyimlerine, sertifikasyonlarına ve mesleki deneyimlerine uygun biçimde hizmet verirler ve sadece bu özellikleri açısından nitelikli oldukları görevlerde çalışmayı kabul ederler (ACA, 2014). Bir psikolojik danışman, sürekli olarak mesleki yeterliğini izlemeli ve mesleki yetkinliğini sürdürebilmek için gerektiğinde eğitim almalıdır. Türk PDR Derneği (2006) etik kodlarında da psikolojik danışmanların yetkinlik sınırları içinde çalışmalarının ve özel çalışmak isteyenlerin en az yüksek lisans derecesine sahip olmalarının gerektiği belirtilmektedir. Psikolojik danışmanların mesleki yetkinliklerini sürdürmelerinin önemi ve bunda sürekli eğitimin yeri meslek etiğinde açıkça görülmektedir.

Sürekli eğitim ve mesleki yetkinliğin sürdürülmesi konusunda yapılan araştırmalar, psikolojik danışmanların sürekli eğitim ihtiyaçlarına ve bu konuya yaklaşımlarına da açıklık getirmektedir. Örneğin Chan, Leahy, Saunders, Tarvydas, Ferrin ve Lee (2003), rehabilitasyon alanında çalışan psikolojik danışmanların en çok mesleki danışmanlık, değerlendirme ve müşavirlik alanlarında sürekli eği-

time ihtiyaç duyduklarını belirlemiştir. Smith (2004) ise, psikolojik danışmanların sürekli eğitim deneyimlerini yüksek düzeyde yararlı bulduklarını, genelde uygulamada daha fazla kullanabilecekleri ve rahat ulaşabildikleri (kongre, atölye çalışması ve seminer gibi) eğitimleri tercih ettiklerini bulmuştur. Jackson-Sanford (2006), psikolojik danışmanların devam ettikleri sürekli eğitim etkinliklerinin beceri gelişimine, tükenmişliği azaltmaya, mesleki kimlik kazanımına ve etik davranışların gelişimine katkıda bulunduğunu belirlemiştir.

Ülkemizde Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) gibi kamu kurumlarında çalışan psikolojik danışmanlar için zorunlu hizmet içi eğitimler yoğun olarak verilmektedir. Bunun dışında bireysel olarak Internet üzerinden verilen seminerlere (webinar), kongrelere, atölye çalışmalarına ya da çalıştaylara, sertifikalı eğitimlere ve süpervizyonlu uygulamalara katılmak da seçenekler arasında yer almaktadır. Alanda önde gelen bilimsel yayınlara abonelik ve alandaki bilimsel gelişmeleri sürekli olarak izleme yine bu anlamda önem taşımaktadır. Belirli bir konuda daha fazla uzmanlaşmak isteyen psikolojik danışmanların, bu konularda verilen nitelikli sertifikalı eğitimleri tamamladıktan sonra hizmet vermeleri meslek etiğine uygun bulunmaktadır.

Etik Konularda Konsültasyon Yapma

Güncel ACA etik kodlarının dikkat çeken yönlerinden biri, etik konularda karar almaya çalışırken mümkün olduğunca meslektaşlarla, meslek örgütünde yetkili kişilerle, akademik danışmanlarla ve süpervizörlerle konsültasyon yapmanın önerilmesidir. Çeşitli etik karar alma modelleri, etik ikilemlerle karşılaşıldığında konsültasyon yapmaya önem vermektedir (Cottone, 2001; Forrester-Miller ve Davis, 1996, Herlihy ve Corey, 2006). Araştırmalar, psikolojik danışmanların etik konularda en çok meslektaşlarına konsültasyon amacıyla başvurduklarını göstermektedir (Çetinkaya, 2015a; Gibson ve Pope, 1993; Gottlieb, 2006; Kolay-Akfert, 2012; Tarvydas ve ark., 2004). Ancak, meslektaş konsültasyonlarının ne derece sağlıklı

yürütüldüğü, yararlı olmaları açısından büyük önem taşımaktadır. Gottlieb (2006), koridor konsültasyonu (*hallway consultation*) biçiminde tanımladığı, meslektaşlarla ya da alandaki öğretim üyeleri ve süpervizörlerle ayaküstü ve aceleyle yapılan konsültasyonların sağlıksız sonuçlar vereceği konusunda psikolojik danışmanları uyarmaktadır. Psikolojik danışmanın konsültasyon alacağı kişiyi özenli seçmesi gerektiğine dikkat çekerken, konsültasyon talebiyle karşılaşan psikolojik danışmanın da bu konuda nitelikli olup olmadığı, meslektaşına yansız yaklaşıp yaklaşamayacağı, gerekli zamana ve kaynaklara sahip olup olmadığı gibi bir takım soruları kendisine sorması gerektiğini belirtmektedir.

Konsültasyonlarda danışanın mahremiyetini ve kimlik bilgilerini korumak, sadece gereken bilgileri aktarmak ve danışanın kimliğini açıklamak zorunluysa bu durumda danışandan onay almak (ACA, 2014), konsültasyonda dikkat edilmesi gereken etik hususlardır. Konuyla ilgili deneyim sahibi meslektaşlarla yapılacak konsültasyonların etik konulara ilişkin farklı görüşleri duymak ve daha nesnel bakış açılarını görmek açısından yararlı olacağı düşünülmektedir. Başkalarına da açık olan sanal ortamlarda konsültasyon yapmak (ACA, 2014) ise, danışan mahremiyeti ve gizliliğin ihlali nedeniyle etik bulunmamaktadır.

Konu Sonu Alıştırmaları

Aşağıdaki soruları, bu bölümde verilen kuramsal bilgiler ışığında tartışıp, değerlendiriniz:

- Psikolojik danışmanlar, iyilik hallerini sürdürme konusunda bütüncül bir yaklaşımla neler yapabilir?
- Ne tür sürekli eğitim etkinlikleriyle mesleki yeterliğinizi sürdürmeyi planlıyorsunuz?
- Etik konularda meslektaş konsültasyonu alırken ve verirken nelere dikkat etmelisiniz?

Örnek Durumlar

- Yeni mezun olmuş bir psikolojik danışman olan Volkan, Adalet Bakanlığı'nda görev yapmaya başlamıştır. İşe başladığından beri, daha önce bu konularda çalışma tecrübesi olmamakla beraber sık sık boşanmakta olan çiftlerle ve ailelerle görüşmeler yapmakta, velayet davalarıyla ilgili bilirkişi hizmeti vermektedir. Volkan, yeni girdiği bu alanda mesleki sorumlulukları kapsamında neler yapmalıdır?
- Müge, bir lisede çalışmakta olan psikolojik danışmandır. Çok yakın zamanda eşinden boşanmıştır. Kurumda iş yüklerinin fazla olması nedeniyle, kendini toparlamaya fırsat bulamadan görevine, dolayısıyla da danışan almaya devam etmek zorunda kalmıştır. Bu durumu mesleki sorumluluk ve psikolojik danışmanın iyilik hali açısından değerlendiriniz.
- Sinem, bir danışanıyla ilgili etik ikileme düşmüş bir psikolojik danışmandır. Sinem gibi içinden çıkamadığınız bir etik ikileme düşmüş olsanız, mesleki sorumluluk kapsamında siz neler yapardınız?
- Ertan, yüksek lisans tezini bitirmek üzere olan bir uzman psikolojik danışman adayıdır. İş başvurusu yaparken, mevcut eğitim durumu ile ilgili olarak lisans ve yüksek lisans diploması seçeneklerinden hangisini işaretlemelidir? Bu aşamada mesleki ortamlarda kendini hangi ünvanla tanıtmalıdır?

8. BÖLÜM

BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ

Bu bölümde, önce bilimsel araştırmalarda aydınlatılmış onam konusunda bilgi verilmektedir. Bu konu kapsamında önemli bulunan olgular olan Tuskegee Frengi Araştırması, Küçük Albert Deneyi ve Canavar Araştırması olgularına yer verilmektedir. Daha sonra gizlilik ve katılımcı mahremiyeti konusuna yer verilmektedir. Bilimsel araştırma ve yayın etiğinde önemli bulunan bazı konular da ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır. Son olarak, araştırma ve yayınlarda daha hümanist ve post-modern kavramların kullanılması ile bilimsel araştırma ve hesap verebilirlik konuları incelenmektedir. Konu sonu alıştırmalarıyla, kuramsal konuların tartışılıp değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Konu sonunda örnek etik durum ve ikilem senaryoları (vinyetler) verilmektedir.

Bilimsel Araştırmalarda Aydınlatılmış Onam

İnsanla yapılan araştırmalarda katılımcılardan yazılı aydınlatılmış onam alma uygulaması, A.B.D.'de bilimsel araştırmalara katılım konusunda bireylerin özerk olarak karar verebilme hakkını güvenceye alan yasal bir zorunluluktur (Robinson ve Gross, 1986). Etik bir gereklilik olarak bilimsel araştırmalarda katılımcılardan yazılı aydınlatılmış onam alma, dünyada ve ülkemizde öncelikle tıp alanında uygulanmaya başlanmış ve diğer alanlara da yayılmıştır. Psikolojik danışmanlık alanında bütün bilimsel çalışmalar insan odaklı olduğundan, aydınlatılmış onam alma alanımızdaki bilimsel araştırmalarda özellikle önem kazanmıştır. En güncel ACA (G.2.a., 2014) etik kodlarına göre, kişilerden araştırmaya katılımlarıyla ilgili

aydınlatılmış onam alınması gerekmektedir. Araştırmaya başlamadan önce, katılımcılara araştırmanın amacı ve uygulanacak işlemler, olası riskler ve yararlar, gizliliğin sınırları ve araştırmadan çekilme gibi hakları açıklanmalıdır. Araştırmalarda kullanılan aydınlatılmış onam formlarının içermesi gereken bilgiler, ilgili kodda aşağıdaki gibi açıklanmaktadır:

> Kişilerin, araştırmaya katılımlarıyla ilgili onam verme hakları vardır. Onam almada, psikolojik danışman 1) amacı ve uygulanacak işlemleri doğru biçimde açıklar; 2) denenmemiş ya da deneysel işlemleri -uygulanacaksa- belirtir; 3) katılımcıların yaşaması olası riskleri ve rahatsızlık yaratabilecek durumları tanımlar; 4) bireylerde ya da kurumlarda beklenebilecek olası değişim ya da yararları açıklar; 5) katılımcı açısından avantajlı olabilecek alternatif işlemleri açıklar; 6) işlemlerle ilgili soruları yanıtlamayı önerir, 7) gizliliğe ilişkin her türlü sınırlılığı açıklar; 8) araştırma bulgularının sunulacağı formatı ve olası hedef kitlelerini belirtir; ve 9) arzu etmezlerse araştırmaya katılım onamlarını istedikleri zaman hiçbir cezaya maruz kalmaksızın geri çekme haklarının olduğunu açıklar.

En güncel APA (2017) etik kodları, araştırmanın kayda değer bir stres ya da zarar getirmeyeceğinin varsayıldığı, katılımcıların kimliğinin veri toplama araçlarında belirtilmediği ya da doğal gözlemlerin yapıldığı, eğitim ortamlarında gerçekleştirilen ve normal eğitim uygulamalarının, müfredatın ya da sınıf yönetimi yöntemlerinin araştırıldığı çalışmalarda aydınlatılmış onam alınmayabileceğini belirtmektedir. Aynı şekilde kurum çalışanlarıyla yapılan, kurumun ya da işin etkililiğinin araştırıldığı ve katılımcı mahremiyetinin korunduğu araştırmalarda da aydınlatılmış onam alınmayabilmektedir (APA, 2017). ACA (2014), bilimsel araştırmalarda aydınlatılmış onam almada böyle bir istisnaya yer vermemektedir. APA (2017) etik koldarındaki bu istisnanın, üniversitelerde araştırma yapan akademisyenleri özellikle üniversite öğrencilerinden oluşan örneklemlerden veri toplarken etik kurul izin süreçlerinin zahmetinden kurtarma ve araştırmacılara zaman kazandırma amacı taşıdığı tahmin edilmektedir.

Ülkemizde psikolojik danışma ve rehberlik alanında yürütülen bilimsel araştırmalarda aydınlatılmış onam formları son yıllarda kullanılmaya başlanmıştır. Bunda, üniversitelerde tıp fakültelerinin bu uygulamaya öncülük etmeleri ve üniversitelerde araştırma önerilerini etik açıdan değerlendirip onay veren etik kurulların oluşturulmaya başlanması etkili olmuştur. Ayrıca, çoğu bilimsel dergi de bilimsel makalelerin yayını aşamasında araştırmacılardan veri toplamada katılımcılardan aydınlatılmış onam alınıp alınmadığını sormaktadır. ACA (2014) etik kodlarında araştırmalarda kullanılan aydınlatılmış onam formlarının içermesi gereken bilgiler, alanımızdaki bilimsel araştırmalarda aydınlatılmış onam formlarının yapılandırılmasında kullanılabilir. Rahatsızlık içerebilecek sorular içeren kimi ölçeklerin uygulamasında veya deneysel çalışmalarda bu formların kullanılmaya başlanması, bilim etiği bağlamında alanımızda önemli bir adım olmaktadır.

Bilim etiği alan yazınında sıkça yer verilen aşağıdaki olgular, bu kısımda ele alınmaya değer görünmektedir. Tarihsel öneme sahip bu olgular, bilimsel araştırmalarda aydınlatılmış onam almanın önemini ve gerekçesini de ortaya koymaktadır.

Tuskegee Frengi Araştırması

Loue (2000), Araştırma Etiği adlı kitabında, günümüzde insanla yapılan bilimsel araştırmalarda aydınlatılmış onam alınmasına temel hazırlamış olan Tuskegee Frengi Araştırması'ndan (*Tuskegee Syphilis Study*) ayrıntılı biçimde bahsetmektedir. Buna göre, Amerika Birleşik Devletleri Halk Sağlığı Hizmetleri birimi, 1929 yılında siyahlar arasında frengi hastalığının yaygınlığı ve olası iyileştirme mekanizmaları konusunda bir araştırma başlatmıştı. Araştırma örneklemindeki altı bölgeden olan Alabama eyaletinin Tuskegee kasabası, örneklemde frenginin en fazla görüldüğü yer olarak belirlenmişti. Başlangıçta araştırmanın amacı, geniş kitleler halinde frengi hastalarını tedavi etmekti. Ne var ki, tam o tarihe denk gelen Amerika'daki büyük ekonomik bunalım, araştırmaya verilen maddi desteği büyük ölçüde azaltmış ve araştırma bir süre ertelenmişti.

Araştırma, ekonomik bunalım nedeniyle mali desteği kısıtlandığından, ilk baştaki tedavi hizmeti sunma hedefinden uzaklaşmış biçimde 1932'de uygulamaya geçirildi. Kırk yıl sürecek olan bu araştırma, yeni haliyle siyahlarda tedavi edilmeyen frenginin sonuçlarını araştırmayı hedeflemekteydi. Araştırmanın yürütüldüğü Tuskegee kasabasından adını alan Tuskegee Frengi Araştırması, böylece başlamış oldu. Daha önce Norveç'te yapılmış olan bir araştırma, hastalığını zaten tedavi ettirmemiş geç aşamadaki frengi hastalarını incelemişti. Norveç'teki araştırmanın bulgularıyla karşılaştırma yapmayı hedefleyen A.B.D.'deki bu araştırma ise, böyle bir araştırmaya dahil edildiklerinden habersiz olan mevcut hastaları *tedavi etmeyerek* bu sonuçları boylamsal olarak araştırmayı amaçlamaktaydı. Bu dönemde tıp dünyası, hastalığın geç aşamalarında dahi ilaç tedavisine devam edilmesi gerektiğine inanıyordu. Hastalık için kullanılan ilaçlar son derece ağır yan etkilere sahip olduğundan, araştırmayı yapanlar bu ilaçların hiç kullanılmadığı takdirde hastanın daha iyi olup olmayacağını merak ediyorlardı.

Araştırmaya 25-60 yaşları arasında, frengi tanısı konmuş, son derece fakir olan siyah tarla işçisi erkekler katılmaktaydı. Araştırmadaki işlemler fiziksel muayeneleri, röntgen çekimlerini, omurilikten tahlil amaçlı sıvı alımını içeriyordu. Katılımcıların güvenini kazanmak amacıyla, araştırma ekibinde siyah bir hemşire görevlendirilmişti. Araştırmanın amacından haberdar olan bu hemşire, hastalarla sıcak iletişim kurarak araştırmaya daha fazla katılım sağlamaktaydı. Katılımcılara hiçbir tedavi edici hizmet verilmediği halde kendilerine frengi tedavisi görmekte oldukları söylenmekteydi. Katılımcılara, o dönemde çok korkulan bir tetkik işlemi olan omurilikten sıvı alımı işleminin özel bir tedavi yöntemi olduğu söylenmiş; verilen bazı kremlerinse tedavi edici hiçbir özelliklerinin bulunmamasına özen gösterilmişti. Katılımcıların bölgedeki başka hastanelerde tedavi olmaları da resmi yöntemlerle önlenmişti. Araştırma, katılımcıların hastaneye ücretsiz ulaşımını, muayeneye geldiklerinde sıcak yemek ikramını, ufak sağlık harcamalarının karşılanmasını ve vefat ettiklerinde cenaze masraflarının karşılanmasını içermekteydi.

Araştırma, frenginin penisilinle tedavisinin 1945'teki ispatından sonra da yürütülmeye devam etti. Bu sırada, Avrupa'da biten II. Dünya Savaşı'nın muhasebesi yapılmaktaydı. Savaş suçlarının ele alınması gündemdeydi. Savaş sırasında Nazi kamplarında işlenen önemli suçlardan biri de, tutsaklar üzerinde yapılan insanlık dışı deneylerdi. İnsanlar üzerinde yürütülen bilimsel araştırmalara uluslararası resmi standartlar getiren 1949 tarihli Nürnberg Kodları (*Nuremberg Codes*), bilim etiğinin ve aydınlatılmış onamın da önünü açmaktaydı. A.B.D.'de de Nürnberg Kodları (Vadum ve Rankin, 1998) kabul edilmiş olmakla beraber, Tuskegee Frengi Araştırma protokolü yeni kodlara göre tekrar teftiş edilmemişti. Araştırma mevcut uygulamalarıyla 1972'ye dek sürdü. Araştırma basına sızınca yetkililer tarafından ortaya çıkarıldı; ancak katılımcıların çoğu frengiden ya da frengiye bağlı başka hastalıklardan ölmüştü. Hastalık eşlere bulaşmış, frengi taşıyan çocuklar doğmuştu.

Bu araştırmadan zarar gören kişilerden, 1996 yılında Başkan Bill Clinton resmi bir özür dilemiştir. Ancak, bu araştırma sonradan siyahların devlet tarafından yürütülen bilimsel araştırmalara katılımını, hatta sağlık hizmetlerine yaklaşımını olumsuz biçimde etkilemiştir (Loue, 2000). Amerikan tarihine damgasını vuran olaylardan biri olan bu araştırmanın bir sonucu olarak, bugün A.B.D.'de bilimsel araştırma projeleri Kurumsal İnceleme Kurulları (Institutional Review Board, IRB) tarafından sıkı inceleme ve denetimlerden geçirilmektedir. Araştırma önerileri için ayrıntılı protokoller hazırlanmakta; bu öneriler IRB adı verilen bu etik kurullar tarafından incelemelerden geçirilmekte ve ancak bu uzun süreç sonrasında onay alınarak uygulamaya geçilebilmektedir. Uluslararası dergi hakemleri, makalelerde araştırmanın yapılmasından önce etik izinlerin alınıp alınmadığını (*ethical clearance*) sormaktadır. Son yıllarda ülkemizdeki üniversiteler de, bilimsel araştırma yapmak için etik kurullardan izin alınmasını şart koşmaya başlamıştır.

Küçük Albert Deneyi

Bilimsel araştırmalarda aydınlatılmış onamın önemini kavramamıza yardımcı olacak bir başka olgu, koşullandırılmış korkunun

araştırıldığı Küçük Albert deneyidir (Train, 2007). Ünlü davranışçı bilim adamı John B. Watson, 1920 yılında Baltimore'da Albert adlı, annesinin hemşire olarak çalıştığı John Hopkins Üniversitesi Hastanesi'nin kreşinde bakılmakta olan onbir aylık bir bebeği bu araştırmada kullanmıştır. Deneyin ilk adımında, eline beyaz bir deney faresi verilen Albert, fareyle hiç korkmadan oynamıştır. Farenin verildiği her seferde, bebeği korkutacak bir gong sesi verilmiş ve bebek kısa sürede beyaz fareden korkmaya koşullandırılmıştır. Daha sonra gong sesi beyaz renkli, tüylü oyuncaklarla eşleştirilmiş ve bebek beyaz renkli, tüylü her şeyden korkmaya koşullandırılmıştır. Deneyler, bebeğin annesinin bir gün olayı fark etmesiyle son bulmuş ve Albert hastanenin kreşinden alınmıştır. Herhangi bir söndürme yöntemi uygulanmadan deney sonlandırıldığından, bebeğin koşullandırılmış korkusu söndürülememiştir. Watson ilginç savunmasında, eğer Albert araştırma bitmeden hastaneden alınmasaydı, araştırmanın ileri aşamalarında yeniden koşullandırma yöntemiyle (Hill, 2001) bebeği beyaz tüylü nesnelerden korkmamaya koşullandırabileceklerini; örneğin beyaz tüylü nesnelerin bebeğin erojen bölgelerine (ağzına, göğüs uçlarına ve cinsel organına) sürülerek veya sevdiği yiyeceklerle birlikte sunularak bunu yapabileceklerini söylemiştir.

Canavar Araştırması

Bilim etiğinin hiçe sayıldığı bir başka araştırma, kekemelikte doğaya karşı yetiştirme etkenlerini araştıran çalışmadır (Murphy, 2004). Araştırma sonradan, II. Dünya Savaşı'nda Naziler tarafından yürütülen insanlık dışı araştırmalara gönderme yapılarak Canavar Araştırması (*Monster Study*) olarak adlandırılmıştır. Bu araştırmayı Wendel Johnson ve asistanı Mary Tudor, 1939 yılında İowa eyaletinde bir yetimhanede yapmışlardır. Okul yönetimine, çocuklara konuşma terapisi yapıldığı söylenmiştir. Araştırmacıların seçtikleri 10 kekeleyen, 12 de kekelemeyen ve yaşları 7 ile 15 arasında değişen 22 çocuk, araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Bu çocuklar, kekeleyenler ve kekelemeyenler şeklinde adlandırılan iki gruba ayrılmışlar-

dır. Kekelemeyen olarak adlandırılan grup, araştırmanın kontrol grubunu oluştururken, kekeleyen olarak adlandırılanlar deney grubunu oluşturmuştur. Aslında kontrol grubuna da, deney grubuna da hem kekeleyen, hem de kekelemeyen çocuklardan alınanlar olmuştur. Deney grubundaki çocukların tümüne, kekeledikleri yönünde abartılı eleştiriler yapılmıştır. Deney grubundaki aslında kekelemeyen öğrencilerin öğretmenleri de bu çocukların kekeledikleri yönünde bilgilendirilmişlerdir. Araştırmanın sonunda, deney grubundaki başlangıçta kekeleme sorunu olmayan altı çocuktan beşi kekelemeye başlamış; bu gruptaki başlangıçta da kekeleme sorunu olan beş çocuktan üçü de daha ağır biçimde kekelemeye başlamıştır. Bu araştırmayla Johnson kekelemenin doğuştan gelen bir davranış olmayıp, toplumsal geribildirimlerden etkilenen bir davranış olduğu sonucuna varmıştır. Ancak, araştırma örneklemindeki çocuklar bozulan konuşmaları nedeniyle yaşamlarının ileri aşamalarında zorluklar çekmişlerdir.

Bilimsel Araştırmalarda Gizlilik ve Katılımcı Mahremiyeti

Bilimsel araştırmalarda katılımcıların kimliklerine ilişkin bilgilerin gizli tutulması bir zorunluluktur. Aydınlatılmış onam alınırken, katılımcıların gizliliğe ilişkin sınırlılıklar hakkında bilgilendirilmesi gerekmektedir. Eğer katılımcıların isimleri alınıyorsa, etik olarak her bir katılımcıya bir numara verilmeli ve isimleriyle numaralar arasındaki bağlantıyı ortaya koyan listeler sadece araştırmadaki yetkili kişiler tarafından görülebilmelidir. Araştırmalarda elde edilen bilgilerin mahremiyeti ve kişilerle bağlantısı da bu şekilde korunmalıdır. Ülkemizde son yıllarda, Internet üzerinden veri toplama çalışmaları yaygınlaşmıştır. Çevrimiçi veri toplama aracı linklerinin e-posta ya da diğer mesajlaşma uygulamaları kanalıyla potansiyel katılımcılara gönderilmesinde etik açıdan hiçbir sıkıntı bulunmamaktadır. Ancak, soruların e-posta ya da mesaj içinde gönderilmesi ve cevapların da e-postaya ya da mesaja yanıt olarak istenmesi etik değildir. Bu yöntemde, verilen bilgilerde katılımcının kimliğinin belli olması, katılımcı gizliliğini ihlal etmektedir.

Araştırmalar için kurumsal onay uygulamasına pek çok kurumda geçilmiş olması, araştırmacılar için zorlayıcı olmasının yanında, araştırma katılımcılarının haklarının güvenceye alınması açısından olumlu bir gelişmedir. Özellikle üniversitelerde öğrenciler çok fazla araştırmaya istekleri dışında katılmaktadır. Araştırmaların sonuçlarının güvenilirliği de bu tarz uygulamalar nedeniyle önemli oranda sınırlandırılmaktadır. Ülkemizde de A.B.D.'deki uygulamalara benzer biçimde, üniversite öğrencilerinin belirli bir dersin gerekliliği olarak bilimsel araştırmalara katılımı sağlanabilir. Öğrencilerin katılımlarının isteğe bağlı olması, katılımları karşılığında belli bir puan almaları ve araştırmalara katılmak istemedikleri takdirde başka bir seçeneğin (ödev, sunu hazırlamak gibi) kendilerine sunulması yararlı olabilir.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğinde Önemli Konular

Ülkemizde psikolojik danışman eğitiminde bilimsel araştırma ve yayın etiği konusuna daha fazla özen gösterilmesi, gözlemlenen bir gereksinimdir. Öğrencilerin, psikolojik danışmanların ve akademisyenlerin yaptıkları bilimsel araştırma ve yayın etkinliklerinde araştırma ve yayın etiğine uygun hareket etmeleri gerekmektedir. Örneğin öğrenciler ödev, proje ya da tez hazırlarken; psikolojik danışmanlar proje önerisi ya da seminer sunumları hazırlığı yaparken, akademisyenler araştırma ve yayın yaparken bilim etiğine uygun davranmak zorundadırlar. Lisans ve lisansüstü düzeydeki psikolojik danışman adaylarına verilen bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik yazma ile ilgili derslerde bu konuya özel vurgu yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Genel olarak PDR lisans ve lisansüstü programlarının tüm derslerinde yeri geldikçe bilimsel araştırma ve yayın etiğinin öneminin anlatılması, psikolojik danışman adaylarının bilinçlenmesine yardımcı olacaktır. Aşağıda, bilimsel araştırma ve yayın etiğinde dikkat edilmesi gereken konulardan olan özensiz araştırma, yazarlık hakkı ve sırası, duplikasyon, dilimleme, uydurmacılık, çarpıtma, aşırma (intihal), bilimsel inceleme etiği, çıkar çatışması, sahte dergiler ve kongreler konuları ayrıntılı biçimde açıklanmaktadır.

Özensiz Araştırma

Kasıtsız biçimde yapılan bir etik dışı davranış olsa da, araştırmanın yapılışının ve bulguların sunulduğu yayının özensiz olması (*sloppy research*) (TÜBA, 2002), etik bulunmayan durumlar arasındadır. Bir takım unutkanlıklar, dikkatsizlikler, planlamada eksiklikler, araştırmada ve yayının hazırlanmasında gözden kaçırılan noktalar özensiz araştırmaya örnek olarak verilebilir. Bu etik dışı davranışın önüne geçebilmek için, araştırmanın her aşamasında titizlik ve dikkat göstermek, özenli davranmak etkili olabilir.

Yazarlık Hakkı ve Sırası

Yazarlık hakkı, bilimsel bir çalışmada yer alan kişilerin yaptıkları katkı oranında yapılan yayınlarda yazarlık hakkı ve sırası elde etmesiyle ilgilidir (TÜBA, 2002, 2008). Bilimsel yayınlarda, çalışmaya belirgin bir katkı yapmadığı halde yazarlık hakkı verilen, ya da tam tersine belirgin katkı yaptığı halde çalışmada yazarlık hakkı verilmeyen kişilerin olduğu görülmektedir. Kişiye, çalışmaya belirgin bir katkı yapmadığı halde yazarlık hakkı verilmesi, misafir/ onursal yazarlık (*guest/ honorary authorship*) ve hediye yazarlık (*gift authorship*) (TÜBA, 2002, 2008) olarak bilinmektedir. Misafir ya da onursal yazarlık hakkı genellikle çalışmaya prestij katacağı, çalışmanın dergilere kabulünü kolaylaştıracağı düşünülen ve akademik camiada tanınırlığı yüksek olan kişilere verilmektedir. Hediye yazarlık ise, kişinin çalışmayla bir şekilde ilişkisi bulunsa bile, çalışmaya anlamlı bir katkısı bulunmadığı halde yazarlık hakkı verilmesidir. Çalışmayla hiç ilişkisi bulunmayan ve çalışmaya hiçbir katkı yapmamış kişilere de hediye yazarlık verildiği görülebilmektedir. Doçentlik başvurusu için yayına ihtiyacı olan bir kişiye, araştırmaya hiç katkı yapmadığı halde yazarlık hakkı verilmesi buna örnek olarak gösterilebilir.

Çalışmaya belirgin katkı yaptığı halde kişiye yazarlık hakkı verilmemesi ise hayalet yazarlık (*ghost authorship*) (TÜBA, 2002, 2008) olarak bilinmektedir. Projelerde çalıştırılan öğrenci ve araştırma görevlilerine, çalışmadan çıkan yayınlarda yazar listesinde yer verilmemesi buna örnek olarak verilebilir. Bu tür etik olmayan uy-

gulamaların önüne geçebilmek amacıyla, bilimsel dergiler artık makale dergiye teslim edilirken yazarların yaptıkları katkıların ayrıntılı biçimde açıklanmasını talep edebilmektedir. Yaygın ve etik bir uygulama olarak, araştırmaya ufak katkıları olmuş ancak (kendilerinin de bilgisi ile) yazarlık hakkı verilmemiş kişilere makale sonundaki yazar notunda teşekkür edilebilmektedir.

Yazarlık hakkının yanı sıra, bilimsel çalışmalarda yazarlık sırası da oldukça önemli bir konudur. Bitirilmiş bir araştırma yayın aşamasına geldiğinde ya da öğrencilerin bir grup çalışması öğretim elemanına teslim aşamasına geldiğinde, bu sıra ile ilgili haksızlıkların olduğu bilinmektedir. Ülkemizde birden fazla bilim insanının işbirliğinde gerçekleştirilen çalışmalarda yayın aşamasına gelindiğinde en sık karşılaşılan sorunun, yazarlık sırası konusu olduğu gözlemlenmektedir. Esasen araştırmaya ya da çalışmaya başlamadan önce anlaşmaya varılması gereken bu konu, yayın aşamasına gelindiğinde ele alındığında bir takım sıkıntıları da beraberinde getirmektedir. Öğretim elemanları için akademik yükselmede yazarlık sırası ne kadar öndeyse, akademik yükselme için alınan puanlar o kadar yüksek olmaktadır. Etik olarak yazarlık sırası, kişilerin araştırmaya yaptıkları katkılara paralel olmalıdır. ACA (2014) etik kodlarına göre meslektaşları, iş arkadaşları, öğrencileri ya da süpervizörlüğünü yaptıkları kişilerle ortaklaşa araştırma yapan psikolojik danışmanlar araştırma öncesinde görev paylaşımı, yapılacak yayınlarda izlenecek yazarlık sırası ve kimlerin katkısının teşekkür notunda belirtileceği konusunda anlaşmaya varmalıdır. Bunun yanında, öğretim elemanı danışmanlığında yürütülen, büyük ölçüde öğrenci ödevlerine, projelerine, tezlerine dayanan ve öğrencilerin ağırlıklı katkıyı yaptığı öğrenci araştırmalarında (ACA, 2014) öğrencinin birinci yazar olarak yer alması önem taşımaktadır.

Duplikasyon

Psikolojik danışmanları ilgilendiren araştırma ve yayın etiğiyle ilgili bir başka konu ise, bir bilimsel araştırma makalesini incelen-

mek üzere bir seferde sadece bir dergiye gönderme zorunluluğudur. Aynı makale aynı anda birden fazla dergiye inceleme ve yayın için gönderilemez. Aksi takdirde duplikasyon (*duplication*) adı verilen etik sıkıntı yaşanmaktadır. Duplikasyon, çoklu yayın yapma ya da tekrar yayım adıyla da anılmaktadır (Erdem, 2012). Araştırmacılar, yaptıkları araştırmaları bilimsel yayınlar yoluyla bilim dünyasıyla ve toplumla paylaşmaktadırlar. Ancak bu çalışmaların gönderildikleri dergilerde hakem incelemesinden geçmeleri ve yayınlanma süreçleri, özellikle ülkemizde kimi zaman birkaç yıl sürebilmektedir. Araştırmacılar için bu uzun süreleri beklemek zor olmakla beraber, ilgili dergilerin de çalışmayı yayınlamak üzere incelerken zaman ve enerji ayırdıkları da bir gerçektir. Bu nedenle, bir çalışma bir seferde ancak bir tek dergiye gönderilebilir. Araştırmacı bu süreyi fazla uzun bulduğunda makalesini ilgili derginin editörü ile yazışarak hakem incelemesinden çekmek istediğini belirtmeli; buna onay aldıktan sonra başka bir dergiye söz konusu makaleyi göndermelidir. Çoğu bilimsel dergi bu konuda önlem olarak (kimi zaman makalenin henüz teslim aşamasında) yazar ya da yazarlar tarafından imzalanmış yayın hakkı devir formu (*copyright transfer form*) istemektedir.

Dilimleme

Dilimleme (*salamization* ya da *salami slicing*), basılabilir en ufak birimler (*least publishable units*) adıyla da anılmaktadır (Ruacan, 2005). Özellikle çok fazla değişkenin araştırıldığı bilimsel çalışmalarda, kimi yazarlar tek bir makalede bulguları yayınlamak yerine, değişkenleri birden çok makaleye bölüştürerek daha fazla yayın sahibi olmaya çalışmaktadır. Akademik yükselme ölçütlerinde her bir yayına ayrı puan verildiğinden, kişiler daha fazla yayın yapma isteğiyle aynı örneklemin kullanıldığı tek bir çalışmayı farklı farklı çalışmalar gibi sunma yoluna başvurabilmektedirler. Aynı örneklemden elde edilen verilerin böyle bir yaklaşımla daha fazla yayına dönüştürülerek daha fazla puan elde edilmesi, araştırma ve yayın etiğine aykırı bulunmaktadır.

Uydurmacılık

Uydurmacılık (*fabrication*), kuru laboratuarcılık ya da masa başı araştırmacılık (Erdem, 2012; Ruacan, 2005) adıyla da bilinmektedir. Çalışmada yapıldığı söylenen araştırma, deney, veri toplama çalışması ya da veri analizlerinin aslında hiç yapılmadığı ve bulguların da uydurulduğu kastedilmektedir. Emek verilmeden akademik yükselme için yayın puanı toplama ya da ödev, proje, tez vb. çalışmaları hiç yapmadan not alma hedeflendiğinden, böyle bir davranış da bilim etiğine aykırı bulunmaktadır.

Çarpıtma

Çarpıtma (*falsification*), araştırmadaki bulguları tahrif etme, yani veriler üzerinde oynama yaparak değiştirme olarak da bilinmektedir [Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), 2002, 2008]. Araştırmacıların, bazen yaptıkları çalışmalardan elde ettikleri bulgular onların istedikleri yönde olmamaktadır. Örneğin, bir deneysel çalışmada uygulanan yöntem etkili sonuç vermediğinde, araştırmacılar arasında söz konusu çalışmayı yayına dönüştürmekte sıkıntı çekileceğine yönelik yaygın bir kanı bulunmaktadır. Akademik yükselme için yayın yapmak esas olduğundan, kimi araştırmacılar elde ettikleri bulguları değiştirerek araştırmanın sonuçlarını arzu ettikleri bulgulara ulaşılmış gibi göstermektedirler. Bu amaçla, uygulanan veri toplama araçlarından alınan puanları değiştirme ve istatistik analizlerini bu yeni puanlarla yapma, başvurulan etiğe aykırı yöntemlerdendir.

Aşırma (İntihal)

Aşırma ya da medyada daha çok bilinen adıyla intihal (*plagiarism*), kasıtlı yapıldığı gibi kimi zaman da pek çok üniversite öğrencisinin ve araştırmacının yeterince bilimsel araştırma ve yayın etiği bilmemesinden dolayı bilinçsizce de yapılabilmektedir. Bilimsel araştırma ve yayın yaparken, araştırılan konuyla ilgili alan yazınını incelemek ve önceki çalışmalara atıf yapmak etik bir sorumluluktur. Aşırma, bir başkasının yayınının belirli kısımlarını ya da yayının tamamını, başka bir dilden çevirerek ya da kendi dilinde ise ilgili

kısımları bire bir alarak, referans göstererek ya da göstermeden kendi çalışmasında kullanmasıdır (TÜBA, 2002, 2008). Kişinin, kendi yaptığı bir yayındaki belli kısımları kopyalayarak ya da çevirerek başka yayınında kullanması da kendinden aşırma (*self-plagiarism*) olarak adlandırılmaktadır (TÜBA, 2002). Pek çok araştırmacı, referans verdiği sürece bu uygulamaları yapabileceğini zannetmektedir. Oysa doğru olan, kişinin okuduğu kaynağın içerdiği bilgileri okuyup anladıktan sonra kaynağı kapatıp, bu bilgiyi kendi cümleleri ile yazdığı metne aktarması ve ilgili referansı vermesidir. Aşırmanın önüne geçebilmek amacıyla, üniversite öğrencilerinin ödev, proje, tez vb. çalışmaları ve dergilere gönderilen makaleler artık çoğu üniversitede Turnit In, IThenticate (Uçak ve Birinci, 2008) gibi intihal tespit eden özel yazılım programları kanalıyla teslim alınmaktadır.

Aşırma, etik olmadığı gibi yasal da olmayan bir davranıştır. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda (FSEK, 2001), Yüksek Öğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'nde (YÖK, 2013), Doçentlik Sınav Yönetmeliği'nde (YÖK, 2000) ve Yüksek Öğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nde (YÖK, 2012) intihal suç kapsamında değerlendirmektedir. PDR Derneği (2006) etik kodlarında intihal kavramı kullanılmayıp, telif hakları kanunlarına gönderme yapılmaktadır. ACA (2014) etik kodlarında ise, başkasının çalışmasını kısmen, tamamen ya da yer yer alıp kullanarak kendisininmiş gibi göstermek intihal (*plagiarism*) olarak tanımlamış ve bu durumun etik olmadığı belirtilmiştir.

Bilimsel İnceleme Etiği

Bilim insanları, araştırma bulgularını bilimsel yayınlar aracılığıyla daha geniş kitlelere duyurmaktadırlar. Bilimsel yayınların başlıcası da, bilimsel dergilerde yayınlanan makalelerdir. Bilimsel dergilerde hangi makalelerin yayınlanacağına ise, alanında uzman kişiler olan ve makaleyi bilimselliği açısından inceleyen bilim insanları karar vermektedir. Bu inceleme sürecine hakem incelemesi (*peer review*) adı verilmektdedir. ACA (2014) etik kodlarına göre, bilimsel

amaçla inceleme yapan bilim insanları nesnel davranmakla ve çalışmanın sahibi olan kişinin gizlilik ve mahremiyetine saygı duymakla yükümlüdürler. Bilimsel dergiler, makale sahibinin ve hakemlerin kimliklerini iki taraftan da gizledikleri kör hakemlik (*blind peer review*) adı verilen yöntemle bunu sağlamaya çalışmaktadır. Bilimsel inceleme, kongrelere gönderilen araştırmalar için ya da doçentlik jürilerinde de yapılmaktadır. Bu tür bilimsel inceleme görevlerini kabul eden akademisyenler, sadece yetkinlik alanlarına giren çalışmaları incelemeyi kabul etmelidirler. Ayrıca, inceleme sürecinde hakemlerin araştırmayı yapanın fikri mülkiyet haklarına saygı duymaları da etik bir zorunluluktur. Zira, incelediği çalışmanın yayınlanmasını reddedip aynı çalışmayı kendisi yapan hakemlere rastlanmaktadır.

Çıkar Çatışması

Kişiler, çıkar çatışmalarının (*conflict of interest*) olabileceği durumlarda inceleme, değerlendirme, jüri üyeliği gibi görevleri kabul etmemelidirler. Kişinin belirli bir konuda alacağı kararın doğrudan ya da dolayı biçimde kendisini etkileme potansiyelinin bulunduğu durumlar, çıkar çatışması biçiminde tanımlanmaktadır (TÜBA, 2002, 2008). Örneğin, araştırmacının kendisinin de yazarları arasında bulunduğu bir çalışmayı değerlendirmesi, bir arkadaşı ya da yakınının değerlendirileceği bir jüride üye olması, çalıştığı projeye mali destek sağlayan kuruluşun ürettiği mal veya hizmetin etkililiğini söz konusu projede araştırması çıkar çatışmasına örnek durumlardır. Bu örneklerde de görüldüğü gibi, kişinin bu gibi durumlarda nesnel ve etkili bir yargıda bulunması zor gözükmektedir. O nedenle, bu tür çıkar çatışmaları bulunan görevlerin kabul edilmesi etik değildir. Bilimsel dergiler, artık kendilerine gönderilen makalelerde yazarların yapılan araştırmada çıkar çatışması olup olmadığına dair sorular da sormaktadır.

Sahte Dergiler ve Kongreler

Bütün dünyada, özellikle de gelişmekte olan ülkelerde sahte dergiler (*predatory journals*) ya da İngilizce'den doğrudan çeviril-

miş diğer adlarıyla yırtıcı, yağmacı veya avcı dergiler her geçen gün artmaktadır. Son yıllarda Türkiye'de sahte dergilerin ve kongrelerin sayısı ile Türk araştırmacıların bu dergilerde yayın yapma ve kongrelere katılım oranları özellikle artmıştır. Demir'in (2018a, 2018b, 2018c, 2018d) araştırmalarına göre sahte dergilerin coğrafi konumları ile bu dergilerin yazar ve editörlerinin geldikleri ülkeler açısından Türkiye başta gelen ülkeler arasında bulunmaktadır. Sahte dergilerin yaygınlaşmasında, teknolojik gelişmelerle birlikte geleneksel bilimsel yayıncılığın değişime uğraması önemli rol oynamıştır. Bilim insanlarının bilerek ya da bilmeyerek sahte dergilerde yayın yaptıkları anlaşılmaktadır (Beall, 2013). Kısa sürede daha fazla yayına sahip olma istekleri, kişilerin bilerek sahte dergilerde yayın yapmalarına neden olmaktadır. Bilmeden sahte dergilerin tuzağına düşenler ise, bu konuda yeterince bilgi sahibi olmayan bilim insanlarıdır.

Sahte dergiler konusunu anlayabilmek için, öncelikle bilimsel yayıncılık konusunu anlamak gerekmektedir. Bilim insanları, yaptıkları bilimsel araştırmaların bulgularını makale gibi bilimsel yayınlar kanalıyla topluma iletmektedirler. Bu makaleler, bilimsel dergilerde yayınlanmaktadır. Bilimsel dergiler, kimi zaman aylarca hatta bir-kaç yıl dahi sürebilen zahmetli hakemlik ve yeniden düzenleme süreçlerini uygulayarak sadece bilimsel doğruluğu ve geçerliği olan çalışmaları yayına kabul etmektedirler. Geleneksel bilimsel yayıncılıkta bilimsel dergilerde basılan makalelerin yayın hakkı yazar tarafından dergiye devredilmekte, yayınla ilgili yapılan masraflarsa derginin alıcısı olan abonelerin (örneğin, üniversite kütüphaneleri gibi kurumsal abonelerin ve bireysel abonelerin) ödedikleri ücretlerle karşılanmaktaydı. Yazarsa, yaptığı yayınlardan aldığı puanlarla akademik yükselme kaydetmekteydi.

Sadece dergiye abone olanların erişebildiği ve abone olmayanların ücret ödemesinin gerektiği bu geleneksel bilimsel yayıncılık anlayışı, son yıllarda teknolojik gelişmelerle değişime uğramıştır. Bilimsel yayınların online (çevrimiçi) platformlar üzerinden herkesin erişimine ücretsiz olarak sunulması ilkesini öngören açık erişim (*open ac-*

cess) yayıncılık modeli hızla yaygınlaşmıştır. Açık erişim yayıncılığın Gold Açık Erişim (*Gold Open Access*) seçeneği, yayın masraflarının makale yazarının kendisi ya da görev yaptığı kurum tarafından karşılanmasını öngörmektedir. Gold Açık Erişim seçeneği, yayın masraflarının yazar tarafından ödendiği seçenek olması nedeniyle istismar edilerek sahte dergilerin doğuşuna zemin hazırlamıştır.

Sahte dergiler, editörlük ve hakem inceleme süreçlerini yerine getiren açık erişimli bilimsel dergiler olduklarını iddia etmektedirler. Aslında bu süreçlerin hiçbirini gerçekleştirmeden sadece yazarlardan makale ücreti alarak maddi kazanç sağlama peşindedirler (Beall, 2018; Şahin, İğde ve Dikici, 2017). Bu sahte dergiler ve yayınevleri, istenmeyen ve aynı anda pek çok kişiye gönderilen e-postalarla (*spam*) araştırmacıları dergilerinde yayın yapmaya davet etmektedir. Değişen miktarlarda ücretler karşılığında çok hızlı sürede (kimi zaman bir günde) hiçbir hakemlik ve editörlük işlemini yerine getirmeden kendilerine gelen her türlü makaleyi yayınlamaktadırlar. Sahte kongreler ise, kongre katılım ücretinin ödenmesi koşuluyla kendilerine gönderilen bütün çalışmaları hiçbir hakemlik sürecinden geçirmeden kabul etmekte, bildiri sunumlarını yapılmış gibi göstermekte ya da tam metin makale şeklinde basmaktadırlar.

Sahte dergilerde ve kongrelerde yapılan yayınlarla bilimsel alan yazını kirletilmekte ve bilimin güvenilirliği azalmaktadır (Beall, 2017). Ayrıca, uygulamalarda bilimsel olmayan yöntemlerin yaygınlaşması riski de ortaya çıkmaktadır. Sahte dergilerde bilerek ya da bilmeden yayın yapanların çalışmaları boşa gittiği gibi, bilimsel saygınlıkları da zedelenmektedir. Sahte dergilerde yapılan makalelerin yayın masrafları ve sahte kongre katılım masraflarının kurumlarca ödendiği durumlarda, vatandaşların vergileri boşa harcanmaktadır. Sahte yayınlarla haksız biçimde akademik yükselmelere ve akademik teşvik ödemelerine hak kazanılmaktadır.

Sahte dergilerin ve kongrelerin tuzağına düşmemek için önlem almak mümkündür. Araştırmacılar öncelikle makale göndermek is-

tedikleri dergilerin sahte olup olmadığı konusunda bir ön araştırma yapmalıdırlar. Sahte ya da şaibeli yayınevlerini, dergileri ve kongreleri listeleyen bir tür kara liste, Beall adlı akademisyen kütüphanecinin hazırladığı listedir *(Beall's list of predatory journals and publishers)* (Beall, 2018). Bir tür beyaz liste ise, DOAJ (*Directory of Open Access Journals*) indeksinde listelenen, yasal ve etik etkinlik gösterdiği onaylanmış açık erişimli dergilerin listesidir. Dergilere makale göndermeden (ya da kongrelere katılım ücreti yatırmadan) önce, var olan bu kaynaklar üzerinden etraflıca araştırma yapılmalı ve bu tür tuzaklara karşı tedbirli olunmalıdır. Bu gibi sahte yayınevlerinin, sahte dergilerin ve sahte kongrelerin teklif ettikleri sözde hakemlik, editörlük, editörler kurulu üyeliği gibi görevler de kabul edilmemelidir. Sahte dergilerde yayınlanmış makalelerin, kaynakçalarda yer almamasına özen gösterilmelidir. Akademik yükselme ve doçentlik jürilerinde görev alan öğretim üyelerinin ise, adayların başvuru dosyalarında yer alabilecek sahte dergiler ve kongreler konusunda bilinçli olmaları gerekmektedir. Araştırmacıların makale ve kongre katılım masraflarını ödeyen yüksek öğretim kurumlarının, sahte dergiler ve kongreler konusunda bilgili olmaları gerekmektedir. Verilecek eğitimlerle, ülkemizdeki bilim insanlarının sahte dergileri gerçeğinden ayırt etmelerine yarayacak *bilimsel yayın okuryazarlığı* (Beall, 2013; Borchert ve Boczar, 2016) geliştirilmelidir.

Araştırma ve Yayınlarda Daha Hümanist ve Post-Modern Kavramların Kullanılması

Bilimsel araştırma ve yayın etiği konusundaki güncel yaklaşım, daha post-modern bir bakış açısını öngörmektedir. Buna göre, bilimsel araştırmalarla ilgili etik kodların hem nitel, hem de nicel araştırmalar için geçerli olduğu belirtilmektedir (ACA, 2005, 2014). Ayrıca, nicel araştırma yöntemleriyle nitel araştırma yöntemlerinin eşit bilimsel değere sahip oldukları da vurgulanmaktadır. Bu vurgunun yapılmasında, modernist bir bakış açısına sahip olan bazı bilim insanlarında kimi zaman rastlanan, nitel araştırmaları daha az değerli görme

tutumu etkili olmuştur. Aynı yaklaşımdan hareketle (ACA, 2014), veri toplama ve ölçme araçları söz konusu olduğunda *test* kavramı yerine daha geniş ve bütüncül anlama sahip olan ölçme *aracı* kavramı tercih edilmektedir. Standart ölçeklerin yanında standart olmayan ölçme yöntemlerinin önemi ve değeri de bu şekilde vurgulanmaktadır. Türk PDR Derneği etik kodlarında ölçme araçlarını kastetmek için test kavramının kullanılmaya devam edildiği görülmektedir. Ayrıca, Türk PDR Derneği (2006) etik kodlarında araştırma katılımcılarını tanımlamak için halen denek kavramı kullanılmakta olsa da, güncel yaklaşımlara (ACA, 2014; APA, 2017) uygun biçimde d*enek* kavramı terk edilerek daha az klinik yaklaşımlı ve daha hümanist olmasından dolayı *araştırma katılımcıları* kavramı kullanılmalıdır.

Bilimsel Araştırma Etiği ve Hesap Verebilirlik

PDR hizmetlerinde hesap verebilirlik (Krumboltz, 1974) kavramı, 1970'lerde A.B.D.'de ortaya atılmıştır. Planlı PDR hizmetlerinin etkililiğinin bilimsel yöntemlerle kanıtlanması ilkesini öngören hesap verebilirlik (Astramovitch ve Coker, 2007), ülkemizde henüz PDR hizmetlerine getirilmemiş bir uygulamadır. Psikolojik danışmanlar için hesap verebilirlik, kamu paraları -yani vergiler- sayesinde sundukları hizmetlerin alıcılarına ve vergi ödeyen tüm vatandaşlara karşı taşıdıkları etik bir sorumluluktur. Sundukları hizmetlerin işe yararlığını araştırmaya dayalı bilimsel verilerle kanıtlamaları, uzun vadede hizmet kalitesinin yükselmesine, mesleğin görünürlüğünün artmasına ve hizmetin alıcılarının desteğinin sürdürülmesine katkıda bulunacaktır.

Ülkemizde PDR alanındaki hesap verebilirlik etkinlikleri, yılsonlarında hazırlanan faaliyet raporlarıyla sınırlı kalmaktadır. Bu durumda hizmetlerin nitelikleri değil, ancak nicelikleri öğrenilebilmektedir. Psikolojik danışmanlar, çoğu zaman yaptıkları işlerin ne kadar etkili ve gerekli olduğunu ancak kendi izlenimleri ile destekleyebilmekte, bu da somut bir kanıt sayılmamaktadır. Geçmişte, özel-

likle ekonomik krizlerde ilk, orta ve yükseköğretim kurumlarından PDR hizmetlerinin kaldırılması tartışmaları A.B.D. gibi gelişmiş ülkelerde bile yapılmıştır. Bu hizmetlerin yararlı ve gerekli oldukları savunmasının hesap verebilirlik etkinlikleri kapsamında ortaya konan bilimsel kanıtlara dayandırılması, hizmetlerin devamında etkili olmuştur. Bu durum, psikolojik danışmanların bilimsel araştırmalar yaparak hizmetlerinin etkililiğini ölçmelerini ve kanıta dayalı veriler sunmalarını gerektirmektedir. Ülkemizde psikolojik danışman adaylarına eğitimleri sırasında bilimsel araştırma becerilerinin kazandırılması, kanıta dayalı hesap verebilirlik etkinliklerini alanımız uygulamalarına aktarmada önemli bir adım olacaktır.

Konu Sonu Alıştırmaları

Aşağıdaki soruları, bu bölümde verilen kuramsal bilgiler ışığında tartışıp, değerlendiriniz:

- Bu kısımda anlatılan bilim etiğine aykırı durumlarda dikkatinizi çeken ortak yönler nelerdir?
- PDR hizmetlerinde hesap verebilirlik kapsamında neler yapabilirsiniz?
- Sahte dergilerde yayın tuzağına düşmemek için neler yapılmalıdır?
- Bilimsel yayınlarda daha hümanist kavramların kullanılması (örneğin denek yerine katılımcı kavramının tercih edilmesi), araştırmaların veri toplama çalışmalarında ne gibi sonuçlar doğurabilir?
- Etik olarak nitel ve nicel araştırmalara bilimsel değerleri açısından yaklaşımımız ne olmalıdır?

Örnek Durumlar

- Bilge, PDR alanında yüksek lisans öğrencisi ve bölümünde araştırma görevlisidir. Bilge'nin tez danışmanı olan öğre-

tim üyesi, kendisine bilimsel bir dergiden hakemlik incelemesi için gelen makaleyi Bilge'nin incelemesini ve kabul ya da reddetme konusunda karar vermesini istemektedir. Bilge'nin yerinde olsanız ne yapardınız?

- Selim, yüksek lisans tezinin verilerini analiz etmektedir. Akademik danışmanı Selim'e sürekli olarak yaptıkları araştırmanın yayın şansının yüksek olabilmesi için bulguların istatistiksel açıdan anlamlı çıkması gerektiğini hatırlatmaktadır. Selim, yaptığı analizlerde istatistiksel açıdan anlamlı bulgular olmadığını görmektedir. Selim'in yerinde olsanız bu aşamadaki tutumunuz nasıl olurdu?
- Yeşim, PDR alanında yüksek lisans yapmaktadır. Akademik danışmanıyla yaptıkları bir bilimsel araştırmada, en fazla emeği geçen Yeşim'dir ve akademik danışmanı da düzeltmeler yaparak ve geribildirimler vererek araştırmaya katkıda bulunmaktadır. Yeşim, araştırmasının ilk verilerini sunmak üzere bilimsel bir kongreye başvuru yapmaktadır. Kongre başvuru formunda yazarlık sırasıyla ilgili kısmı ne şekilde doldurmalıdır?
- Mustafa, PDR alanında doktoraya sahiptir ve bilimsel bir dergiden hakemlik yapması (yani, dergiye yollanan bir makaleyi inceleyerek yayınlanıp yayınlanmaması konusunda karar vermesi ve geribildirimlerde bulunması) istenmektedir. Mustafa, makalede kullanılan nitel araştırma yöntemiyle ilgili yeterli bilgiye ve deneyime sahip değildir. Mustafa bu durumda ne yapmalıdır?
- Onur, yüksek lisans tezinin literatür taraması bölümünde, yurtiçi ve yurtdışı alan yazınındaki önemli araştırma bulgularını sunmalıdır. Bu amaçla pek çok makale ve kitap okumuştur. İntihal suçuna meydan vermeyecek, etik bir alan yazını sunumu için Onur nasıl bir yol izlemelidir?

9. BÖLÜM

PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK MESLEK ETİĞİ VE YASALAR

Bu son bölümde, psikolojik danışmanlık meslek etiği ile ilişkili yasal konular hakkında bilgi verilmektedir. Bu kapsamda, özellikle reşit olmayan danışan kitleleriyle çalışan okul psikolojik danışmanlarının karşılaştıkları etik durumlarla bağlantılı yasal düzenlemeler ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır. Buna ek olarak, ülkemizdeki bilim etiğine ilişkin yasal düzenlemelerin de üzerinde durulmaktadır. Son olarak, meslek etiğinin yasal bağlamında vazifede ihmal (*malpractice*) konusu ele alınmaktadır. Konu sonu alıştırmalarıyla, kuramsal konuların tartışılıp değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Konu sonunda örnek etik durum ve ikilem senaryoları (vinyetler) verilmektedir.

Okul Psikolojik Danışmanları ve Yasalar

Etik ve yasalar, benzerlikleri olduğu kadar farklılıkları da olan alanlardır. Yasalar ve hukuk, temelde toplumsal düzeni, politik ve toplumsal fikirbirliğini, hükümet politikalarını ve yasal yaptırımları içermektedir (Kerridge ve ark., 2005). Meslek etiği ise, belirli bir meslek grubunun hizmetlerinde davranış ve uygulama standartlarını belirlemektedir. Hem etik, hem de hukuk alanında kültürün, toplumun, bilimin ve geleneklerin etkilerini görmek mümkündür. Kimi zaman etik olan bir davranış yasal olmazken, yasal olan bir davranış da etik olmayabilmektedir (White, 2005). Bazen de etik bir konu, yasada hiç yer almayabilmektedir. Yasalar, meslek etiğinin üzerindedir (Tompkins ve Mehring, 1993). Mesleğin uygulayıcıları açısından

etik büyük önem taşısa da, uygulamada yasalar ve meslek etiği çatıştığında yasal sorumluluklar ağır basmaktadır.

Çoğu zaman meslek etiği kodları yeniden düzenlenirken güncel yasalarla aynı çizgide olmalarına özen gösterilmektedir. Örneğin gizlilikle ilgili etik kodlarda (ACA, 2014; ASCA, 2016), danışana ya da kimliği belirli başkalarına yönelik ciddi ve öngörülebilir bir zarar söz konusu olması halinde, ya da yasalar gerektirdiğinde gizliliğin dışına çıkılmasının etik kabul edildiği hatırlanmalıdır. Psikolojik danışmanların yaşadıkları etik durumlar zaman zaman yasalarla ilgili olgular olabilmektedir. Bu durumlarda, yasal düzenlemeleri incelemek ve yasalara uygun hareket etmek önem kazanmaktadır. Psikolojik danışmanlar, etik uygulamalar yapabilmek için etik kodların yanında yasaların rehberliğine de sıklıkla ihtiyaç duymaktadırlar. Yaptığı anket araştırmasında Çetinkaya (2015a), ülkemizdeki psikolojik danışmanların etik ikilemde kaldıklarında en fazla başvurdukları ikinci kaynağın yasalar (%27) olduğunu bulmuştur.

Alanımızdaki mezunların büyük bir çoğunluğu eğitim kurumlarında görev yapmakta ve reşit olmayan çocuk ve ergenlerle çalışmaktadırlar. Okul psikolojik danışmanları, danışma oturumlarında yasal boyutu olan durumlara ilişkin bilgilerle de karşılaşabilmektedirler. Çocuk cinsel istismarı, reşit olmayanla cinsel ilişki ve ergenlerin suç içeren bazı risk alma davranışları, okul psikolojik danışmanlarının danışma oturumlarında haberdar oldukları yasal durumlar arasında bulunmaktadır. Türk Ceza Kanunu (2004), incinebilir konumları nedeniyle yasalarda çocukları korumakta ve çocuğa karşı işlenen suçlarda suçun işlendiğinden haberdar olanlara yasal bildirim zorunluluğu getirmektedir. Okul psikolojik danışmanlarının bu tür durumlarla karşılaştıklarında yasalara uygun davranabilmeleri için, bahsi geçen konulara aşağıda ayrıntılı yer verilmektedir. Bu konular sırasıyla çocuk cinsel istismarı, çocuk cinsel istismarının zorunlu bildirimi, reşit olmayanla cinsel ilişki ve ergenlerin risk alma davranışları bağlamında yasalar ve yönetmelikler alt başlıklarında incelenecektir.

Çocuk Cinsel İstismarı

Okullarda yapılan psikolojik danışma oturumlarında haberdar olunan yasal durumların başında, okul psikolojik danışmanlarının ülkemizde sıkça karşılaştığını anladığımız (Çetinkaya, 2015d) çocuğun cinsel istismarı konusu gelmektedir. Çocuğun cinsel istismarı, Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) 2004 yılından beri suç kapsamında değerlendirilmektedir (*Çocukların Cinsel İstismarı*, Madde 103). Madde 103/1, bu suçun hukuki deyimle *basit* halini tanımlarken, Madde 103/2, Madde 103/3, Madde 103/4, Madde 103/5, ve Madde 103/6 suçu *nitelikli* hale getiren, yani cezasını ağırlaştıran durumları (ağırlaştırıcı nedenleri) tanımlamaktadır. İlgili madde aşağıdaki gibidir:

> 1. Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cinsel istismarın sarkıntılık düzeyinde kalması halinde üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası verilir. Sarkıntılık düzeyinde kalmış suçun failinin çocuk olması halinde soruşturma ve kovuşturma yapılması mağdurun, velisinin veya vasisinin şikayetine bağlıdır.
>
> Cinsel istismar deyiminden;
>
> a. On beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış,
>
> b. Diğer çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar anlaşılır.
>
> 2. Cinsel istismarın vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle gerçekleştirilmesi durumunda, on altı yıldan aşağı olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur.
>
> 3. Suçun;
>
> a. Birden fazla kişi tarafından birlikte,
>
> b. İnsanların toplu olarak bir arada yaşama zorunluluğunda bulunduğu ortamların sağladığı kolaylıktan faydalanmak suretiyle,
>
> c. Üçüncü derece dahil kan veya kayın hısımlığı ilişkisi içinde bulunan bir kişiye karşı ya da üvey baba, üvey ana, üvey kardeş veya evlat edinen tarafından,

d. Vasi, eğitici, öğretici, bakıcı, koruyucu aile veya sağlık hizmeti veren ya da koruma, bakım veya gözetim yükümlülüğü bulunan kişiler tarafından,

e. Kamu görevinin veya hizmet ilişkisinin sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle,

işlenmesi halinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza yarı oranında artırılır.

4. Cinsel istismarın, birinci fıkranın a. bendindeki çocuklara karşı cebir veya tehditle, ya da b. bendindeki çocuklara karşı silah kullanmak suretiyle gerçekleştirilmesi halinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza yarı oranında artırılır.

5. Cinsel istismar için başvurulan cebir ve şiddetin kasten yaralama suçunun ağır neticelerine neden olması halinde, ayrıca kasten yaralama suçuna ilişkin hükümler uygulanır.

6. Suç sonucu mağdurun bitkisel hayata girmesi veya ölümü halinde, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükmolunur.

Bu suçun basit halinin Madde 103/1'deki tanımında, *failin de çocuk olduğu* duruma ilişkin açıklamaya dikkat edilmelidir. Failin de çocuk olduğu ve sarkıntılık düzeyinde kalmış çocuk cinsel istismarında, soruşturma ve kovuşturma yapılabilmesi için mağdurun ya da mağdurun ebeveynlerinin şikayeti koşulu bulunmaktadır. Sarkıntılık ötesinde olan -yani suçun nitelikli hale geldiği- ve failin de çocuk olduğu durumlarda ise, şikayet koşulunun ortadan kalkacağı ve bildirim gerektireceği anlaşılmaktadır. [Türk Ceza Kanunu (2004), ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenler başlığı altında reşit olmayan failin ceza sorumluluğu konusuna açıklık getirmektedir. İlgili madde (*Yaş K*üçüklüğü, Madde 31), fiili işlediği sırada 12 yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğunun bulunmadığını belirtmektedir. Ancak, aynı madde 12 yaşını bitirmiş 15 yaşını bitirmemiş çocukların (işledikleri suçun yasal anlam ve sonuçlarını algılama ve bu suçla ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığının kanıtlanması koşuluyla) ve 15-18 yaş arasındaki çocukların ceza sorumluluğu bulunduğunu belirtmektedir].

Okullarda artan akran zorbalığı ve şiddet, kimi durumlarda cinsel istismarı da içerebildiğinden, failin yaşı okul psikolojik danışmanları açısından önemli bir ayrıntı olarak görülebilir.

Madde 103/1'de, "15 yaşını tamamlamamış çocuğa yönelik her türlü cinsel davranış" tanımlamasına ek olarak verilen, "15 yaşını tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara yönelik her türlü cinsel davranış" tanımlamasına dikkat edilmelidir. Bu durumda, örneğin zihinsel açıdan özel gereksinimli 15 yaşını tamamlamış çocuğa karşı yapılan her türlü cinsel davranış da çocuk cinsel istismarı suçu kapsamına girebilmektedir. Ayrıca, "Diğer çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar" tanımlaması da, 15 yaşını tamamlamış 18 yaşını tamamlamamış çocuklara yönelik zorlama, tehdit, hile içeren yollarla uygulanan cinsel davranışların çocuk cinsel istismarı suçu kapsamında değerlendirilmesini sağlamaktadır. Madde 103/3c ise, suçun "kan veya kayın hısımlığı ilişkisi içinde bulunan bir kişiye karşı ya da üvey baba, üvey ana, üvey kardeş veya evlat edinen tarafından" işlenmesi (yani suçun ensest içermesi) halinde faile ceza artırımı yapılacağını belirtmektedir. Yasa maddelerinde bulunan bu tür ayrıntıların iyi anlaşılması, çocuk cinsel istismarı suçunun psikolojik danışmanlar tarafından daha kolay tanınmasına ve yetkililere etkin biçimde bildirilmesine olanak sağlamaktadır. Çünkü, bu suçun işlendiğinden haberdar olan kişilerin (özellikle de kamu görevlilerinin) yetkililere bildirim yapmaması halinde, suçu bildirmeyen kişilere yönelik ceza yaptırımları bulunmaktadır.

Çocuk Cinsel İstismarının Zorunlu Bildirimi

Türk Ceza Kanunu (TCK, 2004) incelendiğinde çocuk cinsel istismarı suçunun, bu suçun işlendiğinden haberdar olanların yetkililere bildirim yapmalarını zorunlu kılan türde bir suç olduğu anlaşılmaktadır. TCK'da (2004) tanımlanmış olan ve mağdurun veya mağdurun velisinin şikayetine bağlı olmayan, işlenmekte olduğun-

dan haberdar olunan bütün suçları kişilerin yetkililere bildirmesi gerekmektedir (*Suçu Bildirmeme*, Madde 278). Buna ek olarak, mağdurun ya da mağdurun velisinin şikayetine bağlı olmayan suçları görevleriyle bağlantılı olarak öğrenen kamu görevlilerinin yetkili makamlara suçu bildirmeleri gerekmektedir (*Kamu Görevlisinin Suçu Bildirmemesi*, Madde 279). Suçu bildirmeme konusundaki bu maddeler, yasada aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

> Madde 278:
>
> 1. İşlenmekte olan bir suçu yetkili makamlara bildirmeyen kişi, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.
>
> 2. İşlenmiş olmakla birlikte, sebebiyet verdiği neticelerin sınırlandırılması halen mümkün bulunan bir suçu yetkili makamlara bildirmeyen kişi, yukarıdaki fıkra hükmüne göre cezalandırılır.
>
> 3. Mağdurun onbeş yaşını bitirmemiş bir çocuk, bedensel veya ruhsal bakımdan engelli olan ya da hamileliği nedeniyle kendisini savunamayacak durumda bulunan kimse olması halinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza, yarı oranında artırılır.
>
> 4. Tanıklıktan çekinebilecek olan kişiler bakımından cezaya hükmolunmaz. Ancak, suçu önleme yükümlülüğünün varlığı dolayısıyla ceza sorumluluğuna ilişkin hükümler saklıdır.
>
> Madde 279:
>
> 1. Kamu adına soruşturma ve kovuşturmayı gerektiren bir suçun işlendiğini göreviyle bağlantılı olarak öğrenip de yetkili makamlara bildirimde bulunmayı ihmal eden veya bu hususta gecikme gösteren kamu görevlisi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.
>
> 2. Suçun, adli kolluk görevini yapan kişi tarafından işlenmesi halinde, yukarıdaki fıkraya göre verilecek ceza yarı oranında artırılır.

Madde 278/3, işlenmekte olduğundan haberdar olunan ve mağdurunun 15 yaşını bitirmemiş olduğu tüm suçlarda bütün vatandaşlar için bildirim zorunluluğu getirmektedir (TCK, 2004). Mağdurun veya mağdurun velisinin şikayetine bağlı olmayan (yani, kamu adına soruşturma ve kovuşturmayı gerektiren) bir suçun işlendiği bilgisi kamu görevlisi tarafından yapılan görevle bağlantılı olarak öğrenil-

diğinde de zorunlu bildirim gerektirmektedir (Madde 279). Bu tür suçların işlendiği bilgisine sahip olduğu halde bildirimde bulunmayan kişiler için, suçu bildirmemenin hapis cezası gibi yasal sonuçları bulunmaktadır. Suçu bildirmeyen vatandaş için geçerli olan yasal yaptırımlar, kamu görevinde olanlar için daha da ağır hale getirilmiştir. Çocuk cinsel istismarı da bu yasa maddelerindeki tanımlara uyan türde bir suç olduğundan hem tüm vatandaşlar için, hem de kamu görevlileri için yetkililere bildirimi zorunlu olmaktadır.

TCK Madde 278'in 4. fıkrasındaki "Tanıklıktan çekinebilecek olan kişiler bakımından cezaya hükmolunmaz" ifadesine dikkat edilmelidir. [Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK, 2004) Madde 45 (*Tanıklıktan Çekinme*) "şüpheli veya sanığın nişanlısını, evlilik bağı kalmasa bile eşini, kan veya kayın hısımlığından üstsoy veya altsoyunu ve şüpheli veya sanıkla aralarında evlatlık bağı bulunanları" tanıklıktan çekinebilecek olan kişiler olarak tanımlamaktadır]. Buna göre, örneğin ensestten haberi olan bir annenin bu konuda bildirim yapma zorunluluğu ortadan kalkmaktadır. Suçu bildirmeme maddesinin (TCK Madde 278/4) devamındaki "Ancak, suçu önleme yükümlülüğünün varlığı dolayısıyla ceza sorumluluğuna ilişkin hükümler saklıdır" ifadesi, bu örnekteki gibi ensest suçundan haberi olan aile bireylerine bu suçu önleme sorumluluğunu ve bu sorumluluğa bağlı ceza yaptırımlarını getirmektedir.

Çocuğun cinsel istismarı konusunda sıkça gündeme gelen bir başka konu da, danışanların geçmişte maruz kaldıkları çocuk cinsel istismarı konusudur. Psikolojik danışmanlar, bu konuda *zaman aşımı* konusunun ne olacağını kestirmekte zorlanmaktadırlar. Türk Ceza Kanunu'nda (2004) tanımlanan suçların zaman aşımına uğrayacağı süre, ilgili cezaya verilebilecek en üst sınır ceza süresi ile belirlenmektedir (Madde 68, *Ceza Zaman Aşımı*). Çocuk cinsel istismarı basit haliyle (Madde 103/1) faile 15 yıla kadar ceza getirebilmektedir. Başka ağırlaştırıcı nedenlere göre nitelikli hale geldiğinde ise (Madde 103/2, Madde 103/3, Madde 103/4, Madde 103/5 ve Madde 103/6) bu ceza 15 yılın üzerine çıkabilmektedir. Çocuk cinsel istis-

marı şikayete bağlı bir suç olmayıp savcılık tarafından kamu adına (resen) soruşturulan ve kovuşturulan türde bir suç olduğundan, suç geçmişe dönük bile olsa, zaman aşımına uğramadığı sürece bildirim yapıldığında savcılık kamu adına dava açmaktadır.

Çocukla çalışanlar için çocuğun cinsel istismarının zorunlu bildirimine ilişkin yasal düzenlemeler kimi ülkelerde (örneğin, İngiltere'de) bulunmamaktadır. Bugüne dek ilgili devletin çeşitli defalar çocuk cinsel istismarının bildirimini zorunlu hale getirecek yasal düzenleme yapma girişimleri (Home Office, 2018), çocukla çalışan meslek örgütleri tarafından dirençle karşılanmıştır. Bu direnç en büyük gerekçe ise, bildirim oranlarının bu ülkede zaten oldukça yüksek olduğu görüşü olmuştur. Ayrıca, yasal yaptırımların çalışanlar üzerinde stres oluşturacağı ve bu yaptırımların bildirimleri teşvik etmeyeceği düşüncesi olmuştur. Türkiye'de çocuğa karşı işlenen tüm suçlarda bildirim zorunluluğu olduğundan (TCK, 2004), ülkemizde çocuk cinsel istismarının bildirimi de yasal zorunluluk taşımaktadır. Yasal düzenleme bulunmasına rağmen, Türkiye'de çocuk cinsel istismarı olgularının çok azının yetkililere bildirildiği düşünülmektedir. Aşağıda aktarılan sınırlı sayıdaki araştırma, ülkemizde çocuk cinsel istismarı olgularındaki düşük bildirim oranlarının gerekçelerine bir miktar ışık tutmaktadır.

Bu konuda Çetinkaya (2015c, 2015d) tarafından yapılan nadir araştırmalar, okulda çalışan psikolojik danışmanların çocuk cinsel istismarını yetkililere bildirmede çok sınırlı desteğe sahip olduklarını ve bu süreçte yalnız kaldıklarını, hatta engellendiklerini göstermektedir. Çetinkaya (2015d), yaptığı nitel araştırmada psikolojik danışmanların yaşadıkları etik ikilemlerin yüzde 37.1'ini çocuk cinsel istismarının zorunlu bildirimine ilişkin olguların oluşturduğunu bulmuştur. Bu olguların yüzde 40'ının yetkililere bildirilmediği, bildirimi yapmada okul müdürlerinin destekleyici olmadığı, özellikle de bildirilmeyen ensest olgularının yarısında mağdur çocukların ailelerinin bildirimi yapmak isteyen psikolojik danışmanları engelledikleri ve tehdit ettikleri bulunmuştur.

Zorunlu bildirim sürecinin ülkemizdeki okul psikolojik danışmanlarını nasıl etkilediğine ilişkin yapılmış bir başka nadir araştırmada (Çetinkaya, 2015c) ise, bu sürecin bildirim yapan için oldukça sıkıntılı olduğu görülmüştür. Katılımcıların %84'ü bu süreçte korku, kaygı, stres gibi olumsuz duygular yaşadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar bildirim sürecinde okul idarecisinin, mağdurun ailesinin, hatta güvenlik güçleri ve çocuk koruma sisteminde görev yapan kişilerin bildirimi desteklemeyen tutum ve davranışlarına maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu araştırmada da özellikle ensest olgularında, bildirim yapan okul psikolojik danışmanları mağdurun ailesi tarafından tehdit edildiklerini anlatmışlardır. Katılımcılar ensest olgularında çocukların çoğu kez devlet korumasına alınmadıklarını, mahkeme gününe kadar aileleriyle kaldıklarını ve çocukların ifadelerinin mahkemede ailelerin baskısıyla değiştirildiğini anlatmışlardır. Söz konusu araştırmada katılımcıların bu süreçteki en büyük arzusu, güvenlik ve gizlilik ihtiyaçlarının karşılanması olmuştur. Zira, bu suçun kovuşturulmasında gizli tanık uygulaması bulunmadığından, mahkemede bildirim yapanın sanık önünde tanık olarak dinlenmesi; kimlik ve adres bilgilerinin sanığın önünde açıkça okunması gerekmektedir. Katılımcı ifadelerine göre bu durum, çoğu olguda sanığın bildirim yapanı mahkeme dışında takip ve tehdit etmesini kolaylaştırmıştır.

Bu bulgular, ülkemizde çocuk cinsel istismarı olgularının bildiriminin teşvik edilmesinde, öncelikle daha *bildirim yapan-dostu* bir adalet ve güvenlik sistemine ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Ayrıca, okul psikolojik danışmanlarının yanı sıra öğretmenlerin, idarecilerin, ailelerin ve adalet, güvenlik ve çocuk koruma sistemlerinde görev yapanların çocuk cinsel istismarı konusunda bilinçlendirilmesine ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Bildirim yapma sürecindeki zorlukların giderilmesi, bildirim yapma oranlarını artırabilir. Ayrıca, meslek örgütü yerel şubeleri bildirim yapan meslektaşlara süreçte duygusal destek verebilir. Bildirim çeşitli kanallardan yapılabilmektedir. Türkiye geneline yaygınlaştırılmaya ça-

lışılan -ülke düzeyinde Sağlık Bakanlığı'na ve illerde de Halk Sağlığı Müdürlükleri'ne bağlı- Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM) (Hakim ve Savcılar Yüksek Kurulu, 2012), savcılıklar, ve her ilimizde mevcut olan Okul Polisi (MEB, 2007) çocuk cinsel istismarı olgularının tutanakla kayıt altına alınarak bildirilebileceği resmi kurumlardır.

Reşit Olmayanla Cinsel İlişki

Psikolojik danışmanlar tarafından zaman zaman karşılaşılan bir başka durum ise, 15 yaşını tamamlamış 18 yaşını tamamlamamış reşit olmayan çocukla cinsel ilişki konusudur. Yasaya göre (*Reşit Olmayanla Cinsel İlişki*, Madde 104), bir kişinin 15 yaşını tamamlamış reşit olmayan çocukla cinsel ilişkisi şikayete bağlı olarak suç oluşturmaktadır (TCK, 2004). İlgili yasa maddesi aşağıdaki gibidir:

> 1.Cebir, tehdit ve hile olmaksızın, onbeş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikayet üzerine, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.
>
> 2. Suçun mağdur ile arasında evlenme yasağı bulunan kişi tarafından işlenmesi halinde, şikayet aranmaksızın, on yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.
>
> 3.Suçun, evlat edineceği çocuğun evlat edinme öncesi bakımını üstlenen veya koruyucu aile ilişkisi çerçevesinde koruma, bakım ve gözetim yükümlülüğü bulunan kişi tarafından işlenmesi halinde, şikayet aranmaksızın ikinci fıkraya göre cezaya hükmolunur.

Bu yasa maddesinin 1. fıkrasındaki *basit* haliyle, 15 yaşını tamamlamış çocuğun kendisinin ya da ebeveynlerinin şikayet*ine bağlı* bir suç olduğu, dolayısıyla da bu suçun resen (kamu adına) soruşturulan ve kovuşturulan bir suç olmadığı anlaşılmaktadır. [Madde 73'e göre (TCK, 2004), soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı suçlarda şikayet süresi, mağdur ya da mağdurun ebeveynlerinin faili ve fiili öğrenmelerinden itibaren 6 ay olarak belirtilmektedir]. Madde 104/1'in, şikayete bağlı olması nedeniyle kamu görevlileri için göreviyle bağlantılı olarak öğrenildiğinde yasal bildirim zorunluluğu olmayan bir suç olduğu görülmektedir. Ayrıca, bu maddenin

1. fıkrasındaki çocuğun 15 yaşının üzerinde olması ve cebir, tehdit ve hile olmaması tanımı da bu tür olgularda yasal olarak bildirim zorunluluğu bulunmadığını göstermektedir.

Madde 104/2 ve 104/3'e göre (TCK, 2004), reşit olmayanla cinsel ilişki suçunun mağdur ile evlenme yasağı bulunan kişi tarafından işlenmesi halinde şikayet koşulu ortadan kalkmakta ve bildirim zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. [Türk Medeni Kanunu, ensest kavramını kullanmamakla birlikte kimler arasında evlenme yasağı bulunduğunu, evlenme engelleri başlığı altında hısımlık engelini tanımlayarak açıklamaktadır (Madde 129, 2001). Bu yasa maddesi, üstsoy (anne, baba, dede, büyükanne) ile altsoy (çocuklar ve torunlar) arasında; kardeşler arasında; amca, dayı, hala ve teyze ile yeğenleri arasında; kayın hısımlığı meydana getirmiş olan evlilik sona ermiş olsa bile, eşlerden biri ile diğerinin üstsoyu veya altsoyu arasında; evlat edinen ile evlatlığın, veya bunlardan biri ile diğerinin altsoyu ve eşi arasında evlenmeyi yasaklamaktadır]. Aynı şekilde cebir, tehdit ve hile ile 15 yaşını tamamlamış çocukla cinsel ilişki, çocuk cinsel istismarı (Madde 103/1b) şeklinde değerlendirilmekte ve şikayete bağlı olmayıp bildirim zorunluluğu taşımaktadır.

Bunun yanında, 15-18 yaş arasındaki ergenlerin rızalı biçimde cinsel aktivitede bulunmaları, ergenlerin risk alma davranışları arasında da bulunmaktadır. Risk alma davranışlarını içeren durumların sadece yasal boyutu olmayıp, psikolojik danışmanlar için gizliliğin dışına çıkıp çıkmamayı içeren (örneğin, ebeveynlere bilgi verme gibi) etik bir boyutunun da olduğu bilinmektedir. Psikolojik danışmanlar bu tür olguları yasal boyutuyla olduğu kadar, etik boyutuyla da ele almakta ve bu gibi durumlarda gizliliğin dışına çıkıp çıkmama konusunda risk değerlendirmesi yapmaya özen göstermektedirler.

Ülkemizde reşit olma yaşının 18 olması nedeniyle, reşit olmayanların cinsel ilişkiye rıza verme yaşının bu maddede 15 yaş üzeri olarak belirlenmesi sıkça tartışmalara neden olmaktadır. Bu maddenin 1. fıkrasındaki şikayete bağlı olma koşulu ve yaş sınırının 18

yerine 15 kabul edilmesi ülkemizin kırsal bölgelerindeki erken yaşta evliliklere, ya da kentsel bölgelerdeki ergenlerin erken yaşlardaki cinsel aktivitesine bağlanabilmektedir. Dünyanın farklı ülkelerinde de benzer kültürel nedenlerle, reşit olmayanların cinsel ilişkiye rıza verme yaşlarının genellikle 18 yaş altında olduğu ve ülkeden ülkeye, hatta aynı ülke içinde eyaletten eyalete farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Waites'in (2005) aktardığına göre, örneğin A.B.D.'nin farklı eyaletlerinde bu yaş sınırı 12 ile 18 (Kaliforniya'da 18, Hawaii'de 14) arasında değişmektedir. Yine aynı yazar bu yaş sınırının Yeni Zelanda ve Avustralya'da 16, Japonya'da 13, Güney Kore'de 13, Tayland'da 18, Güney Afrika'da 16, Hindistan'da 16, Avrupa Birliği ülkelerinde ise 12 ile 17 yaş arasında değişmekte olduğunu aktarmaktadır.

Reşit olmayanla cinsel ilişki konusu bağlamında, ülkemizde halen yaşandığı sıkça dile getirilen bir başka uygulama olan yetkili hakim veya savcı kararı olmaksızın bir kişiyi genital muayeneye göndermek veya bu muayeneyi yapmak (*Genital Muayene*, Madde 287) suçu da ele alınmalıdır. Türk Ceza Kanunu'na (2004) göre bu tür bir muayeneyi yetkili hakim veya savcı kararı olmaksızın yapan ve yaptıranlar için, üç aydan bir yıla kadar hapis cezası öngörülmektedir. Özellikle okul psikolojik danışmanlarının bu maddeye ilişkin farkındalıklarının olması, bu tür bir suçu içeren durumlardan uzak durmalarına yardımcı olabilmektedir.

Ergen Risk Alma Davranışları Bağlamında Yasalar ve Yönetmelikler

Okul psikolojik danışmanlarının gizlilikle ilgili yaşadıkları ikilemlerin bir kısmı da ergenlerin risk alma davranışlarıyla ilgili olduğundan, bu alt başlıkta ergenlerin yasalarla ve yönetmeliklerle ilgili olan risk alma davranışlarına değinilmektedir. Ergenlerin risk alma davranışlarından olan zararlı madde kullanımı konusu, yasal boyutu olması nedeniyle de önem taşımaktadır. Türk Ceza Kanunu'na (2004) göre uyuşturucu ve uyarıcı maddeleri imal etmek ve ticaretini yapmak (Madde 188); kullanılmasını kolaylaştırmak (Madde 190);

satın almak, kabul etmek, ya da bulundurmak (Madde 191) suç olarak tanımlanmaktadır. Bu suçlar, kamunun sağlığına karşı işlenmiş suçlar sınıfında yer almaktadır. Bu suçların şikayete bağlı olmayan, yani kamu adına soruşturma ve kovuşturma gerektiren suçlardan olması nedeniyle, göreviyle bağlantılı olarak bu suçların işlendiği bilgisini alan kamu görevlileri için suçu bildirme yükümlülüğü doğmaktadır (Madde 279). Bu suçların 15 yaşını tamamlamamış çocuğa karşı işlenmesi halinde (Madde 278/3), yine suçun işlendiğinden haberdar olan kişiler açısından bildirim zorunluluğu bulunmaktadır.

Ergenler arasında akıllı cep telefonları ve sosyal medya kullanımının yaygınlaşması, bir takım suçların işlenmesini de kolaylaştırmaya başlamıştır. Örneğin, izinsiz ses ve/veya görüntü kaydı almak ve daha sonra kişileri bu özel görüntülerini sosyal medyada yaymakla korkutarak şantaj yapmak (*Şantaj*, Madde 107), Türk Ceza Kanunu'nda (2004) Hürriyete Karşı Suçlar kapsamında değerlendirilmekte ve bir yıldan üç yıla kadar değişen miktarda hapis cezalarını içermektedir. Bu suçun mağdurunun 15 yaşını tamamlamamış olması ya da 15 yaşını tamamlamış olduğu halde, örneğin bu şekilde şantaj yapılarak cinsel ilişkiye zorlanması, çocuk cinsel istismarı olmakta ve bildirim zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir.

Yasal düzenlemelerden MEB Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği (2007) de, öğrencilerin risk alma davranışlarıyla ilgili maddeler barındırmaktadır. Bu yönetmeliğe göre öğrencilerin tütün mamulleri bulundurması, içmesi; okulda ya da okul dışında kumar oynaması kınama ile; kavga, darp ve yaralama olaylarına karışması okuldan kısa süreli uzaklaştırma ile; hırsızlık yapması, çete üyesi olması, bağımlılık yapan maddeleri bulundurması ve kullanması, yaralayıcı alet ya da silah bulundurması okuldan tasdiknameli uzaklaştırma ile; bağımlılık yapan maddelerin ticaretini yapması, kişilere işkence ya da cinsel istismarda bulunması, bilişim araçları ile kişi ya da kurumlarla ilgili yıkıcı, ahlak dışı, toplum değerlerine aykırı içerik, ses ve görüntüleri alması, yayması ve izlemesi örgün eğitim dışına çıkarma ile cezalandırmayı gerektirmektedir. Bu bölümde

sözü edilen durumlarla bağlantılı etik ikilemlere düşüldüğünde, alınacak etik kararlarda ilgili yasal düzenlemelere kaynak olarak başvurulması ve gerekirse hukuk müşavirliği alınması önerilmektedir.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği ile İlgili Yasal Düzenlemeler

Yasal düzenlemelerde yer alan ve hem psikolojik danışman adaylarını ve psikolojik danışmanları, hem de psikolojik danışman eğitimcilerini ilgilendiren önemli bir nokta da bilimsel araştırma ve yayın etiği konusundadır. Bilimsel araştırma ve yayın etiğinde önemli bir yer tutan aşırma (intihal) konusu, fikri mülkiyet ve bilimsel hırsızlık konusunu ilgilendirmektedir. Bu nedenle, gerek Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda (Madde 71; FSEK, 2001), gerekse Yüksek Öğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi (Madde 4; YÖK, 2013), Doçentlik Sınav Yönetmeliği (Madde 7; YÖK, 2000) ve Yüksek Öğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği (Madde 7; YÖK, 2012) gibi yasal düzenlemelerde suç olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, Yüksek Öğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'nde (Madde 4; YÖK, 2013) aşırma (intihal) ile birlikte çarpıtma, uydurmacılık, dilimleme, haksız yazarlık, tekrar yayım gibi etik olmayan durumlar da bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı durumlar olarak tanımlanmaktadır.

Yukarıda bahsi geçen yasa ve yönetmeliklerin ilgili maddeleri incelendiğinde üniversite öğrencileri, öğretim elemanları ve genel olarak her Türk vatandaşı açısından özellikle aşırma (intihal) suçu kapsamında bağlayıcı olan çeşitli türlerde ceza yaptırımlarına (yönetmeliklerde disiplin cezaları, FSEK'de hapis ve para cezası) rastlanmaktadır. Örneğin seminer, tez ve yayınlarda intihal yaptığı tespit edilen üniversite öğrencisi için bir yarıyıl eğitimden uzaklaştırma cezası uygun görülmekte, doçentlik başvurusu ile ilgili yayın değerlendirmelerinde intihal suçu işlediği tespit edilen öğretim üyesi doçentlik sınavında başarısız sayılmaktadır. Her iki örnek durumda da, bu kişiler için disiplin cezalarının yanında hukuki süreçler de yasalara uygun olarak başlatılabilmektedir.

Son yıllarda bilimsel yayın etiğini tehdit eden sahte dergiler konusu ise, henüz yasa ve yönetmeliklerde yerini almadığından istismara açık bir durum içermektedir. Akademik inceleme jürilerinde görev yapan pek çok akademisyenin, sahte dergiler konusunda bilgi sahibi olmadığı görülmektedir. Bunun sonucu olarak da, haketmeyen kişilerin akademik kadrolara atanmaları, akademik yükselme kaydetmeleri ya da akademik teşvik ödeneği almaları mümkün olmaktadır. Akademik atama ve yükselme başvuru dosyalarında sahte dergilerde çıkan yayınlara yer vermek, Türk Ceza Kanunu'na (2004) göre resmi belgede sahtecilik (Madde 204) kapsamında değerlendirilebilir. Bu suç, iki yıldan beş yıla kadar hapisle cezalandırılmaktadır. Dava sonucuna göre, kişinin bu yolla aldığı ünvanların iptali de söz konusu olabilmektedir. Yine sahte dergilerde çıkan yayınlardan alınan puanlarla akademik teşvik ödeneği alanların da benzer şekilde hapis cezalarıyla karşı karşıya kalması ve bu yolla aldığı ücretleri geri ödemesi söz konusu olabilir. Yakın zamanda ülkemizdeki bazı üniversite rektörlüklerinin, sahte dergilerde yayınlarla ve sahte kongrelere katılımlarla ilgili önlemler alma yolunda adım atmaya başladıkları gözlenmektedir.

Meslek Etiği ve Vazifede İhmal

Psikolojik danışmanlar, etik davranmanın yanı sıra, verdikleri hizmetleri yasal çerçevede sunmakla da sorumludurlar (Hermann, 2006). Bu nedenle Türk PDR Derneği üyeleri hakkında yapılacak etik ihlal şikayetlerini değerlendiren bir etik kurul oluşturmuştur (2013). Etik kurul yaptırımları dernek üyeleri açısından bağlayıcı olmakta ve dernek etik ihlal yaptığı belirlenen üyelerine uyarı, kınama, üyeliği askıya alma ve üyelikten çıkarma gibi cezalar verebilmektedir. Psikolojik danışmanların verdikleri hizmetler açısından ülkemizdeki yasalarda da çeşitli dayanaklar bulunabilmektedir. Örneğin, Gümüş ve Eren-Gümüş (2008), ülkemizde henüz bir psikolojik danışmanlar meslek odasının bulunmaması ve bu bağlamda etik kodların yasalar açısından bağlayıcı bulunmaması tartışmasına karşılık,

özel ve kamusal kurum ve kuruluşlarda verilmekte olan psikolojik danışma hizmetlerinin özel ve idari hukuk açısından yasalarda karşılık bulabileceğini belirtmektedir.

Meslek etiğiyle ilgili davalar söz konusu olduğunda, hatalı hizmet sunumu ya da vazifede ihmal (*malpractice*) A.B.D.'de mesleklerin uygulayıcılarının yasal olarak vermekle yükümlü oldukları standart hizmetleri vermede eksik kaldıklarında en fazla karşılaştıkları dava türüdür (Hermann, 2006). Danışan intiharı gibi durumlarda haklarında bu tür yüksek meblağlarda tazminat davaları açılması olasılığına karşı, A.B.D.'de özel çalışan psikolojik danışmanlar sigorta (*liability insurance*) yaptırmaktadırlar. A.B.D.'de mahkemelere yansımış ve en fazla dava konusu olmuş etik olmayan psikolojik danışman davranışları aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Corey, 1991, s. 79):

- danışanı gizliliğin sınırlılıkları konusunda uyarmama
- danışanın onayı olmaksızın gizliliğin dışına çıkma
- cinsel istismar
- yönlendirme yapmada başarısız olma
- reşit olmayan danışanlara uygun yönlendirmeleri yapmak yerine aile planlaması danışmanlığı yapmak
- açıkça ortada olan bir belirtiyi tanıyamama ve uygun yönlendirmeyi yapamama
- grupla psikolojik danışma deneyimi esnasında danışan tarafından karşılanan fiziksel yaralanmalara sebep olma
- danışma esnasında danışana sataşma ve fiziksel olarak taciz etme
- danışanın intiharı öncesinde ona gereken özeni göstermemiş olma
- şiddet içeren suçların kurbanlarını uyarmama ve korumama
- yanlış yönlendirme yaparak danışanın gereksiz yere hastanede yatmasına sebep olma

- mesleki yeterlikleri ve eğitimi konusunda asılsız beyanda bulunma
- danışanı yüzüstü bırakma
- gerekli danışan kayıtlarını tutmama
- danışana hakları ve sorumlulukları konusunda uygun bilgilendirme yapmama

Ülkemizde PDR hizmetlerine ilişkin bu tarz vazifede ihmal davalarına henüz pek rastlanmamaktadır. Ancak, yakın gelecekte meslek etiğinin artan bir önem kazanacağı ve psikolojik danışma hizmetlerinin alıcılarının da bu konuda farkındalık kazanacakları düşünülmektedir. Buna bağlı olarak gerek toplumun, gerekse mesleğin uygulayıcılarının hem meslek etiğine, hem de yasal düzenlemelere olan bağlılık ve duyarlılıklarının artması beklenmektedir. Psikolojik danışmanların özellikle çalıştıkları belirli alanla ilgili yasal düzenlemeler hakkında araştırma yaparak bilgi sahibi olmaları, hak ve sorumlulukları konusunda bilinçlenmeleri gerekmektedir.

Konu Sonu Alıştırmaları

Aşağıdaki soruları, bu bölümde verilen kuramsal bilgiler ışığında tartışıp, değerlendiriniz:

- Çocuğa yönelik cinsel istismarın zorunlu bildirimi açısından psikolojik danışmanlar nasıl bir yasal sorumluluk taşımaktadır? İdareciler, öğretmenler, veliler ve toplumun geneli açısından ne gibi yasal sorumluluklar bulunmaktadır?
- Çocuğa yönelik cinsel istismar konusunda bildirim yapmak için hangi kurumlara başvuru yapılmalıdır?
- Psikolojik danışmanlar, psikolojik danışman adayları ve psikolojik danışman eğitimcileri için intihal suçu açısından hangi yasal düzenlemeler bağlayıcı olmaktadır?

Örnek Durumlar

- Zeynep, bir lisede psikolojik danışman olarak görev yapmaktadır. Danışma esnasında öğrencisinin zararlı madde kullandığını öğrenmiştir. Zeynep'in yerinde olsanız bu durumda ne yapardınız?
- Can, bir ilkokulda görev yapan bir psikolojik danışmandır. Danışma esnasında bir danışanının cinsel istismara maruz kaldığını öğrenmiştir. Can bu durumda hem meslek etiği, hem de yasalar gereği nasıl bir yol izlemelidir?
- Ege, PDR 4. sınıf öğrencisidir. Ege'nin bir dersinde araştırma yaparak ödev hazırlaması gerekmiş, Ege de Internet'te bulduğu bir makaleyi kendisi hazırlamış gibi göstererek dersin öğretim elemanına teslim etmiştir. Bu durum ortaya çıktığında Ege hangi yasal düzenlemelere göre ne gibi cezalarla karşı karşıya kalabilir?

KAYNAKÇA

Abramovitch, H. (2007). Stimulating ethical awareness during training. *Journal of Analytical Psychology,* 52, 449-461.

American Counseling Association (1995). *1995 ACA Code of Ethics and Standards of Practice.* American Counseling Association. 9 Mayıs, 2018 tarihinde indirildi. http://www.counseling.org/resources/library/ACA%20Archive/Code%20of%20Ethics%201995.pdf

American Counseling Association (2005). *2005 ACA Code of Ethics.* American Counseling Association. 8 Mayıs, 2018 tarihinde indirildi. http://www.counseling.org/Resources/CodeOfEthics/TP/Home/CT2.aspx

American Counseling Association (2008). *Etik Vaka Çözümü Yarışması Birincisi.* 8 Ekim, 2009 tarihinde indirildi. www.counseling.org/Files/FD.ashx?guid=04bba111-5b1c-4abb

American Counseling Association (2014). *2014 ACA Code of Ethics.* American Counseling Association. 9 Mayıs 2018 tarihinde indirildi. http://www.counseling.org/docs/ethics/2014-aca-code-of-ethics.pdf?sfvrsn=4

American Psychiatric Association. (2013). *The principles of medical ethics with annotations especially applicable to psychiatry.* 14 Mayıs, 2018 tarihinde indirildi. https://www.vpul.upenn.edu/caps/files/ethics-principlesMD-2010_1344281377.pdf

American Psychological Association. (1953). *Ethical standards of psychologists.* APA: Washington, D. C.

American Psychological Association. (2017). *Ethical principles of psychologists and code of conduct.* 6 Nisan, 2018 tarihinde indirildi. https://www.apa.org/ethics/code/ethics-code-2017.pdf

American School Counselor Association. (2016). *Ethical standards for school counselors revised*. ASCA. 1 Nisan, 2018 tarihinde indirildi. https://www.schoolcounselor.org/asca/media/asca/Ethics/EthicalStandards2016.pdf

American School Counselor Association. (2018). *13 Reasons Why Netflix Series: How school counselors can help*. 9 Ekim, 2018 tarihinde indirildi. https://www.schoolcounselor.org/school-counselors/professional-development/learn-more/13-reasons-why-resources

Anderson, S. K. (2009). A proactive approach to teaching ethics from the inside out. *Career Planning and Adult Development Journal*, *25*, 1, 134-146.

Anderson, S. K. ve Handelsman, M. M. (2013). A positive and proactive approach to the ethics of the first interview. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 43, 3-11. doi: 0.1007/s10879-012-9219-3

Anderson, R. D. ve Price, G. E. (2001). Expriential groups in counselor education: student attitudes and instructor participation. *Counselor Education & Supervision,* 41, 111-119.

Astramovitch, R. L. ve Coker, K. (2007). Program evaluation: The accountability bridge model for counselors. *Journal of Counseling & Development,* 85, 2, 162-172.

Atanasov, K. G. (2016). *A phenomenological study of the lived experiences of high school counselors involved in determining serious and foreseeable harm in cases of student substance abuse.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Williamsburg, VA: College of William and Mary. doi: 10.21220/W49G67.

Australian Psychological Society. (2007). *APS Code of ethics.* 14 Mayıs, 2018 tarihinde indirildi. https://www.psychology.org.au/getmedia/67370669-e701-4b1d-9ef9-c5b8e0011da8/Code-of-Ethics-APS.pdf

Aydın, G. M. (2000). Western models of counseling and psychotherapy within Turkey: Crossing cultural boundaries. *Counseling Psychologist,* 28, 2, 281-298.

Baer, B. E. ve Murdock, N. L. (1995). Nonerotic dual relationships between therapists and clients: The effect of sex, theoretical orientation, and interpersonal boundaries. *Ethics & Behavior,* 5, 2, 131-145.

Bashe, A., Anderson, S. K., Handelsman, M. M., ve Klevansky, R. (2007). An acculturation model for ethics training: The ethics autobiography and beyond. *Professional Psychology: Research and Practice*, 38, 60-67. doi: 10.1037/0735-7028.38.1.60

Beauchamp, T. L. ve Childress, J. F. (2001). *Principles of biomedical ethics*. 5. Baskı. Oxford: Oxford University Press. 1 Ekim, 2014 tarihinde indirildi. http://books.google.com.tr/books?id=_14H7MOw1o4C&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Beall, J. (2013). Predatory publishing is just one of the consequences of gold open Access. *Learned Publishing*, 26, 79-84. doi: 10.1087/20130203

Beall, J. (2017). Predatory journals, peer review, and education research. *New Horizons in Adult Education & Human Resource Development,* 29, 1, 54-58. doi: 10.1002/nha3.20173

Beall, J. (2018). Predatory journals exploit structural weaknesses in scholarly publishing. *4open,* 1, 1. doi: 10.1051/fopen/2018001

Benjamin, B. E. ve Sohnen-Moe, C. (2004). *The ethics of touch: The hands-on practitioner's guide to creating a professional, safe, and enduring practice*. NY: Lippincott Williams & Wilkins.

Betan, E. J. (1997). Toward a hermeneutic model of ethical decision making in clinical practice. *Ethics & Behavior,* 7, 4, 347-365.

Biaggio, M., Paget, T. L. ve Chenoweth, M. S. (1997). A model for ethical management of faculty-student dual relationships. *Professional Psychology: Research and Practice,* 28, 2, 184-189.

Bodenhorn, N. (2006). Exploratory study of common and challenging ethical dilemmas experienced by professional school counselors. *Professional School Counseling*, 10, 2, 195-202.

Borchert, C. ve Boczar, J. (2016*).* Scholarly publishing literacy: Reaching our researchers. *Digital Scholarship Services Faculty and Staff Publications*, 1. 24 Kasım, 2018 tarihinde indirildi.

Borders, L. D. ve Brown, L. L. (2005). *The new handbook of counseling supervision.* 2. Baskı. NY: Routledge.

Bowman, V. E. ve Hatley, L. D. (1995). Faculty-student relationships: The dual role controversy. *Counselor Education & Supervision,* 34, 3, 232-242.

Bradley, L. J. ve Kottler, J. A. (2000). Overview of counselor supervision. Bradley, L. J. ve Ladany, N. *Counselor Supervision: Principles, Process, and Practice* (Bölüm 1). NY: Taylor & Francis.

British Association for Counselling and Psychotherapy. (2016). *Ethical framework for the counselling professions*. 14 Mayıs, 2018 tarihinde indirildi. https://www.bacp.co.uk/events-and-resources/ethics-and-standards/ethical-framework-for-the-counselling-professions/

British Psychological Society. (2009). *Code of ethics and conduct.* 14 Mayıs, 2018 tarihinde indirildi. https://www1.bps.org.uk/system/files/user-files/Division%20of%20Clinical%20Psychology/public/Code%20of%20Ethics%20and%20Conduct%20%282009%29.pdf

Buchanan, D. K. (2011). *A comparative analysis of school counselors' and school principals' perceptions of school counselors' activities*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Tennessee. 21 Ekim, 2014 tarihinde indirildi. http://trace.tennessee.edu/utk_graddiss/1170

Canadian Counselling and Psychotherapy Association. (2014). *Code of ethics.* 14 Mayıs, 2018 tarihinde indirildi. https://www.ccpa-accp.ca/wp-content/uploads/2014/10/CodeofEthics_en.pdf

Ceza Muhakemesi Kanunu. (2004). *Ceza Muhakemesi Kanunu*. 30 Aralık, 2018 tarihinde indirildi. http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5271.pdf

Craig, E. (1998). *Routledge encyclopedia of philosophy*. N.Y.: Routledge.

Chan, F., Leahy, M. J., Saunders, J. L., Tarvydas, V. M., Ferrin, J. M. ve Lee, G. (2003). Training needs of certified rehabilitation counselors for contemporary practice. *Rehabilitation Counseling Bulletin,* 46, 2, 82-91.

Clarke, P. J. (2002). *Examining philosophy and ethics: Answers for A level.* Gloucestershire, UK: Nelson Thornes.

Coll, K. M. (1993). Student attitudinal changes in a counseling ethics course. *Counseling & Values,* 37, 3, 165-171.

Costin, A. (2006). Students who self-injure: School counselor ethical and legal considerations. *Professional School Counseling*, 10, 2, 203-209.

Corey, G. (1991). *Theory and practice of counseling and psychotherapy*. CA: Brooks/Cole Publishing Company.

Corey, G. (2008). *Psikolojik danışma, psikoterapi kuram ve uygulamaları*. (Çeviren: Tuncay Ergene). Ankara: Mentis Yayınları.

Corey, G., Schneider Corey, M. ve Callanan, P. (2005). An approach to teaching ethics courses in human services and counseling. *Counseling & Values,* 49, 3, 193-207.

Corey, G., Schneider Corey, M. ve Callanan, P. (2007). *Issues and ethics in the helping professions.* 7. Baskı. CA: Thomson Brooks/Cole.

Cottone, R. R. (2001). A social constructivism model of ethical decision making in counseling. *Journal of Counseling & Development,* 79, 39-45.

Cottone, R. R. ve Claus, R. E. (2000). Ethical decision making models: A review of the literature. *Journal of Counseling & Development,* 78, 3, 275-283.

Council for Accreditation of Counseling and Related Educational Programs. (2016). *2016 standards.* 1 Nisan, 2018 tarihinde indirildi. http://www.cacrep.org/for-programs/2016-cacrep-standards/

Counseling Today. (2013). *Resolution of EMU case confirms ACA Code of Ethics, counseling profession's stance against client discrimination*. 1 Ekim, 2014 tarihinde indirildi. http://ct.counseling.org/2013/01/resolution-of-emu-case-confirms-aca-code-of-ethics-counseling-professions-stance-against-client-discrimination/

Counseling Today. (2014). *A living document of ethical guidance*. 3 Ekim, 2014 tarihinde indirildi. http://ct.counseling.org/2014/05/a-living-document-of-ethical-guidance/

Çetinkaya, R. S. (2008). *A comparison between current counseling ethics in Turkey and the United States.* International Congress of Counseling, Sözlü Bildiri, İstanbul, Türkiye.

Çetinkaya, R. S. (2015a). Ethical judgments of counselors: Results from a Turkish sample. *Ethics & Behavior*, 25, 5, 400-417. doi: 10.1080/10508422.2014.941981

Çetinkaya, R. S. (2015b). Counseling ethics education at Turkish universities in a European context: A content analysis of Bologna Process Ethical and Legal Issues in Counseling course syllabi. *7. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi*, Tam Metin Bildiri, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye.

Çetinkaya, R. S. (2015c). Turkish school counselors' experiences of reporting child sexual abuse: A brief report. *Journal of Child Sexual Abuse*, 24, 8, 908-921. doi: 10.1080/10538712.2015.1084072

Çetinkaya, R. S. (2015d). Ethical dilemmas of Turkish counselors: A critical incidents study. *British Journal of Guidance & Counselling*, 43, 4, 476-491. doi: 10.1080/03069885.2014.987726 (SSCI)

Çetinkaya, R. S. (2017). A combined approach to teaching counselling ethics: A preliminary study. *British Journal of Guidance & Counselling*, Online First. doi: 10.1080/03069885.2017.1379594

Çetinkaya, R. S. (2018a). Meslek etiği eğitimine pozitif bir yaklaşım: Kültürleştirme modeli. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 45, 74-87.

Çetinkaya, R. S. (2018b). Turkish student counsellors' perceptions of ethicality: A brief report. *International Journal for the Advancement of Counselling*, Online First. doi: 10.1007/s10447-018-9358-7

Çetinkaya, R. S. (2018c). Confidentiality of adolescent risk-taking behaviors: A survey of Turkish school counselors. *Ethics & Behavior*. Online First. doi: 10.1080/10508422.2018.1469089

Dana, R. H. (2005). *Multicultural assessment: Principles, applications, and examples*. NY: Routledge.

Davis, A. H. (1997). The ethics of caring: A collaborative approach to resolving ethical dilemmas. *Journal of Applied Rehabilitation Counseling,* 28, 1, 36-41.

Davis, D. C. ve Humphrey, K. M. (2000). *College counseling: Issues and strategies for a new millennium*. VA: ACA.

Demir, S. B. (2018a). Predatory journals: Who publishes in them and why? *Journal of Informatics, 12,* 1296-1311. doi: 10.1016/j.joi.2018.10.008

Demir, S. B. (2018b). Scholarly databases under scrutiny. *Journal of Librarianship and Information Science*. Online First. 1-11. doi: 10.1177/0961000618784159

Demir, S. B. (2018c). A mixed-methods study of the ex post funding incentive policy for scholarly publications in Turkey. *Journal of Scholarly Publishing, 49*(4), 453-476. doi: 10.3138/jsp.49.4.05

Demir, S. B. (2018d). Pros and cons of the financial support policy for Turkish researchers. *Scientometrics, 116,* 2053-2068. doi: 10.1007/s11192-018-2833-4

Devlet Memurları Kanunu (1965). *Devlet Memurları Kanunu.* 19 Nisan, 2018 tarihinde indirildi. http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/388.html

Dewey, J. (1910). *How we think.* Boston: Heath & Co. 8 Mayıs, 2018 tarihinde indirildi. https://archive.org/details/howwethink000838mbp

Doğan, S., Ercan, E., Koç, İ., Topkaya, N. ve Meydan, B. (2009). *Psikolojik danışma ve rehberlikte etik ve yasal konular dersi öğretme-öğrenme süreçleri: Ege Üniversitesi örneği.* 10. Ulusal PDR Kongresi, Sözlü Bildiri, Çukurova Üniversitesi.

Doğan, S. ve Ergüner-Tekinalp, B. (2002). *Lisans düzeyinde "Meslek sorunları ve Ahlak İlkeleri" dersinin kapsam ve işlenişi: Gazi Üniversitesi örneği.* YÖRET Psikolojik Danışmanlıkta Etik Sempozyumu, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, Türkiye.

Domino, G. ve Domino, M. L. (2006). *Psychological Testing: An introduction.* Cambridge: Cambridge University Press.

Downs, L. (2003). A preliminary survey of relationships between counselor educators' ethics education and ensuing pedagogy and responses to attraction with counseling students. *Counseling & Values,* 48, 2-13.

Dufrene, R. L. (2000). *Designing and validating a measure of ethical orientation of counselors: The Ethical Decision Making Scale-Revised (EDMS-R)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. MS: Community Counseling, Mississippi State University.

Dufrene, R. L. ve Glosoff, H. L. (2004). The Ethical Decision Making Scale-Revised. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 37, 2-14.

Eraut, M. (1994). *Developing professional knowledge and competence.* NY: Taylor & Francis, Routledge.

Erdem, A.R. (2012). Bilim insanı yetiştirmede etik eğitimi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2, 1, 25-32. doi: 10.5961/jhes.2012.030

Erdur-Baker, Ö. ve Çetinkaya, E. (2007). Etik: Davranışta kırılma noktası. Özyürek, R., Korkut-Owen, F. ve Owen, D. *Gelişen psikolojik danışma ve rehberlik: Meslekleşme sürecindeki ilerlemeler* (Cilt 1, Bölüm 9). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Eren-Gümüş, A. ve Gümüş, M. A. (2009). Bilgilendirilmiş onay: Psikolojik danışma sürecinin yasal ve etik yükümlülükleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4, 31, 69-79.

Erickson, S. H. (2001). Multiple relationships in rural counseling. *The Family Journal: Counseling & Therapy for Couples & Families,* 9, 3, 302-304.

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu. (2001). *Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu*. 9 Mayıs, 2018 tarihinde indirildi. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/7981_5846.html

Fisher, C. B. (2009). *Decoding the ethics code: A practical guide for psychologists*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications. 26 Ağustos, 2017 tarihinde indirildi. http://www.sagepub.com/upm-data/49938_ch_1.pdf

Fitzgerald, D. W., Marotte, C., Verdier, R. I., Johnson, W. D ve Pape, J. W. (2002). Comprehension during informed consent in a less-developed country. *Lancet,* 360, 9342, 1301-1302.

Flanagan, J. C. (1954). The critical incident technique. *Psychological Bulletin*, 51, 4, 327-358.

Forrester-Miller, H. ve Davis, T. (1996). *A practitioner's guide to ethical decision making.* 9 Mayıs, 2018 tarihinde indirildi. www.counseling.org/resources/pracguide.htm

Foster, D. ve Black, T. G. (2007). An integral approach to counseling ethics. *Counseling & Values,* 51, 221-234.

Francis, P. C. ve Dugger, S. M. (2014). Professionalism, ethics, and value-based conflicts in counseling: An introduction to the special section. *Journal of Counseling & Development*, 92, 2, 131-134. doi: 10.1002/j.1556-6676.2014.00138.x

Freudenberger, H. J. (1974). Staff burnout. *Journal of Social Issues*, 30, 159-165.

Furr, S. R. ve Barret, B. (2000). Teaching group counseling skills: Problems and solutions. *Counselor Education & Supervision,* 40, 2, 94-104.

Garcia, J. G., Cartwright, B., Winston, S. M. ve Borzuchowska, B. (2003). A transcultural integrative model for ethical decision making in counseling. *Journal of Counseling & Development,* 81, 3, 275-268-277.

Gerig, M. S. (2004). Receiving gifts from clients: Ethical and therapeutic issues. *Journal of Mental Health Counseling,* 26, 3, 199-210.

Gibson, W. T. ve Pope, K. S. (1993). The ethics of counseling: A national survey of certified counselors. *Journal of Counseling & Development,* 71, 330-336.

Glosoff, H. L. ve Kocet, M. M. (2005). *Highlights of the 2005 ACA code of ethics.* 21 Şubat, 2009 tarihinde indirildi. http://www.counseling.org

Glosoff, H. L., Herlihy, B. ve Spence, E. B. (2000). Privileged communication in the counselor- client relationship. *Journal of Counseling & Development,* 78, 4, 454-462.

Glosoff, H. L. ve Pate, R. H. (2002). Privacy and confidentiality in school counseling. *Professional School Counseling,* 6, 20-27.

Gottlieb, M. C. (1994). Ethical decision making, boundaries, and treatment effectiveness: A reprise. *Ethics & Behavior*, 4, 3, 287–293.

Gottlieb, M. C. (2006). A template for peer ethics consultation. *Ethics & Behavior,* 16, 2, 151-162.

Gregoire, J. ve Jungers, C. (2007*). The counselor's companion: What every beginning counselor needs to know*. New York, NY: Routledge.

Gutheil, T. G. ve Brodsky, A. (2008) *Preventing boundary violations in clinical practice.* NY: Guilford Press.

Gümüş, M. A. ve Eren-Gümüş, A. (2008). Psikolojik danışmanın psikolojik danışma sözleşmesine dayalı hukuksal sorumluluğu. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 41, 1, 275-297.

Hakim ve Savcılar Yüksek Kurulu. (2012). Çocuk İzlem Merkezi yönetim ve koordinasyon kurulu toplantı karar tutanağı. 1 Ekim, 2014 tarihinde indirildi. http://www.hsyk.gov.tr/Mevzuat/Duyurular/cocuk-izlem-merk-cim-koord-topl-tutnk.pdf

Handelsman, M. M., Gottlieb, M. C., ve Knapp, S. (2005). Training ethical psychologists: An acculturation model. *Professional Psychology: Research and Practice*, *36,* 59-65. doi: 10.1037/0735-7028.36.1.59

Harris, S. E.; Robinson, K., ve Sharon, E. (2014). Social networking and professional ethics: Client searches, informed consent, and disclosure. *Professional Psychology: Research and Practice,* 45, 1, 11-19. doi: 10.1037/a0033478

Hattie, J. A., Myers, J. E. ve Sweeny, T. J. (2004). A factor structure of wellness: Theory, assessment, analysis, and practice. *Journal of Counseling & Development,* 82, 354-364.

Henriksen, R. ve Trusty, J. (2005). Ethics and values as major factors related to multicultural aspects of counselor preparation. *Counseling and Values,* 49, 3, 180-192.

Herlihy, B. ve Corey, G. (2006). *ACA ethical standards case book.* 6. Baskı. VA: ACA.

Herlihy, B. ve Dufrene, R. L. (2011). Current and emerging ethical issues in counseling: A Delphi study of expert opinions. *Counseling & Values*, 56, 1-2, 10-24.

Hermann, M. A. (2006). The relationship between law and ethics. Herlihy, B. ve Corey, G. *ACA ethical standards case book*. 6. Baskı, ss. 247-257. VA: ACA.

Hermann, D. H. J. (2001). Lessons taught by Miss Evers' Boys: The inadequacy of benevolence and the need for legal protection of human subjects in medical research. *Journal of Law & Health,* 147-163. 6 Mayıs, 2018 tarihinde indirildi. https://pdfs.semanticscholar.org/0dda/bb6272202cd2e243d381293d5ee3d0d7d19e.pdf

Hermann, M. A. ve Finn, A. (2002). An ethical and legal perspective on the role of school counselors in preventing violence in schools. *Professional School Counseling*, 6, 1, 46-54.

Hermansson, G. (1997). Boundries and boundary management in counselling: The never-ending story. *British Journal of Guidance & Counselling,* 25, 2, 133-146.

Hill, A. L. (2004). Ethical analysis in counseling: A case for narrative ethics, moral visions, and virtue ethics. *Counseling & Values,* 48, 131-148. doi: 10.1002/j.2161-007X.2004.tb00240.x

Hill, G. (2001). *A-level psychology through diagrams.* Oxford: Oxford University Press.

Hill, M., Glaser, C. ve Harden, J. (1998). A feminist model for ethical decision making. *Women & Therapy: A Feminist Quarterly,* 21, 3, 101-121.

Hobbs, N. (1948). The development of a code of ethical standards for psychology. *American Psychologist, 3,* 80-84.

Hoff, L. A., Hallisey, B. ve Hoff, M. (2009). *People in Crisis: Clinical and Diversity Perspectives*. 6. Baskı. NY: Taylor & Francis CRC Press.

Home Office, United Kingdom. (2018). *Reporting and acting on child abuse and neglect: Summary of consultation responses and Government action.* 14 Kasım, 2018 tarihinde indirildi. http://data.parliament.uk/DepositedPapers/Files/DEP2018-0224/Reporting_child_abuse_and_neglect_-_response_to_consultation.pdf

Hooley, T. (2016). Education, ethics and experience: Essays in honour of Richard Pring. *British Journal of Guidance & Counselling*, 44, 4, 484-485. doi: 10.1080/03069885.2016.1199848

Houser, R., Wilczenski, F. L. ve M. A. Ham. (2006). *Culturally relevant ethical decision-making in counseling.* CA: SAGE.

Hursthouse, R. (1999). *On virtue ethics.* Oxford: Oxford University Press.

Isaacs, M. L. ve Stone, C. (1999). School counselors and confidentiality: Factors affecting professional choices. *Professional School Counseling*, 2, 4, 258-266.

İş Kanunu. (2003). İş Kanunu. 19 Nisan, 2018 tarihinde indirildi. http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf

Ivey, A. E. (2007). *Intentional interviewing and counseling.* 7. Baskı. CA: Brooks/Cole Publications Co.

Jackson-Sanford, D. (2006). *A qualitative study of mandatory continuing professional education and its effects on professionalism and standards of practice for licensed clinical professional counselors*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. University of Idaho: Idaho.

Jacob, S. ve Hartshorne, T. S. (2007). *Ethics and law for school psychologists*. 5. Baskı. N.J.: John Wiley & Sons.

Jenkins, P., ve Palmer, J. (2012). 'At risk of harm?' An exploratory survey of school counsellors in the UK, their perceptions of confidentiality, information sharing and risk management. *British Journal of Guidance & Counselling,* 40, 545-559. doi: 10.1080/03069885.2012.718732

Jordan, A. E. ve Meara, N. M. (1990). Ethics and the professional practice of psychologists: The role of virtues and principles. *Professional Psychology: Research and Practice,* 21, 2, 107-114.

Kerridge, I., Lowe, M. ve McPhee, J. (2005). *Ethics and law for the health professions.* 2. Baskı. Sydney: The Federation Press.

Kimber, M. ve Campbell, M. (2013). Exploring ethical dilemmas for principals arising from role conflict with school counsellors. *Educational Management Administration Leadership*, 209-227. doi: 10.1177/1741143213499259

Kitchener, K. S. (1984). Intuition, critical evaluation and ethical principles: The foundation for ethical decisions in counseling psychology. *The Counseling Psychologist,* 12, 43-55.

Kitchener, K. S. (1986). Teaching applied ethics in counselor education: An integration of psychological processes and philosophical analysis. *Journal of Counseling & Development*, 64 (5), 306-310. doi: 10.1002/j.1556-6676.1986.tb01117.x

Kohlberg, L. (1984). *The psychology of moral development.* CA: Harper & Row.

Kolay-Akfert, S. (2012). Ethical dilemmas experienced by psychological counsellors working at different institutions and their attitudes and behaviours as a response to these dilemmas. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 12, 3, 1791-1812. 25 Ağustos, 2017 tarihinde indirildi. https://edam.com.tr/kuyeb/pdf/en/9fb9ffe028976aad73cee865316f1b87erten.pdf

Kolbert, J. B., Morgan, B. ve Brendel, J. M. (2002). Faculty and student perceptions of dual relationships within counselor education: A qualitative analysis. *Counselor Education & Supervision,* 41, 193-206.

Koocher, G. P. (2008). Ethical challenges in mental health services to children and families. *Journal of Clinical Psychology,* 64, 5, 601-612.

Koocher, G. P. ve Keith-Spiegel, P. (1998). *Ethics in psychology: Professional standards and cases*. 2. Baskı. NY: Oxford University Press.

Krumboltz, J.D. (1974). An accountability model for counselors. *Personnel and Guidance Journal,* 52, 639-646.

Kultgen, J. H. (1991). *Ethics and professionalism.* İkinci Baskı. PA: University of Pennsylvania Press.

Lamb, D. H., Catanzaro, S. J. ve Moorman, A. S. (2003). Psychologists reflect on their sexual relationships with clients, supervisees, and students: Occurrence, impact, rationales and collegial intervention. *Professional Psychology: Research & Practice,* 34, 1, 102-107.

Lamb, D. H.; Woodburn, J. R.; Lewis, J. T., Strand, K. K.; Buchko, K. J., ve Kang, J. R. (1994). Sexual and business relationships between therapists and former clients. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training,* 31, 2, 270-278.

Lambie, G. W., Ieva, K. P., ve Mullen, P. R. (2013). Graduate counseling students' learning, development, and retention of knowledge. *Journal of the Scholarship of Teaching and Learning*, 13, 4. 8 Mayıs, 2018 tarihinde indirildi. http://josotl.indiana.edu/article/view/3284

Lambie, G. W. Ieva, K. P., ve Ohrt, J. H. (2012). Impact of a counseling ethics course on graduate students' learning and development, *International Journal for the Scholarships of Teaching and Learning*, 6, 1. 9 Mayıs, 2018 tarihinde indirildi. http://digitalcommons.georgiasouthern.edu/ij-sotl/vol6/iss1/12

Lambie, G. W., Ieva, K. P., Mullen, P. R., ve Hayes, B. G. (2011). Ego development, ethical decision-making, and legal and ethical knowledge in school counselors. *Journal of Adult Development*, 18, 1, 50-59.

Lazarus, A. A. (1994). How certain boundaries and ethics diminish therapeutic effectiveness. *Ethics & Behavior*, 4, 3, 255-261.

Lazovsky, R. (2008). Maintaining confidentiality with minors: Dilemmas of school counselors. *Professional School Counseling*, 11, 5, 335-346.

Levesque, R. J. R. (2014). *Encyclopedia of adolescence.* Bloomington, IN: Springer.

Llyod-Hazlett, J., M. S. Moyer, ve Sullivan, J. R. (2017). Adolescent risk-taking behaviors: When do student counselors break confidentiality? *Journal of Child & Adolescent Counseling.* Online First. doi: 10.1080/23727810.2017.1381934

Levy, C. S. (1972). The context of social work ethics. *Social Work,* 17, 95-101.

Loue, S. (2000). *Textbook of research ethics: Theory and practice.* NY: Springer Publishing Company.

Luepker, L. N., ve Norton, L. (2003). *Record keeping in psychotherapy and counseling: Protecting confidentiality and the professional relationship*. NY: Taylor & Francis, Psychology Press.

Luke, M., Goodrich, K., ve Gilbride, D. (2013a). Intercultural model of ethical decision making: Addressing worldview dilemmas in school counseling. *Counseling & Values*, *58*, 2, 177-194. doi: 10.1002/j.2161-007X.2013.00032.x

Luke, M., Goodrich, K., ve Gilbride, D. (2013b). Testing the intercultural model of ethical decision making with counselor trainees. *Counselor Education & Supervision*, 52, 3, 222-234. doi: 10.1002/j.1556-6978.2013.00039.x

Mappes, D. C., Robb, G. P. ve Engels, D. W. (1985). Conflicts between ethics and law in counseling and psychotherapy. *Journal of Counseling & Development,* 64, 246-252.

Maslach, C. (1982). *Burnout: The cost of caring.* Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.

May, L. (1996). *The socially responsive self: Social theory and professional ethics*. IL: The University of Chicago Press.

May, W. F. (1994). The virtues in a professional setting. Fulford, K. W. M., Gillett, G., Soskice, J. M. *Medicine and moral reasoning.* (Bölüm 7, ss. 75-90). NY: Cambridge University Press.

Meara, N. M., Schmidt, L. D. ve Day, J. D. (1996). Principles and virtues: A foundation for ethical decisions, policies and character. *The Counseling Psychologist,* 24, 4-77.

Merta, R. J. ve Sisson, J. A. (1991). The experiential group: An ethical and professional dilemma. *The Journal for Specialists in Group Work*, 16, 4, 236-245. doi: 10.1080/01933929108416158

Milli Eğitim Bakanlığı. (2007). *Okullarda güvenli ortamın sağlanmasına yönelik koruyucu ve önleyici tedbirlerin alınılmasına ilişkin işbirliği protokolü*. 1 Ekim, 2014 tarihinde indirildi. http://ankara.meb.gov.tr/egitim/okulpolisi.html

Milli Eğitim Bakanlığı. (2007). *Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği.* 1 Nisan, 2018 tarihinde indirildi. http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/02/06/972735/dosyalar/2015_03/21104702_08023339_odulvedisiplinyonetmeligi.pdf

Milli Eğitim Bakanlığı. (2017). *Okullarda Sosyal Medyanın Kullanılması Genelgesi.* 9 Mayıs, 2018 tarihinde indirildi. http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1833.pdf

Mills, J. (2005). On moral countertransference. *Psychoanalytic Studies*, 2, 3, 236-248.

Moleski S. M. ve Kiselica, M. S. (2005). Dual relationships: A continuum ranging from the destructive to the therapeutic. *Journal of Counseling & Development,* 83, 3-11.

Sullivan, J. ve Moyer, M. (2008). Student risk-taking behaviors: When do school counselors break confidentiality? *Professional School Counseling*, 11, 4, 236-245.

Moyer, M. S., Sullivan, J. R.,ve Growcock, D. (2012). When is it ethical to inform administrators about student risk-taking behaviors?: Perceptions of school counselors. *Professional School Counseling*, 15, 3, 98-109.

Mozdziers, G. J., Peluso, P. R. ve Lisiecki, J. (2009). *Principles of counseling and psychology.* NY: Routledge.

Murphy, T. F. (2004). Case studies in biomedical research ethics. MA: MIT Press.

Neukrug, E. S. ve Milliken, T. (2011). Counselors' perceptions of ethical behaviors. *Journal of Counseling & Development*, 89, 206-216.

Nigro, T. (2004). Counselors' experiences with problematic dual relationships. *Ethics & Behavior,* 14, 1, 51-64.

Nigro, T., ve Uhlemann, M. (2004). Dual relationships in counselling: A survey of British Columbian counsellors. *Canadian Journal of Counselling*, 38, 1, 36-53.

O'Donohue, W. T. ve Ferguson, K. E. (2003*). Handbook of professional ethics for psychologists: issues, questions, and controversies.* CA: SAGE.

O'Donohue, W. T., Benuto, L. T., ve Tolle, L. W. (2014). *Handbook of adolescent health psychology.* New York, NY: Springer.

Özerkmen, N. (2004). Ahiliğin tarihsel-toplumsal temelleri ve temel toplumsal fonksiyonları - Sosyolojik yaklaşım. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44, 2, 57-78. 9 Mayıs, 2018 tarihinde indirildi. http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/916/11414.pdf

Pack-Brown, S. P. ve Braun Williams, C. (2003). *Ethics in a multicultural context.* NY: SAGE.

Pack-Brown, S. H., Thomas, T. L. ve Seymour, J. M. (2008). Infusing professional ethics into counselor education programs: A multicultural/ social justice perspective. *Journal of Counseling & Development,* 86, 296-302.

Parsons, R. D., ve Dickinson, K. L. (2017). *Ethical practice in human services: From knowing to being.* Thousand Oak, CA: SAGE Publications.

Pearson, B. ve Piazza, Nick. (1997). Classification of dual relationships in the helping professions. *Counselor Education & Supervision*, 37, 2, 89-99.

Ponterotto, J. G., Casas, M. J., Suzuki, L. A. ve Alexander, C. M. (2001). *Handbook of multicultural counseling.* 2. Baskı. NY: SAGE.

Pedersen, P. B. (1997) The cultural context of the American Counseling Association code of ethics. *Journal of counseling & Development,* 76, 23-28.

Pedersen, P. B., Draguns, J. G., Lonner, W. J. ve Trimble, J. E. (2002). *Counseling across cultures.* 5. Baskı. NY: SAGE.

Pope, K. (1991). Dual relationships in psychotherapy. *Ethics & Behavior,* 1, 1, 21-34.

Pope, K. S. ve Keith-Spiegel, P. (2008). A practical approach to boundaries in psychotherapy: Making decisions, bypassing blunders, and mending fences. *Journal of Clinical Psychology,* 64, 5, 638-652.

Pope, K. S., Keith-Spiegel, P., ve Tabachnick, B. G. (2006). Sexual attraction to clients: The human therapist and the (sometimes) inhuman training system. *Training and Education in Professional Psychology,* 2, 96-111.

Pope, K. S. ve Vasquez, M J. T. (2007). *Ethics in psychotherapy and counseling: A practical guide.* NJ: John Wiley & Sons.

Pope, K. S. ve Vetter, V. A. (1992). Ethical dilemmas encountered by members of the American Psychological Association: A national survey. *American Psychologist*, 47, 3, 397-411.

Rest, J. R. (1984). Research on moral development. Implications for training counseling psychologists. *Counseling Psychologist,* 12, 19-29.

Ridley, C. R., Liddle, M. C., Hill, C. L. ve Li, L. C. (2001). Ethical decision making in multicultural counseling. Ponterotto, J. G., Casas, J. M. ve Alexander, C. M. *Handbook of multicultural counseling* (Bölüm 2, Kısım 14, 165-188). CA: SAGE.

Robinson, S. E. ve Gross, D. R. (1986). Counseling research: Ethics and issues. *Journal of Counseling & Development,* 64, 331-333.

Robson, M., Cook, P., Hunt, K., Alred, G. ve Robson, D. (2000). Towards ethical decision-making in counseling research. *British Journal of Guidance & Counseling,* 28, 4, 533-547.

Ruacan, Ş. (2005). Bilimsel araştırma ve yayınlarda etik ilkeler. *Gazi Tıp Dergisi*, 16, 4, 147-149

Salisbury, W. A. ve Kinnier, R. T. (1996). Posttermination friendship between counselors and clients. *Journal of Counseling & Development,* 74, 495-500.

Schank, J. A. ve Skovholt, T. M. (1997). Dual relationship dilemmas of rural and small community psychologists. *Professional Psychology: Research & Practice,* 28, 1, 44-49.

Shapiro, E. L. ve Ginzberg, R. (2006). Buried treasure: Money, ethics, and countertransference in group therapy. *International Journal of Group Psychotherapy,* 56, 4, 477-494.

Shumaker, D., Ortiz, C., ve Brenninkmeyer, L. (2011). Revisiting group training in counselor education: A survey of master's-level programs. *The Journal for Specialists in Group Work*, 36, 2, 111-128.

Smith, S. C. (2004). *Counselors' continuing education: An exploratory assessment of activities and perceived value*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. NC: UNCG.

Sommers-Flanagan, J., ve Sommers-Flanagan, R. (2006). *Becoming an ethical helping professional: Cultural and philosophical foundations*. NJ: John Wiley & Sons.

Sperry, L. (2006). *The ethical and professional practice of counseling and psychotherapy*. MA: Pearson Education Inc.

Stadler, H. (1986). Making hard choices: Clarifying controversial ethical issues. *Counseling & Human Development,* 19, 1-10.

Stewart, W. (1998). *Dictionary of images and symbols in counselling*. UK: Athenaeum Press.

Stone, C. (2017). *13 minutes of "13 Reasons Why"*. ASCA School Counselor Blog. 9 Ekim, 2018 tarihinde indirildi. https://www.schoolcounselor.org/magazine/blogs/july-august-2017/13-minutes-of-13-reasons-why%E2%80%9D

Studer, J. R. (2015). *A guide to practicum and internship for school counselors-in-training.* 2. Baskı. New York, NY: Routledge, Taylor & Francis.

Şahin, M. K., İğde, F. A. A., ve Dikici, M. F. (2017). Predatör dergilere dikkat. *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi*, 21, 3, 102-105. doi: 10.15511/tahd.17.00302

Tarvydas, V. M., ve Barros-Bailey, M. (2010). Ethical dilemmas of rehabilitation counselors: Results of an international qualitative study. *Rehabilitation Counseling Bulletin, 53,* 4, 204-212.

Tarvydas, V. M., Leahy, M. J., ve Saunders, J. L. (2004). A comparison of beliefs of Certified Rehabilitation Counselors and National Certified Counselors concerning the ethics of practice. *Rehabilitation Counseling Bulletin*, 47, 4, 234-246.

Taşkın, O. E. (2008). Korunma tedbiri alınmaksızın gerçekleşen cinsel ilişki yoluyla HIV virüsünün bulaştırılmasında manevi unsurun belirlenmesi sorunu. *TBB Dergisi*, 79, 61-72.

Tompkins, L. ve Mehring, T. (1993). Client privacy and the school counselor: Privilage, ethics, and employer policies. *School Counselor,* 40, 5, 335-342.

Train, B. (2007). *Introduction to Psychology.* Prentice-Hall/ Pearson, South Africa.

Truax, C. B. ve Carkhuff, R. (2007). *Toward effective counseling and psychotherapy: Training and practice*. Chicago: Aldine Transactions.

Tryon, G. S. (2000). Ethical transgressions of school psychology graduate students: A critical incidents survey. *Ethics & Behavior*, 10, 3, 271-279.

Türk Ceza Kanunu (2004). *Türk Ceza Kanunu.* 9 Mayıs, 2018 tarihinde indirildi. http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf

Türk Dil Kurumu Sözlüğü (2009). *Etik*. 30 Ekim, 2017 tarihinde indirildi. http://www.tdk.org.tr/

Türk Medeni Kanunu. (2001). *Türk Medeni Kanunu.* 14 Kasım, 2018 tarihinde indirildi. http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf

Türk Psikologlar Derneği. (2004). *Türk Psikologlar Derneği Etik Yönetmeliği.* 14 Mayıs, 2018 tarihinde indirildi. https://www.psikolog.org.tr/turkey-code-tr.pdf

Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği (1995). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında çalışanlar için etik kurallar.* Ankara: Türk PDR Derneği.

Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği (2006). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında çalışanlar için etik kurallar.* Ankara: Türk PDR Derneği.

Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği. (2013). *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Etik Kurul Yönetmeliği*. 8 Mayıs, 2018 tarihinde indirildi. http://pdr.org.tr/userfiles/file/etikkurul.pdf

Türk Tabipler Birliği (2014). *Hekimlik Andı*. 3 Kasım, 2017 tarihinde indirildi. http://www.ttb.org.tr/index.php/Haberler/cenevre-4653.html

Türkiye Bilimler Akademisi. (2002). *Bilimsel araştırmada etik ve sorunları.* Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.

Türkiye Bilimler Akademisi. (2008). *Bilim etiği el kitabı*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.

Türkiye Psikiyatri Derneği. (2002). *Ruh Hekimliği (Psikiyatri) Meslek Etiği Kuralları.* 14 Mayıs, 2018 tarihinde indirildi. http://www.psikiyatri.org.tr/tpd-kutuphanesi/belge/311

Uçak, N. Ö. ve Birinci, H. Ö. (2008). Bilimsel etik ve intihal. *Türk Kütüphaneciliği*, 22, 2, 187-204.

Urofsky, R. I. ve Engels, D. W. (2003). Philosophy, moral philosophy, and counseling ethics: Not an abstraction. *Counseling and Values,* 47, 118-130.

Urofsky, R. ve Sowa, C. (2004). Ethics education in CACREP-accredited counselor education programs. *Counseling & Values*, 49, 1, 37-47. doi: 10.1002/j.2161-007X.2004.tb00251.x

Vadum, A. C. ve Rankin, N. O. (1998). *Psychological research: Methods for discovery and validation*. CA: McGraw-Hill.

Van Hoose, W. H. ve Paradise, L. V. (1979). *Ethics in counseling and psychotherapy.* 2. Baskı. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Waites, M. (2005). *The age of consent: Young people, sexuality and citizenship*. New York, NY: Palgrave MacMillan.

Warren, J., Covello, C., Zakaria, N. S., ve Zavaschi, G. (2012). The use of bookmarks in teaching counseling ethics. *Journal of Creativity in Mental Health,* 7, 2-15. doi: 10.1080/15401383.2012.685027

Welfel, E. R. ve Ingersoll, R. E. (2003). *The mental health desk reference: A practice guide to diagnosis, treatment and professional ethics*. NJ: Wiley and Sons.

White, W. L. (2005). Professional ethics. Coombs, R. H. *Addiction counseling review: Preparing for comprehensive, certification and licensing examinations* (Bölüm 24, ss. 535-556). NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Witmer,J. M. ve Sweeney, T. J. (1992). A holistic model for wellness and prevention over the life span. *Journal of Counseling & Development*, 71, 2, 140-148. doi: 10.1002/j.1556-6676.1992.tb02189.x

Wueste, D. E. (1994). *Professional ethics and social responsibility.* MD: Rowman and Littlefield Publishers Inc.

Yüksek Öğretim Kurulu.(1981). *Yüksek Öğretim Kanunu.* 9 Mayıs, 2018 tarihinde indirildi. http://www.yok.gov.tr/content/view/435/183/lang,tr/

Yüksek Öğretim Kurulu. (2000). *Doçentlik Sınav Yönetmeliği.* 4 Kasım, 2017 tarihinde indirildi. http://www.yok.gov.tr/web/guest/icerik/-/journal_content/56_INSTANCE_rEHF8BIsfYRx/10279/17551

Yüksek Öğretim Kurulu. (2007). *Eğitim Fakültelerinde uygulanacak programlar.* 9 Mayıs, 2018 tarihinde indirildi. http://www.yok.gov.tr/egitim/ogretmen/yeni_programlar_ve_icerik.htm

Yüksek Öğretim Kurulu. (2012). *Yüksek Öğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği*. 4 Kasım, 2017 tarihinde indirildi. http://www.yok.gov.tr/web/guest/icerik/-/journal_content/56_INSTANCE_rEHF8BIsfYRx/10279/17960

Yüksek Öğretim Kurulu. (2013). *Yüksek Öğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi*. 4 Kasım, 2017 tarihinde indirildi. http://www.yok.gov.tr/web/guest/icerik/-/journal_content/56_INSTANCE_rEHF8BIsfYRx/10279/18187

Yüksek Öğretim Kurulu. (2018). *Yeni öğretmen yetiştirme lisans programları*. 17 Mayıs, 2018 tarihinde indirildi. http://www.yok.gov.tr/web/guest/icerik/-/journal_content/56_INSTANCE_rEHF8BIsfYRx/10279/41807946

Zakaria, N. S. (2013). *Counseling ethics education experience: An interpretive case study of the first year master's level counseling students*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Counselor Education and Supervision, University of Wyoming.

Zur, O. (2004). To cross or not to cross: Do boundaries in therapy protect or harm? *Psychotherapy Bulletin,* 39, 3, 27-32.

Zur, O. (2006). Therapeutic boundaries and dual relationships in rural practice: Ethical, clinical and standard of care considerations. *Journal of Rural Community Psychology,* E9, 1. 9 Mayıs, 2018 tarihinde indirildi. http://www.zurinstitute.com/outofofficeexperiences.html

Zur, O. (2008). *Beyond the office walls: Home visits, celebrations, adventure therapy, incidental encounters and other encounters outside the office walls*. 9 Mayıs, 2018 tarihinde indirildi. http://www.zurinstitute.com/outofofficeexperiences.html

Zur, O. (2009). *Self-disclosure and transparency in psychotherapy and counseling: To disclose or not to disclose, this is the question*. 7 Mayıs, 2018 tarihinde indirildi. http://www.zurinstitute.com/selfdisclosure1.html

Zur, O. (2016). *What films can teach us about therapeutic ethics.* Online ders tanıtımı. 26 Ocak 2017 tarihinde indirildi http://www.zurinstitute.com/movies_clinicalupdate.html